

ნოდარ ბარამიძე

ფსიქოლოგიური
ექიუდები

ბათუმი – 2023

წინამდებარე ეტიუდების კრებული, მართალია, ფსიქოლოგიური მეცნიერების პრობლემებს ეხება, მაგრამ მასში შეტანილია ისეთი ნაშრომებიც, რომლებშიც განხილულია სხვა ხასიათისა და მიმართულების საკითხებიც. ამიტომ კრებული დააინტერესებს არა მხოლოდ ფსიქოლოგებს.

რედაქტორი

აკად. ირაკლი იმედაძე

რეცენზენტები:

პროფ. მიხეილ მახარაძე

პროფ. მერაბ მაღრაძე

ISBN 978-9941-8-5515-3

მ/შ „მაია ჯაგელიძე“

ს ა რ ჩ ე ვ ი :

ავტორისაგან	5
ასაკობრივი პერიოდიზაციის საკითხისათვის მველ საქართველოში	7
შორეული მოტივაციური ქცევა და ანთროპოგენეზი „გადირჩია“ თუ არა დიმიტრი უზნაძემ ფილოსოფია?	15 29
ლადო კოტეტიშვილი (1895-1940) აჭარელი მაჰმადიანის ერთი ფსიქოლოგიური თავისებურების შესახებ	43
კიდევ ერთხელ ნებისყოფის ფენომენოლოგიისა და ნებელობითი ქცევის განწყობის შესახებ	51
პროფ. გელა ბანძელაძე ნებელობითი ქცევის ზნეობრივი ასპექტის შესახებ	70
სუბიექტივაცია, მოტივი და ნებელობითი ქცევა	78
„ობიექტური ღირებულების“ ცნება ნებისყოფის ჩხარტიშვილისეულ გაგებაში	95
აქსელერაცია და პიროვნული ქცევა სკოლამდელ ასაკში	106
სწავლის განწყობის შემუშავების დღევანდელი პრობლემები	115

დ ა ნ ა რ თ ი	127
შენი კალთიდან	127
სახელოვანი იუბილარი	129
ჭეშმარიტი მკვლევარი და მეცნიერ-ხელმძღვანელი..	141
მუჰაჯირი ბარამიძეები გონიოდან ქართულ	
ლეგიონში	152
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის	
პრეზიდენტს	163
ავტორი	167

ავტორისაგან

კრებულში შეტანილი ნაშრომები ბოლო წლებშია დაწერილი. მათი უმრავლესობა გამოქვეყნებულია რეცენზირებულ ჟურნალებსა და კრებულებში. არაერთი ნაშრომი წარდგენილი იყო მოხსენებად საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციებზე. კრებულში ეს ნაშრომები განლაგებულია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით. იმის გამო, რომ ისინი შესრულებულია სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა მიზანდასახულობით, ზოგან შეინიშნება დასანანი (თუმცა, ასეთი კრებულებისთვის დამახასიათებელი) გამეორების ფაქტი.

კრებულში მოცემულია ზოგიერთი საკითხის ახლებურად გააზრების ცდა, რაც სპეციალისტთა მსჯელობისა და კამათის (რიგ შემთხვევაში მისი გაგრძელების) საგანი შეიძლება გახდეს და რამაც, საბოლოო შედეგში, შესაბამისი საკითხების შემდგომ დამუშავებასა და ჭეშმარიტების დადგენას უნდა შეუწყოს ხელი. კრებულის მთავარ ამოცანასაც სწორედ ამაში ვხედავთ.

რაც შეეხება კრებულის დანართს, მინდა განვმარტო: ვინაიდან ჩემი მოქალაქეობრივი, მეცნიერული და პიროვნული სახის ფორმირებაში განუზომლად დიდია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და დიმიტრი უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის როლი, კრებულის დანართში მადლიერების გრძნობით შევიტანე უნივერსიტეტის 50 და 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი წერილები, რომელთაგან ერთის ავტორია სტუდენტი ნ. ბარამიძე, მეორისა – ემერიტუსი პროფესორი.

აქვე შევითანე ასპირანტურაში ჩემი მეცნიერ-ხელმძღვანელის – ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის განყოფილების გამგის, პროფ. შალვა ჩხარტიშვილისადმი მიძღვნილი წერილიც.

ვფიქრობ, მკითხველისათვის ინტერესს მოკლებული არ იქნება დანართში შეტანილი ის წერილიც, რომელშიც საუბარია ავტორის მუჰაჯირი გვარის კაცების ისტორიულად საინტერესო ეპიზოდებზე.

ნაწ

ასაკობრივი პერიოდიზაციის საკითხისათვის ძველ საქართველოში

(ივანე ჯავახიშვილის ნაშრომის – „ადამიანი ძველ
ქართულ მწერლობასა და ცხოვრებაში“¹ – მიხედვით)

ივანე ჯავახიშვილის ზემოხსენებულ ნაშრომში განხილულია სამი მნიშვნელოვანი საკითხი: „მოდვრება ადამიანზე“, „ადამიანის სოციალურ-ეთიკური იდეალები“ და „ადამიანი ვითარცა მოღვაწე“. ამათგან, ფსიქოლოგიის, კერძოდ, ადამიანის ასაკობრივი განვითარების პერიოდიზაციის თვალსაზრისით, განსაკუთრებით საინტერესო მასალებია მოცემული პირველ პარაგრაფში. ეს მასალები დასმულ საკითხთან დაკავშირებით იმდროინდელი ვითარების გასაცნობადაც არის საყურადღებო და მაშინდელი მდგომარეობის დღევანდელთან შედარებისთვისაც.

ეხება რა მოძღვრებას ადამიანის შესახებ, ივანე ჯავახიშვილი წერს, რომ ძველ საქართველოში ადამიანის სიცოცხლე ორ მთავარ ნაწილად იყოფოდა: პირველს ყრმობა ეწოდებოდა, მეორეს ჰასაკს ეძახდნენ. „ჰასაკი“ ასაკობრივი სიმწიფიდან იწყებოდა და „ჰასაკად მოსვლა“ აქ სქესობრივ სიმწიფეს აღნიშნავდა. მცირეწლოვანების დროს საცოლქმროდ დანიშნული ქალ-ვაჟნი მხოლოდ „ჰასაკად მოსვლის“ შემდეგ ქორწინდებოდნენ. ასე ყოფილა აღნიშნული რუის-ურბნისის 1103 წლის საეკლესიო კრების ძეგლისწერაში. იგივე ვითარებას ადასტურებს ივანე ჯავახიშვილი ექვთიმე მთაწმინ-

¹ ქართული ფილოსოფიური აზრის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 2013.

დელის მიერ ნათარგმნ „იოანე მმარხველის შეცოდების კანონში“ [425].

საინტერესოა, რომელი წლიდან იწყებოდა მაშინ, ე. ი. დაახლოებით 900-950 წლის წინათ „ჰასაკად მოსვლა“ ანუ სქესობრივი სიმწიფე? ივანე ჯავახიშვილი წერს, რომ ორივე დასახელებული წყაროს მიხედვით, ქალის ჰასაკად ანუ სქესობრივი სიმწიფის წლოვანების დასაწყისად მეცამეტე წელიწადი არის მიჩნეული. ქალის ქორწინებაც, ბუნებრივია, ამაზე ადრე არ შეიძლებოდა.

ვაჟის ჰასაკი უფრო გვიან იწყებოდა. ეს თვით ბუნების კანონი არისო – დასძენს ივანე ჯავახიშვილი, რაკი ვაჟის სქესობრივი სიმწიფე ქალისაზე უფრო გვიან იწყებაო. როგორც ვხედავთ, ამ მხრივ ეს ბიოლოგიური კანონზომიერება ათასწლეულებს წვდება. რომელი წლიდან იწყებოდა მაინც ვაჟის ჰასაკი ანუ სქესობრივი სიმწიფე? შესაბამისი წყაროების დამოწმებით ივანე ჯავახიშვილი ადასტურებს, რომ იმ დროისთვის ვაჟი უკვე მეთხუთმეტე წლიდან ითვლებოდა ჰასაკად მოსულად. სიყრმისა და სიჭაბუკის საზღვრადაც მეთხუთმეტე წელიწადი იყო მიჩნეული. ამას მოწმობს, მაგალითად, მემატინანის ნათქვამი გიორგი I-ის შესახებ: „ის გამეფდა ჟამს ოდენ სიყრმისა და სიჭაბუკისა მისისა, რამეთუ იყო რაჟამს მეფე იქმნა წლისა ათექუსმეტისა“ [426].

როგორ უნდა შევაფასოთ „ჰასაკად მოსვლა“ ასაკობრივი ფსიქოლოგიის, ანდა პერიოდიზაციის თანამედროვე ტერმინოლოგიით? ცხადია, ქრონოლოგიურად ეს ასაკი უფრო მაღალია, ვიდრე გარდამავალი ასაკის ანუ მოზრდილობის დასაწყისი, ე. ი. წინაპუბერტეტი. ვინაიდან „ჰასაკი“ სქესობრივი სიმწიფიდან იწყებოდა, ბუნებრივია, იგი ემთხვევა

მოზრდილობის პერიოდის (გარდამავალი ასაკის) იმ ხანას, რომელსაც დღეს პუბერტეტს უწოდებენ. ეს ხანა ქალებისათვის მოიცავს 13-15 წლებს, ვაჟებისათვის 14-16-ს. რომელი წლიდან იწყებოდა გარდამავალი ასაკი ქართველ მოზარდებში დაახლოებით 900 წლის წინათ? ზემოაღნიშნულის მიხედვით ამის თქმა ძნელია, მაგრამ, ვფიქრობთ, არა დღევანდელზე ადრე. რადგან ჰასაკის ანუ სქესობრივი სიმწიფის დასაწყისად მითითებულია 13 წელი ქალებისათვის და 15 - ვაჟებისათვის, საფიქრებელია, რომ გარდამავალი ასაკი მაშინ შედარებით უფრო გვიან იწყებოდა, ვიდრე დღევანდელ 11-12 წლის მოზარდებში. წინააღმდეგ შემთხვევაში გამოდის, რომ მაშინდელ მოზარდებს გარდამავალი ასაკის დასაწყისიდან სქესობრივი სიმწიფის დასაწყისამდე საკმაოდ დიდი – 2-3 წლიანი ხანგრძლივობის მონაკვეთი უნდა გაევლოთ.

დავუბრუნდეთ ისევ „ჰასაკის“ ცნებას. ივანე ჯავახიშვილის აზრით, ჰასაკის მნიშვნელობა თავისთავად ცხადყოფს, რომ ვინც „უჰასაკო“ იყო, ის ბავშვად, ყმაწვილად უნდა ჩათვლილიყო. ამასთანავე, „უჰასაკო“ თავისი წლოვანებით „ყრმის“ შესატყვისადაც იხმარებოდა. ყრმობა ბავშვობის ხანას ეწოდებოდა, სიყრმე სიყმაწვილის ხანას ნიშნავდა. „სწორედ ასეც არის ეს სიტყვა ნახმარი“ ექვთიმე მთაწმინდელის დასახელებულ ნაშრომში – ამბობს ივანე ჯავახიშვილი [426].

ვფიქრობთ, აქ რაღაც შეუსაბამობაა. ბავშვობისა და ყრმობის ტერმინების თუ პერიოდების გაიგივება უცნაურად გამოიყურება. ასეთ შემთხვევაში გამოდის, რომ მაშინდელი მოზარდები სიყრმიდან, ე. ი. ბავშვობიდან უშუალოდ სიჭაბუკეში გადადიოდნენ, რაც გაუგებარია. თუმცა, უკვე XII საუკუნეში ტერმინს „სიყრმე“ ფართო მნიშვნელობა მიენიჭა

და მას ახალგაზრდობის გამოსახატავადაც ხმარობდნენ, რასაც შოთას დიდებული ქმნილებაც ადასტურებსო – დასძნეს ივანე ჯავახიშვილი.

საგულისხმოა, რომ შემდეგში, ყრმობასაც და ჰასაკსაც, თავის მხრივ, ცალკ-ცალკე პერიოდებად ჰყოფდნენ და თითოეულ მათგანს თავისი სახელი ეწოდებოდა. ჰასაკი წლოვანებისდა მიხედვით სამად იყო დანაწილებული: „ჭაბუკი“, „შუა-კაცი“ და „ბერი“. ბერკაცობის ღრმა მოხუცებლობის ხანასაც თავისი სახელი ჰქონდა და „მიმცხოვნებული“ ეწოდებოდა. ასე ყოფილა „რუის-ურბნისის ძეგლის-წერის“ მიხედვით.

რა წლოვანებამდე ითვლებოდა ადამიანი ჭაბუკად? ამის ზედმიწევნით თქმა არ შეგვიძლიაო – ამბობს ივანე ჯავახიშვილი. თუმცა, იოანე საბანისძის აბო ტფილელზე ნათქვამიდან ასკვნის, რომ 17-18 წლის კაცი ჯერ კიდევ ჭაბუკად ითვლებოდა.

ადამიანს ცხოვრებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა სრულწლოვანების ანუ „ჰასაკს სისრულისაი“-სას. „ჰასაკი სისრულისა“ სხვადასხვაგვარი არსებობდა: სამოქალაქოც იყო, პოლიტიკურიც და სამხედროც. ეს სამი ცნება ერთმანეთს არ უდრიდა. ვინც სამხედრო საქმისათვის მომწიფებული იყო, მას ეწოდებოდა „სრული დღეთა ბრძოლათათვის“. შესაძლებელი იყო, რომ თვით მეფე ჯერ კიდევ არ ყოფილიყო მომწიფებული ბრძოლებისათვის. მაგალითად, ქართველი ჟამთააღმწერელი დიმიტრი თავდადებულის შესახებ ამბობს, რომ 1281 წელს ამასის ბრძოლის დროს „მეფე დიმიტრი ... ჯერეთ არა სრული იყო ბრძოლათათვის“ [428]. ამ დროს კი იგი 20-21 წლისა უნდა ყოფილიყო.

ივანე ჯავახიშვილის მიხედვით, უძველეს ქართულ წყაროებში პირდაპირი ცნობები არ მოიპოვება ზემოთდასახელებული სხვადასხვა სრულწლოვანების ხანის განსაზღვრისათვის, მაგრამ X-XIV საუკუნეების ძეგლებში შეიძლება მაინც რამდენიმე ცნობა დაიძებნოსო საამისოდ. მაგალითად, ჯუანშერის საისტორიო ნაწარმოების საფუძველზე მეცნიერი ასკვნის, რომ 16 წლის უფლისწულს უკვე ქვეყნის მართვა-გამგეობა შეეძლო, მაგრამ სამხედრო მოქმედებისათვის ამ დროს ის ჯერ სრულ ჰასაკოვნად არ ითვლებოდა. სხვა წყაროების მიხედვით, საფიქრებელია, რომ სამხედრო სრულ-ჰასაკოვნობა 21-22 წლითგან იწყებოდა [429].

ძველ წყაროებში დაფიქსირებული ამ მონაცემების მიხედვით გამოდის, რომ 15 წლის ასაკში გამეფებულ ვახტანგ გორგასალს და 16 წლისა – დავით აღმაშენებელს მხოლოდ 5-6 წლის შემდეგ ექნებოდათ “სამხედრო სრულჰასაკოვნება”, რაც ჩვენში თავისებურ ექვს იწვევს. ვფიქრობთ, აქ ერთგვარ შეუსაბამობას თუ ცდომილებას უნდა ჰქონდეს ადგილი. მართლაც, თუ 16 წლის უფლისწულს ქვეყნის მართვა შეეძლო, საკითხავია, რად სჭირდებოდა მას შემდეგში ასეთი დიდი დრო, ფაქტობრივად 5-6 წლის ხანგრძლივობის მონაკვეთი, რომ სამხედრო სრულჰასაკოვნობისთვის მიედწია? მით უფრო, რომ ქვეყნის მართვა-გამგეობა სამხედრო საქმიანობის გარეშე ძნელად წარმოსადგენია. თუკი სამხედრო სრულწლოვანება, ძირითადად, ბრძოლაში მონაწილეობას გულისხმობდა, ნუთუ, ვთქვათ, 17-19 წლის ჯაბუკს ეს არ შეეძლო და მაინცდამაინც 21-22 წლისა უნდა გამხდარიყო? შედარებისათვის მივუთითებთ, რომ ძველ რომში ყრმობის (ახალგაზრდობის) ასაკი მოიცავდა 14-17 წლებს. სრულწლოვანე-

ბის ძირითადი ნიშანი იყო სქესობრივი მომწიფების დადგომა, რომელიც აგრეთვე ითვლებოდა სამხედრო სამსახურისათვის ვარგისიანობის სიმპტომადაც.

მაშინდელი წყაროების მიხედვით, მართალია, ადამიანის სიბრძნე, სიდინჯე და გონების ნაყოფიერება, ჩვეულებრივ, შუახანაში და ხანშიშესულობისას ემჩნევა ხოლმე, როდესაც მას, გიორგი მერჩულეს სიტყვებით რომ ვთქვათ, „კეთილი მოხუცებულობაი გონებისაი“ ამშვენებს, რომელიც სწორედ რომ „არს გონიერებაი კაცისაი“. მაგრამ იგივე გიორგი მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ აღნიშნული აქვს, რომ ადამიანის გონიერებასა და გონებრივ ნიჭში იმდენად „არა მრავალი ჟამი არს და არცა რიცხვ დღეთაი აღრაცხილ“, რამდენადაც ეს ბუნებისა და განგებისაგან თანდაყოლილი თვისება იყო. ამიტომაც იყო, რომ „არა თუ მრავლისა ჟამისანი არიან ბრძენ“ აუცილებლივ, არამედ ჭაბუკიც კვუთით შეიძლებოდა იმდენად უხვად ყოფილიყო დაჯილდოებული, რომ მას ხანში შესულზე მეტად ჰქონოდა სულიერი „მხცოვანებაი“ და „კეთილი მოხუცებულებაი გონებისაი“. ამისდა მიხედვით იყვნენ „მხცოვანნი ჰასაკითაცა და გონებითა“, მაგრამ ისეთებიც იყვნენ, რომელნიც მხოლოდ ჰასაკით იყვნენ „მხცოვანნი“ [433].

ვფიქრობთ, შესაბამისი წყაროების ასეთი საინტერესო ივანე ჯავახიშვილისეული ანალიზი, გარკვეულწილად, ჩვენს ზემოაღნიშნულ ეჭვებსაც ადასტურებს.

ძველ დროს გონების საქებად ითვლებოდა: „სიმახვილე გონებისაი“. მაგრამ მხოლოდ გონების სიმახვილე და აზროვნების სისწრაფე ადამიანის სულიერი წარმატებისათვის არ იყო საკმარისად მიჩნეული. გ. მთაწმინდელის

მიხედვრთ, თუ ადამიანს „მისწრაფებაი“ და „გულისხმიერებაი“ აკლდა, მარტო გონების სიმახვილით ვერას გახდებოდა. როდესაც ეს ორი თვისება შეერთებული იყო, მაშინ ყველა დარწმუნდებოდა, რომ ამგვარი თვისებებით შემკული ადამიანი დიდად დაწინაურდებოდა. გიორგი ხუცესმონაზონი ამბობს, რომ გიორგი მთაწმინდელმა უკვე ყმაწვილობაში „სიმახვილითა გონებისაითა და მოსწრაფებითა მრავალჯამ გამოცდილთა წარმატა“ [434]. მაშასადამე, წარმატება გონების სიმახვილესა და ბავშვის მისწრაფებაზეა დამოკიდებული. ასეთ პირობებში ბეჯითი სწავლით მას შეეძლო თვით მრავალჯამგამოცდილთათვისაც კი ეჯობნა.

წლოვანებასთან ერთად ადამიანის გონებაც იზრდებოდა. თუ ბავშვს (ყრმას) „სიტყვავი და გონებაი ყმებრივი“ ჰქონდა, მოზრდილს თავისი ჰასაკის შესაფერისი გონებრივი სიმწიფე უნდა დასტყობოდა საუბარსა და მოქმედებაში. მაგრამ გონიერება ყოველთვის ჰასაკს არ მიყვებოდა და გონებაც თანასწორად როდი ჰქონდა თანდაყოლილი. ზოგს აზროვნების ისეთი სიღრმე და სიდიდე ახასიათებდა, რომ ძველი წყაროების მიხედვით, მას „ბრძენი“ ეწოდებოდა. ზოგი აზროვნების კეთილშობილებითა და თავმდაბლობით იყო შემკული, როგორც, მაგალითად, ექვთიმე მთაწმინდელი, რომელიც გიორგი მთაწმინდელის სიტყვებით, იყო „გონებითა წრფელ და მდაბალ“, ზოგს კიდევ „სილაღითა გონებისაითა“ მოჰქონდა თავი და ა.შ.

როგორც ვხედავთ, ივანე ჯავახიშვილის მიერ მოტანილ წყაროებში ძველი ავტორების მიერ საქმის ცოდნითაა დახასიათებული ბავშვისა თუ მოზრდილის გონიერება, მისი გონება და აზროვნება. მაგრამ მაინც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ

წყაროებში გონებაზე და აზროვნებაზე აქცენტირებით დახასიათებულია ადამიანის მთლიანი პიროვნება და არა მისი ცალკეული ფსიქიკური ფუნქციები თუ თვისებები. ცხადია, ბრძენი, წრფელი, მდაბალი თუ ლაღი შეიძლება იყოს პიროვნება და არა მისი გონება, აზროვნება.

ასე წარმოჩნდა მოკლედ, ადამიანის ასაკობრივი განვითარების პერიოდიზაციასთან დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხი ძველ საქართველოში ივანე ჯავახიშვილის ნაშრომში – “ადამიანი ძველ ქართულ მწერლობასა და ცხოვრებაში”.

ნოტა

შორეული მოტივაციური ქცევა და ანთროპოგენეზი

დასმულ საკითხზე მსჯელობამდე, მიზანშეწონილი იქნება დავაზუსტოთ შორეული მოტივაციის (შორეული მოტივაციური ქცევის) ჩვენეული გაგება და მოკლედ შევჩერდეთ ანთროპოგენეზის საყოველთაოდ ცნობილი მოძღვრების ზოგიერთ ძირითად დებულებაზე.

შორეული მოტივაციური ქცევის შესახებ

შორეულ მოტივაციურ ქცევას ჩვენ, ნებისყოფის ჩხარტიშვილისეული გაგებიდან გამომდინარე, ადამიანის ისეთ აქტივობას ვუწოდებთ, რომელსაც უშუალო კავშირი არა აქვს აქტუალურ მოთხოვნილებებთან. ეს ქცევა არასდროს ეყრდნობა იმ მოთხოვნილების იმპულსს, რომლის დაკმაყოფილების პირობებსაც თვითონ ქმნის. იგი მიმართულია ისეთი შედეგისაკენ, რომელიც ახლა, ამავე ქცევაში კი არ მოიხმარება, არამედ მომავლისათვის არის განკუთვნილი. ეს მომავალი ერთ შემთხვევაში შეიძლება საათებით გაიზომოს, მეორეში – დღეებით, მესამეში კი – წლებითაც. ამასთანავე, შორეული მოტივაციური ქცევის შედეგი შეიძლება გამიზნული იყოს როგორც თვით ქცევის სუბიექტის მომავლისთვის, ისე სხვა ადამიანების, კოლექტივის ან საზოგადოების ინტერესებისათვისაც. მაგრამ გასაგებია, რომ ის, რაც ადამიანის მომავალი ცხოვრების ამოცანებს შეესაბამება და საზოგადოების მოთხოვნებსაც პასუხობს, აუცილებლად ობიექტუ-

რი (საზოგადოებრივი) ღირებულების მქონე უნდა იყოს, ქცევის სუბიექტის ახლანდელი მდგომარეობისაგან დამოუკიდებლად უნდა იაზრებოდეს, იქმნებოდეს და არსებობდეს, რომ ყოველთვის აღნიშნული ფუნქცია შეასრულოს. მაშასადამე, შორეული მოტივაციური ქცევა მხოლოდ ისეთი შედეგისაკენ შეიძლება იყოს მიმართული, რომელსაც გარკვეული ობიექტური ღირებულება გააჩნია. მაგრამ ვინაიდან ობიექტური ღირებულება ნებელობითი ქცევის მოტივის ფუნქციას ასრულებს (განსხვავებით აქტუალურ მოთხოვნილებებთან უშუალო კავშირში მყოფი სუბიექტური ღირებულებისაგან, რომელიც იმპულსურ ქცევას ედება საფუძვლად), გასაგებია, რომ შორეული მოტივაცია, არსებითად, ნებელობითი ქცევის მოტივაცია ყოფილა, შორეული მოტივაციური ქცევა კი – ნებელობითი ქცევა [1].

ანთროპოგენეზი ევოლუციის თეორიის მიხედვით (ზოგიერთი დებულება)

ადამიანის წარმოშობის ანუ ანთროპოგენეზის საკითხი მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი, რთული და დღესაც პრობლემური საკითხია. ყველაზე დამაჯერებელი მაინც ჩ. დარვინის ევოლუციური მოძღვრებაა, რომელშიც დასაბუთებულია ადამიანის ცხოველური წარმოშობა, მისი მსგავსება თანამედროვე ადამიანის მსგავს მაიმუნებთან. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დღევანდელი მეცნიერული მონაცემები გამორიცხავენ ადამიანის წარმოშობას ადამიანის მსგავსი მაიმუნების რომელიღაც თანამედროვე მოდგმისა-

გან, მაგრამ მიუთითებენ მათი წარმოშობის ერთიანობაზე, იმაზე, რომ ანთროპოიდებისა და ადამიანისათვის დასაბამი უნდა მიეცა ერთ საერთო წინაპარს.

დარვინის მოძღვრებამ გადატრიალება მოახდინა ადამიანთა წარმოდგენებსა და შეხედულებებში. ფროიდმა ორიგინალურად შეაფასა ეს მოძღვრება. მისი აზრით, კაცობრიობის თავმოყვარეობამ მეცნიერების მხრიდან სამი უმძიმესი შეურაცხყოფა განიცადა. პირველი იყო კოპერნიკი, რომელმაც ადამიანის გეოცენტრული წარმოდგენები შეცვალა ჰელიოცენტრულით, დაამსხვრია მისი რწმენა, რომ დედამიწა სამყაროს ცენტრს წარმოადგენს (კოსმოლოგიური შეურაცხყოფა). მეორე იყო დარვინი, რომელმაც გააქარწყლა ადამიანთა ქედმაღლური შეხედულება თავისი განსაკუთრებულობის, ზეციური წარმოშობის შესახებ (ბიოლოგიური შეურაცხყოფა). მესამე თვითონ ფროიდია, რომელმაც კაცობრიობას ყველაზე მძიმე, ფსიქოლოგიური შეურაცხყოფა მიაყენა, როდესაც აჩვენა, რომ ადამიანის ქცევა ცნობიერებით კი არა, არსებითად, არაცნობიერი (და არც თუ ისე ჯანსაღი) ძალებით იმართება.

თანამედროვე ევოლუციური ფსიქოლოგია ადამიანთა ქცევებში პოულობს ბევრ ისეთ მომენტს, რომლებსაც აშკარად ბიოლოგიური ძირები აქვთ. მაგრამ ადამიანთა მოქმედებას, ცხადია, ისეთი საფუძვლებიც გააჩნია, რომელიც სრულიად მიუწვდომელია ცხოველებისათვის და რაც ანთროპოგენეზის ხანგრძლივი ისტორიული პროცესის შედეგია. საკითხის კონტექსტიდან გამომდინარე, ინტერესმოკლებული არ იქნება, თუ მოკლედ შევეხებით ამ პროცესის ძირითად ეტაპებს.

ადამიანის უძველესი წინაპარი იყო პითეკანთროპი, თავისებური მაიმუნი-ადამიანი. მას ეკავა შუალედური მდგომარეობა ადამიანის მსგავს მაიმუნსა და ადამიანს შორის. ფიქრობენ, რომ მან გადალახა იარაღის დამზადებისა და გამოყენების საზღვარი. პითეკანთროპთან ახლოს იდგა სინანთროპი. თუმცა, იგი უკვე იყენებდა იარაღს. შემდეგ იყო ნეადარტალელთა ეპოქა. ნეადერტალელისათვის დამახასიათებელია იარაღის დამზადების უფრო მაღალი კულტურა. უძველესი ადამიანური ტიპის წარმომადგენელი იყო კრომანიონელი, რომელსაც ჰქონდა თანამედროვე ადამიანისათვის დამახასიათებელი სხეულის აგებულება.

ადამიანის წარმოშობის ისტორიულ პროცესს მრავალი მილიონი წელი დასჭირდა. ამ პროცესში, ბუნებრივია, იყო გარდამავალი ფორმები ფიზიკური აგებულების (ტიპის) თუ გარეგნული იერ-სახის მხრივ მაიმუნიდან ადამიანისკენ. აღსანიშნავია, რომ ევოლუციის თეორია, მისი დამადასტურებელი ძველი თუ ახალი მონაცემებით, ანთროპოგენეზში ძირითად აქცენტს აკეთებს სწორედ ფიზიკურ პარამეტრებზე, სხეულის საერთო კონსტრუქციაზე, ჩონჩხის აგებულებაზე, ტვინის ფიზიკურ მახასიათებლებზე და ა.შ.

შორეული მოტივაციის ადგილისათვის ანთროპოგენეზში

ზემოაღნიშნული ფიზიკური მონაცემები, ცხადია, უმნიშვნელოვანესია „გაადამიანების“ ხანგრძლივ ისტორიულ პროცესში და ყოველივე ეს ამ პროცესის თანმდევიცაა და მისი შედეგიც, მაგრამ ერთგვარად იჩრდილება „ადამიანობის“ მეორე არსებითი ნიშანი – ფსიქოლოგიური მხარე, რომ-

ლის გარეშეც ჩვენი წინაპრების გაადამიანურობაზე ლაპარაკი შეუძლებელია. მართალია, ჩვენი შორეული წინაპრის გაადამიანებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა გამართულმა სიარულმა, მაგრამ ფაქტია, რომ ჩვენი შორეული წინაპარი ადამიანი გახდა არა მაშინ, როდესაც ისწავლა, ვთქვათ, გამართული სიარული, არამედ შესაბამისი ფსიქოლოგიური უნარების განვითარება-დაუფლების შედეგად. ანდა, ადამიანის ადამიანურობაზე მიუთითებს არა თავის ტვინის ფიზიკური მონაცემები, არა ხვეულების სიმრავლე თუ სირთულე, არამედ მისი თვისება – ფსიქიკა (აზროვნება). ტვინის, როგორც ასეთის, „ადამიანურ“ სიკეთეზე ლაპარაკობენ მხოლოდ მისი თვისების მიხედვით. სწორედ ეს თვისება ხდის ტვინს „უაღრესად ორგანიზებულ მატერიალ“. ისევე როგორც მაგნიტს ასეთად, ე. ი. მაგნიტად აქცევს მისი მიზიდულობის თვისება, რომლის გარეშეც იგი ჩვეულებრივი რკინა იქნებოდა, ასევე ტვინიც იმიტომად განსაკუთრებული მატერია, რომ იგი ფსიქიკის, აზროვნების ორგანოა. ამ თვისების გარეშე ტვინი ჩვეულებრივი მატერია იქნებოდა.

რა თქმა უნდა, ბიოლოგიურ მეცნიერებას თავისი საგანი აქვს და იგი შესაბამისი ცნებებით ოპერირებს, მაგრამ საკითხის მრავალასპექტიანობიდან გამომდინარე, საჭიროა სხვა მხარეზეც მინიშნება, რასაც კარგად აკეთებს, მაგალითად, ა. დიასამიძე თავის „ევოლუციური მოძღვრების საფუძვლებში“. იგი წერს: გაადამიანების საქმეში, მართალია,... უფრო მნიშვნელოვანი იყო თავის ტვინში მომხდარი სტრუქტურულ-თვისობრივი ცვლილებების როლი... [4:494], მაგრამ იმასაც აღნიშნავს, რომ მხოლოდ ბიოლოგიური ევოლუცია ვერ გადააქცევდა პირველყოფილ ადამიანს თანამედროვე

ადამიანად. პირველყოფილ და თანამედროვე ადამიანს შორის ორგანიზმის აგებულების მიხედვით განსხვავება მცირეა, მაგრამ დიდია იგი კულტურული მემკვიდრეობის მხრივ და ეს განსხვავება ძირითადად კულტურული ევოლუციით არის განპირობებული. ასე რომ, თანამედროვე ადამიანი განხილული უნდა იქნას, როგორც ბიოლოგიური და კულტურული ევოლუციის სინთეზური პროდუქტი.

ყოველივე ზემოაღნიშნულთან ერთად, ანთროპოგენეზის შესახებ მჯელობისას, ყველა შესაძლებელ შემთხვევაში, ხაზგასმულია შრომითი საქმიანობის, იარაღის დამზადებისა და გამოყენების უდიდესი მნიშვნელობა გაადამიანების პროცესში. ამასთან დაკავშირებით ყველა ავტორი იმოწმებს ენგელსის ცნობილ გამონათქვამს: „შრომამ შექმნა ადამიანი“, „ხელი არის არა მარტო შრომის ორგანო, არამედ მისი პროდუქტიცა“.

აღნიშნული ვითარება ეხება ფსიქოლოგიის ცნობილი სახელმძღვანელოების ავტორებსაც. დ. უზნაძე წერს: „ადამიანი ადამიანად, ჭეშმარიტი მნიშვნელობით, მხოლოდ მას შემდეგ იქცა, რაც მან ობიექტივაციის უნარზე დამყარებით და ობიექტურის წვდომით საშუალება მიიღო განთავისუფლებულიყო აწმყოსა და პირადის აუცილებელი ბატონობისაგან და თავისი აქტივობა პირადისა და აქტუალურის გარეთ არსებული მოთხოვნებისა და მოთხოვნილებებისათვის დაემორჩილებინა, ე. ი. იგი ადამიანად, ამ სიტყვის ჭეშმარიტი მნიშვნელობით, მხოლოდ მას შემდეგ იქცა, რაც მან შრომის უნარი შეიძინა“ [5:288]. ს. რუბინშტეინის მიხედვით, შრომით საქმიანობასა და შრომითი საქმიანობის განვითარებასთან არის დაკავშირებული ყველა არსებითი და გადამ-

წყვეტი სხვაობა ადამიანისა ცხოველისაგან. აქედანვე მომდინარეობს ადამიანის ფსიქიკის ყველა სპეციფიკური თავისებურებანიც [9:134]. ა. ბოჭორიშვილისა და შ. ჩხარტიშვილის „ფსიქოლოგიაში“ კვითხულობთ: „შრომა, საწარმოო იარაღის დამზადება, ადამიანთა საზოგადოების გაჩენა, დანაწევრებული მეტყველების აღმოცენება და მაიმუნის გადაქცევა ადამიანად არის ერთი მთლიანი პროცესი, რომლის საფუძველსაც წარმოადგენს შრომა, ხოლო მაიმუნის გაადამიანება მისი თანმხლები პროდუქტია“ [2:91].

აქვე საჭიროა შევჩერდეთ ერთ მნიშვნელოვან გარემოებაზე, რომლის შესახებაც ხაზგასმულად საუბრობს ი. იმედაძე ფსიქოლოგიის ახალ სახელმძღვანელოში [6]. თუკი ადრე მიიჩნევდნენ, რომ იარაღის გამოყენება მისაწვდომია მხოლოდ ანთროპოიდებისათვის, უკანასკნელ პერიოდში დადასტურდა იარაღის გამოყენების ფაქტები ბუნებრივ პირობებში დაბალი განვითარების მაიმუნებში და სხვა სახეობის ცხოველებშიც.

ანთროპოგენეზის ხანგრძლივ ისტორიულ პროცესში ჩვენი შორეული წინაპარი (ადამიანის მსგავსი არსება) თანდათანობით გამოვიდა ბიოლოგიური ფაქტორების ტყვეობიდან და სულ ურო მეტად დაექვემდებარა იმ კანონებს, რამაც საბოლოოდ გაადამიანა იგი. როდის მოხდა ეს? როდის გახდა მაიმუნი ადამიანი? როგორც ფსიქოლოგს, კითხვაზე როდის, – ჩვენ გვაინტერესებს არა ასტრონომიული დრო, არა ფიზიკური მახასიათებლები შესაბამისი არსებისა, არამედ გაადამიანების ფსიქოლოგიური ნიშნები. თუმცა, ვალდებრებთ, რომ ყველა შემთხვევაში „მნელია გავლებული იქნას

ზუსტი ზღვარი იქ, რომლის იქითაც ადამიანი აღარ არის ცხოველი“ [3:501].

ზემოთ იყო აღნიშნული, რომ იარაღის გამოყენება მისაწვდომია არა მხოლოდ ადამიანის მსგავსი მაიმუნებისათვის, არამედ სხვა ცხოველებისთვისაც. მაგრამ მათ არ აქვთ უნარი დაამზადონ იარაღი სხვა იარაღის საშუალებით. ფიქრობენ, რომ სწორედ აქ უნდა გადიოდეს ის საზღვარი, რომელიც გამოყოფს ცხოველს ადამიანისაგან.

როგორც ცნობილია, ცხოველები ამზადებენ (ამუშავებენ) იარაღებს თავისი ორგანოებით, ძირითადად, კბილებითა და კიდურებით. ჩვენმა შორეულმა წინაპარმა, პირველყოფილმა ადამიანმა კი დაიწყო იარაღის კეთება ქვის ქვაზე ან ხეზე ზემოქმედებით. ეს უმნიშვნელოვანესი ცვლილება მის ფსიქიკაში მიუთითებს მოქმედების განთავისუფლებაზე ბიოლოგიური მოტივისაგან და ქცევის ახალი სახეობის – შრომის აღმოცენებაზე. იარაღის დამზადება შესანახად გულისხმობს მომავალი მოქმედების წარმოდგენას, შრომითი ოპერაციების მატერიალიზაციას იარაღის ფორმაში და ამის მომავალში გამოყენების შესაძლებლობის ცნობიერებას. ცხოველთა ე. წ. გონიერ ქცევას ეს ნიშნები არ ახასიათებს. „ცხოველის მიერ იარაღის გამოყენება უნდა განისაზღვროს როგორც ბიოლოგიური ადაპტაციის ერთ-ერთი ფორმა. მას მხოლოდ გარეგანი მსგავსება აქვს ადამიანის შრომით საქმიანობასთან“ [6: 79-80].

როგორც ვხედავთ, ისევ და ისევ შრომა – თავისი ფსიქოლოგიური წანამდღვრებითა და შედეგებით, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, დასაწყისი შრომითი საქმიანობისა, რომელიც თავისუფალია უშუალო ბიოლოგიური მოტივისაგან, ამავე

დროს არის „მაიმუნობის დასასრული“ და გაადამიანების დასაწყისიც.

მაგრამ გაადამიანების თვალსაზრისით რა სპეციფიკური თავისებურება გააჩნია მაინც შრომის მოტივს, რომ მან შრომა, როგორც „ფიზიკური“ მოცემულობა, გადამწყვეტი მნიშვნელობის მქონე „ფსიქოლოგიურ“ მოცემულობად აქცია ანთროპოგენეზში? ამ საკითხზე სპეციალურად არავის უმსჯელია. არავის განუხილავს საგანგებოდ შრომითი ქცევის მოტივის ფსიქოლოგიური ბუნება უშუალოდ გაადამიანებასთან მიმართებაში. მაგრამ ყველაზე ორიგინალური შეხედულება მაინც ადამიანის ქცევის ფორმების დახასიათების მიმართულებით შემოგვთავაზა დ. უზნაძემ. მან ერთმნიშვნელოვნად დაასაბუთა, რომ ფიზიკური ქცევა და ფსიქოლოგიური ქცევა არავითარ შემთხვევაში ურთიერთს არ ემთხვევა, რომ ფიზიკურ ქცევას ფსიქოლოგიურ ქცევად მხოლოდ მისი მოტივი ხდის, რომ ქცევა იმდენივეა, რამდენიცაა მოტივი, რომელიც მას აზრსა და მნიშვნელობას აძლევს [4:211-212].

ბიჰევიორიზმი ანუ ქცევათმეცნიერება იმიტომ იყო მიუღებელი ჩვენთვის, იმიტომ გამოვუცხადეთ მას მწვავე ბრძოლა, რომ ადამიანისა და მისი ქცევის გაგებას ცდილობდა მოძრაობების შესწავლით და იმის გარკვევით, თუ რა გამდიზიანებლებს რა რეაქციით უპასუხებს ადამიანი. მოტივაციურ-ფსიქოლოგიური მხარის გათვალისწინების გარეშე კი ეს შეუძლებელია, ქცევა მხოლოდ ფიზიკური მოცემულობაა. იგივე ითქმის შრომის შესახებაც, თუკი მას განვიხილავთ ანალოგიური პოზიციებიდან.

საინტერესო ისაა, რომ ვაკრიტიკებდით და ვაკრიტიკებთ

ქცევათმეცნიერებას, როგორც უფსიქიკო მიმდინარეობას და იმავდროულად გაადამიანების უმნიშვნელოვანეს საკითხზე ხშირად ვმსჯელობთ „ქცევათმეცნიერულად“, ჩვენი შორეული წინაპრის შრომითი ქცევის მიხედვით, არცთუ ისე იშვიათად ამ ქცევის შრომასთან გარეგანი მსგავსების საფუძველზე. ვიმეორებთ (ცხადია, არა მხოლოდ ფსიქოლოგები): „შრომამ შექმნა ადამიანი“, „შრომამ შექმნა ადამიანი“ და არაფერს ვამბობთ, რიგ შემთხვევაში არ ვითვალისწინებთ შრომის ძირითად ფსიქოლოგიურ მახასიათებელს – მოტივაციურ ასპექტს. შრომას რომ შემდეგ მთელი რიგი სიკეთეები მოყვება ადამიანის განვითარებაში, მის სოციალიზაციაში. და ა.შ., ამაზე საუბრობს ყველა ავტორი, ეს აღნიშნულია სახელმძღვანელოებშიც, მაგრამ ყველა როდი მსჯელობს შრომის მოტივაციურ მხარეზე, მით უფრო გაადამიანების ასპექტით. ადამიანისა და ცხოველის ფსიქიკის ძირითად განმასხვავებელ ნიშნებზე საუბრის დროსაც, უპირველესად აქცენტი კეთდება შრომითი საქმიანობის გარეგან მხარეზე, იარაღის გაკეთება-შენახვაზე და ფაქტობრივად უყურადღებოდ რჩება ამ აქტივობათა მოტივაციური მხარე, რომლის გარეშეც, როგორც ითქვა, შრომა ფიზიკური მოცემულობაა მხოლოდ.

ჩვენი ასეთი მსჯელობა იქნებ გადაჭარბებულია, მაგრამ ეს სიფრთხილე განპირობებულია იმით, რომ გვინდა გაადამიანების ისტორიულ პროცესზე საუბრისას არ დაიჩრდილოს ფსიქოლოგიური ასპექტი, რომლის გარეშეც ანთროპოგენეზზე საუბარს ყოველგვარი აზრი დაეკარგებოდა.

კიდევ ერთხელ გვინდა ხაზი გავუსვათ და შესაბამისი კითხვაც დავსვათ: თუკი გაადამიანებაში გადამწყვეტი რო-

ლი შეასრულა შრომამ (იარაღის გაკეთებამ და შენახვამ), ხოლო შრომის რაგვარობას (ისევე, როგორც ნებისმიერი სხვა ქცევისას) განსაზღვრავს მისი მოტივი, ბუნებრივად იბადება კითხვა: რა სპეციფიკური ფსიქოლოგიური თავისებურებებით ხასიათდება გაადამიანების საფუძველმდებარე შრომა და მისი მოტივი?

შრომითი ქცევის ზედაპირული (პირველადი) დახასიათებაც გვიჩვენებს, რომ იგი არსებითად შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე ნებელობითი ქცევაა. ხაზს ვუსვამთ – შრომა შორეული მოტივაციური ქცევაა. ამასთანავე, შრომა შორეული მოტივაციური ბუნებისაა როგორც ონტოგენეტური თვალსაზრისით, ისე ფილოგენეტურადაც, ადამიანის ისტორიული განვითარების თვალსაზრისითაც. ეს ქცევა თავისუფალია აქტუალური მოთხოვნილებებისაგან, უშუალო ბიოლოგიური მოტივებისაგან და მას გაშუალებული, მეტ-ნაკლებად შორეული მიზნები და მოტივები ედება საფუძველად. შრომის მოტივს არავითარი კავშირი აქვს აწმყოსთან, ქცევის სუბიექტის ახლანდელ მდგომარეობასთან. ამ ქცევას ხვალინდელ დღეზე ზრუნვა, საკუთარი მომავალი და სხვების ინტერესები ამართლებს, ხოლო შესაძლებელს ხდის შორეული მოტივაციის უნარი, ნებისყოფისეული მოტივები. ესაა შრომითი ქცევისა და მისი მოტივის ყველაზე სპეციფიკური თავისებურება.

თუკი იარაღის გაკეთება მეორე იარაღის გამოყენებით არის ის საზღვარი, რომელიც გამოყოფს ცხოველს პირველყოფილი ადამიანისაგან, ნათელია, რომ ასეთი რამ სრულიად შეუძლებელია შორეული მოტივაციის უნარის გარეშე, ხვალინდელი დღის, მომავლის წარმოდგენა-გათვალისწინების

გარეშე, ობიექტური ღირებულებისა და მუდმივ ნივთთა სამყაროში ცხოვრების ცნობიერების გარეშე. ყოველივე ეს კი ფაქტობრივად შორეული მოტივაციური ქცევისათვის დამახასიათებელი ნიშნებია და ასეთი აქტივობაც ტიპური შორეული მოტივაციური ქცევაა.

ხაზგასმით გვინდა აღვნიშნოთ, იარაღის დამზადება, გამოყენება და შენახვა, მით უფრო, როდესაც იარაღი კეთდება მეორე იარაღის გამოყენებით, შეუძლებელია მომავალი მოქმედების წარმოდგენის გარეშე. მომავალი მოქმედების წარმოდგენის საფუძველზე მოქმედება კი, ბუნებრივია, გულისხმობს შორეული მოტივაციის უნარის არსებობას, ხვალინდელი დღის საჭიროებით იმის გამართლებას, რაც აწმყოში კეთდება, მაგრამ ახლა არ გჭირდება.

ამრიგად, ჩვენი შორეული წინაპრის მიერ თავისებური შრომითი საქმიანობის დაწყება იმთავითვე დაკავშირებული იყო შორეული მოტივაციის უნარის აღმოცენება-განვითარებასთან, იმის გაცნობიერებასთან, რომ ამ საქმიანობის შედეგს აქვს მისი ახლანდელი მდგომარეობისაგან დამოუკიდებელი მნიშვნელობა, ე.ი. ობიექტური ღირებულება. ასეთი შორეული, არაბიოლოგიური მოტივის საფუძველზე აღძრული ქცევა, ცხადია, ნებისყოფის ჩანასახებსაც გულისხმობს. ამის გარეშე შრომა, როგორც თავისი შინაარსით არაბიოლოგიური ქცევა, სრულიად წარმოუდგენელი იქნებოდა. ამასთანავე, ადამიანის ისტორიული განვითარების პროცესში, ცნობიერება, ნებისყოფა და შრომითი აქტივობა ისე გამსჭვალავენ ერთმანეთს, რომ შრომა გავლენას ახდენს ცნობიერებისა და ნებისყოფის განვითარებაზე და ამ უკანასკნელთა განვითარება-სრულყოფა ბევრად განსაზღვრავს შრომის შე-

საძლებლობას. იგივე კანონზომიერებას აქვს ადგილი ინდივიდუალური განვითარების შემთხვევაშიც.

ამრიგად, შრომის სტრუქტურაში, როგორც ფილოგენეზის, ისე ონტოგენეზის თვალსაზრისით, იმთავითვე იგულისხმება შორეული, ნებისყოფისეული მოტივები და შრომა, არსებითად, შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე ქცევაა. ამ მხრივ პრინციპული განსხვავება არაა თანამედროვე ცივილიზებული ადამიანის შრომის ფსიქოლოგიურ მახასიათებლებსა და პირველყოფილი ადამიანის, ჩვენი შორეული წინაპრების პირველი შრომითი ნაბიჯების ყველაზე არსებით დახასიათებას შორის.

თუკი შრომამ, იარაღის დამზადება, გამოყენება, შენახვამ, ყველა თავისი კეთილმყოფელი შედეგით, შექმნა ადამიანი, თუკი შრომითი ქცევით იწყება ანთროპოიდების გაადამიანურების პროცესი, მაშინ ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შესაბამისი ფსიქოლოგიური ტერმინოლოგიით თუ ვისაუბრებთ, და თავიდან ავიცილებთ ბიოლოგიური ადაპტაციისა და ქცევათა შორის გარეგანი მსგავსების მომენტს, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შორეული მოტივაციის უნარის ჩასახვა-განვითარება და შორეული მოტივაციური ქცევის განხორციელების შესაძლებლობა არის ის არსებითი ნიშანი, რომელიც მიუთითებს გაადამიანურების პროცესის დასაწყისზე. მართალია, გაადამიანურებული ჩვენი წინაპრები უფრო ახლო მოტივაციური ქცევის სუბიექტები იყვნენ, ვიდრე შორეულისა და ეს შორეულიც დროში ძალიან შეზღუდული იყო, მაგრამ ამას პრინციპული მნიშვნელობა არ აქვს. ანთროპოგენეზში დამკვიდრებულ შეხედულებას თუ ფსიქოლოგიური მეცნიერების ენაზე გადავთარგმნით, უნდა

ვთქვამთ, რომ ჩვენი შორეული წინაპარი მაშინ გახდა ადამიანი, მაშინ გადალახა მან ცხოველური ზღვარი თუ საზღვარი, როდესაც შეძლო ელემენტარული ხასიათის შორეული მოტივაციური ქცევის განხორციელება. ვფიქრობთ, სწორედ ასეთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია შორეულ მოტივაციას ანთროპოგენეზში.

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე ნ., შორეული მოტივაციური ქცევა და სწავლა, ბათუმი, 1995.
2. ბოჭორიშვილი ა., ჩხარტიშვილი შ., ფსიქოლოგია, თბილისი, 1950.
3. დიასამიძე ა., ევოლუციური მოძღვრების საფუძვლები, ბათუმი, 2000.
4. უზნაძე დ., შრომები, ტ. III-IV, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1964.
5. უზნაძე დ., განწყობის ფსიქოლოგია, თბ., 2004.
6. ფსიქოლოგიის საფუძვლები, შემდგენელი ი. იმედაძე, თბილისი, 2011.
7. ჩხარტიშვილი შ., ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა, თბილისი, 1958.
8. ჩხარტიშვილი შ., აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია, თბილისი, 1974.
9. Рубинштейн С. Л., Основы общей психологии, Санкт-Петербург, 2001.

„გადაირჩია“ თუ არა დიმიტრი უზნაძემ ფილოსოფია?

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გაზეთ „თბილისის უნივერსიტეტის“ რედაქციამ (რედაქტორი ნინო კაკულია) მშვენიერი კრებული მიუძღვნა თსუ-ის ერთ-ერთ დამფუძნებელს, ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის დამაარსებელს, აკადემიკოს დიმიტრი უზნაძეს – დაბადებიდან 130-ე წლისთავთან დაკავშირებით¹. მასში ძალიან საინტერესოდ, ფართო მკითხველი საზოგადოებისათვის მისაწვდომი ფორმით გაშუქებულია ამ დიდი პიროვნების ცხოვრება და მრავალმხრივი მოღვაწეობა. კრებული ავტორები არიან მეცნიერებიც და გაზეთის ჟურნალისტებიც. კონსულტანტია საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, პროფ. ირაკლი იმედაძე.

თსუ-ის რექტორი გიორგი შერვაშიძე თავის შესავალ წერილში მადლიერების გრძნობით აღნიშნავს: დიმიტრი უზნაძეს უნდა ვუმადლოდეთ ქართული პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის სამეცნიერო სკოლის ევროპული ფესვებიდან ამოზრდას, რითაც იმ წლებში საქართველო მსოფლიოს სამეცნიერო რუკაზე დამკვიდრდა... თუ იაკობ გოგებაშვილის შემდეგ ვინმემ საგანმანათლებლო სკოლის დაარსებასა და განვითარებაში რაიმე წვლილი შეიტანა, ეს არის დიმიტრი უზნაძე. აღარაფერს ვამბობთ მის „განწყობის ფსიქოლო-

¹ პუბლიცისტური ნარკვევები, სულმა იგივეობა და უცვლელობა არ იცის, დიმიტრი უზნაძე, თსუ, 2016.

გიასა“ და, ზოგადად, ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის დაფუძნებაზე. ჩვენ ვალდებულნი ვართ გავყვეთ იმ გზას, რომელიც მათ ევროპულ ღირებულებებზე დააფუძნეს.

კარგადაა ნათქვამი. მაღლიერების გრძნობა კი ყოველთვის ამშვენებს ადამიანს. აქვე, გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ვიტყვით, რომ დღესაც ქართული ფსიქოლოგიური მეცნიერება თუ მსოფლიოს სამეცნიერო რუკაზე ფიგურირებს, ეს მნიშვნელოვანწილად უზნადის ფაქტორითაა განპირობებული.

პროფესორი რამაზ საყვარელიძე თავის ორიგინალურ სამეცნიერო ესკიზში – „უზნადის პარადიგმა“ – წერს: თავის დროზე უზნადეს ის პოზიცია ეკავა, რისკენაც დღეს მიდის ზოგიერთი უცხოური მიმდინარეობა. მის მოძღვრებაში „იმდენ თანამედროვე პრობლემაზე იძებნება პასუხი, რომ იგი ძლიერ გავლენას მოახდენდა მსოფლიო ფსიქოლოგიაზე, დიმიტრი უზნადეს სხვა დროში და სხვა ქვეყანაში რომ ეცხოვრა...“ [პუბლიცისტური ნარკვევები, 2016:62].

კრებულში შეტანილია თბილისელი, ქუთაისელი და ბათუმელი ავტორების საინტერესო ნარკვევები. მათში წარმოჩენილია უზნადის უდიდესი ღვაწლი ქართული მეცნიერებისა და სამშობლოს წინაშე.

დიმიტრი უზნადე იყო ენციკლოპედიური განათლების მქონე შემოქმედი. მან თავისი ტალანტი გამოავლინა მეცნიერების არაერთ სფეროში. ჯერ კიდევ ქუთაისში მოღვაწეობის პერიოდში (1909-1917) გამოაქვეყნა მნიშვნელოვანი ნაშრომები ფილოსოფიაში, ფსიქოლოგიაში და პედაგოგიკაში, წერილების სერია ხელოვნებისა და ლიტერატურის საკითხებზე, შექმნა ისტორიის პირველი სასწავლო სახელმძღვა-

ნელოები, რომლებმაც დიდი სამსახური გაუწიეს მაშინდელ ახალგაზრდობას. ქუთაისში არსებულ სხვადასხვა სასწალო დაწესებულებაში უზნაძე კითხულობდა ისტორიის, ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიის, პედაგოგიკისა და ლოგიკის კურსებს. იგი იყო მის მიერვე 1915 წელს დაარსებული ქალთა პირველი ქართული სკოლის – „სინათლის“ დირექტორი და მასწავლებელი.

როგორც ცნობილია, დიმიტრი უზნაძეს არ დარჩენია არც დღიური, არც კერძო მიმოწერა, არც არაფერი ისეთი, რაც მის „ეგო“-ში ჩაგვახედებდა, მისი შინაგანი ბუნების გაგებაში დაგვეხმარებოდა. მაგრამ არსებობს უზნაძის მოწაფეთა და თანამედროვეთა მოგონებები, რომლებიც ასე წარმოადგენენ მის პიროვნებას: მთლიანი, მონოლითური ხასიათი; ნათელი, შორსმწვდომი გონება; მძლავრი ინტელექტი; მტკიცე ნებისყოფა; პიროვნულად უდრეკი და პრინციპული; მრავალმხრივ ერუდირებული; აკადემიზმი და ურყევი ლოგიკა მსჯელობასა თუ პაექრობაში; კაცთმოყვარეობით გამორჩეული; ყურადღებიანი და მზრუნველი; ზოგადად მშვიდი; ზნეობრივად უმწიკვლო; მოკრძალებული და თავმდაბალი; შრომისმოყვარე; ზომიერად მხიარული; სტუმართმოყვარე.

აღსანიშნავია, რომ კრებულის მთლიანი პათოსიც უაღრესად პოზიტიური და ამაღლებულია. ასეთ ფონზე ერთგვარ დისონანსად აღიქმება კრებულში ამოკითხული ზოგიერთი ისეთი მოსაზრება, რომელიც გარკვევა-დაზუსტებას მოითხოვს. მაგალითად, მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ფილოსოფოსმა უზნაძემ, ფაქტობრივად, იდეოლოგიური წნეხის გამო დაიწყო მუშაობა ფსიქოლოგიის სფეროში, უღალატა ფილოსოფიას და სხვა.

რატომ ფიქრობენ ასე? რატომ „გადაირჩია“ ცნობილმა ფილოსოფოსმა უზნაძემ ფილოსოფია და ფსიქოლოგიაში დაიწყო მუშაობა? მართალია, მის ფილოსოფიურ ნაშრომებში იმთავითვე ჩანდა მისი დაინტერესება ფსიქოლოგიით, რამაც, სხვა ფაქტორებთან ერთად, მნიშვნელოვნად განაპირობა მისი ფსიქოლოგობა, მაგრამ ზოგიერთები მაინც ფილოსოფიის „ღალატზე“ ლაპარაკობენ. რა იყო ამის მიზეზი?

პროფესორ აკაკი ყულიჯანიშვილის აზრით, მას შემდეგ, რაც საქართველოში მტკიცედ მოიკიდა ფეხი მარქსიზმმა, დიმიტრი უზნაძისთვის ცხადი გახდა, რომ ფილოსოფიურ კვლევებს თავისუფლად ვერ გააგრძელებდა. ეს გარკვეულ საფრთხესთან იყო დაკავშირებული, თუკი იგი მარქსისტულ პოზიციებს არ დაიცავდა. ამიტომ მან სასწრაფოდ დაანება თავი ფილოსოფიას და ფსიქოლოგიის საკითხებზე დაიწყო მუშაობა.

აქვე აკაკი ყულიჯანიშვილი იხსენებს ასეთ ამბავს: როგორც ცნობილია, შალვა ნუცუბიძემ დაწერა ნაშრომი „ალეთეოლოგიური რეალიზმი“, მაგრამ მასზე მუშაობას არ აგრძელებდა კომუნისტური რეჟიმის გამო. ერთხელ დიმიტრი უზნაძემ მას უთხრა: – შალვა, მენანება შენი თეორია და იქნებ როგორმე გააგრძელო მუშაობაო. შალვამ უპასუხა: – გავაგრძელებდი, მაგრამ მეშინია ზემდგომმა „მეგობრებმა“ არ დამიწუნონო. დიმიტრი უზნაძემ კი მიუგო: – შენ მაინც გააგრძელე, ნამუშევარი შეინახე და შემდეგში მომავალი თაობები იამაყებენო. შალვა ნუცუბიძემ მაინც დაუბრუნა პასუხი: – მე კი შევინახავ, მაგრამ „კვბ“ იპოვის და მერე რა ვქნაო... [კუბლიციტური ნარკვევები, 2016: 87].

რა შეიძლება ითქვას აღნიშნული მოსაზრებისა და ამ

დიალოგის შესახებ? პირველი ის, რომ სანამ მარქსიზმი „მტკიცედ“ მოიკიდებდა ფეხს საქართველოში, უზნაძეს ფსიქოლოგიის სფეროში უკვე ჰქონდა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგმული: უნივერსიტეტში ფსიქოლოგიის კათედრისა და ლაბორატორიის ჩამოყალიბება, მთლიანად საქართველოში პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური მიმართულებით მუშაობასთან დაკავშირებული ორგანიზაციული (და არა მხოლოდ) საკითხების მოგვარება. სამეცნიერო მუშაობის მხრივ, რომ არაფერი ვთქვათ ცალკეული ფსიქოლოგიური გამოკვლევების ავტორობაზე, 1925 წელს მან გამოსცა ექსპერიმენტული ფსიქოლოგიის საფუძვლების პირველი ფუნდამენტური ტომი. ასე რომ, ფსიქოლოგიაში იძულებით მუშაობაზე საუბარი არ უნდა იყოს გამართლებული.

რაც შეეხება დიალოგს, ვფიქრობ, ეს დიალოგი მტკიცედ ასაბუთებს სწორედ საწინააღმდეგოს, იმას, რომ დიმიტრი უზნაძე არ გაქცევია ფილოსოფიას, არ „გადაურჩევია“ იგი. მან ჩვეულებრივად, შინაგანი მოწოდებისა და შესაბამისი ინტერესების საფუძველზე გააგრძელა მუშაობა ფსიქოლოგიის კარდინალურ საკითხებზე, რომლებიც ფილოსოფიურ ცოდნასაც გულისხმობდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში კი რა გამოდის? „ფილოსოფიიდან გაქცეული“ უზნაძე ნუცუბიძეს თხოვს იდეოლოგიურად არცთუ ისე კორექტულ ფილოსოფიურ საკითხზე გააგრძელე მუშაობაო და თვითონ ტოვებს ფილოსოფიის სფეროს? თვითონ გაექცა საფრთხეს და მეგობარს უბიძგებდა იგივე საფრთხისკენ? არც ერთი და არც მეორე. უზნაძის პიროვნებისა და მისი მაღალი ზნეობისათვის ეს კატეგორიულად შეუთავსებელია. არადა, თუ დავუშვებთ, რომ უზნაძეს უნდოდა, მაგრამ თვითონაც ემინოდა

ფილოსოფიის სფეროში მუშაობის, მაშინ, აღნიშნული დიალოგიდან გამომდინარე, მასაც ხომ შეეძლო ისევე კონსპირაციულად ემუშავა, რასაც ურჩევდა შალვა ნუცუბიძეს? მაგრამ დიმიტრი უზნაძე გულწრფელი იყო თავის რჩევაში. იგი ფილოსოფიიდან ყოველგვარი გაქცევისა და „გადარჩევის“ გარეშე მუშაობდა ფსიქოლოგიაში. ვინ, ვინ და თუ არა შალვა ნუცუბიძემ იცოდა ეს ყველაზე უკეთესად. დიმიტრი უზნაძემ კი მასთან საუბარში გამოხატა ჭეშმარიტი მეცნიერის პოზიცია – ყველაფრის მიუხედევად, შენი ადრინდელი ინტერესის საგანზეც გააგრძელე მუშაობაო. სად ჩანს თუნდაც აქედან, რომ უზნაძემ „სასწარფოდ დაანება თავი ფილოსოფიას და ფსიქოლოგიის საკითხებზე დაიწყო მუშაობა“?

პროფესორ ირაკლი ბრაჭულის აზრით, უზნაძემ შემდეგი ძირითადი მიზეზის გამო შეიცვალა პოზიცია: კომუნისტებისათვის მიუღებელი იყო განწყობაზე საუბარი – ისინი ვერაფრით ვერ იგებდნენ, რომ თუ განწყობა არც სუბიექტურია და არც ობიექტური, მაშინ რა არის ის მესამე? – ასეთი წიაღსვლები შეიძლება იდეალიზმისკენ სწრაფვის ბრალდებით დამთავრებულიყო, ამის საშუალებას კი უზნაძეს არ მისცემდნენ და ამიტომ შეიცვალა მან პროფესია, აირჩია ფსიქოლოგია [პუბლიცისტური ნარკვევები, 2016: 89].

ამ მოსაზრების დასკვნით ნაწილთან დაკავშირებით შეიძლება სრულად გავიმეოროთ ზემოაღნიშნული. დამატებით კი აღვნიშნავთ: უზნაძემ 20-იანი წლებიდან დაიწყო და ისე დაამთავრა სიცოცხლე, რომ განწყობის ფსიქოლოგიის დამუშავება-სრულყოფაზე უარი არასოდეს უთქვამს და განწყობის ცნებაც ყველა მის ძირითად ნაშრომში ფიგურირებს. ასე რომ, ირაკლი ბრაჭულის აღნიშნული გამონათქ-

ვამის მიხედვით გამოდის, რომ უზნაძეს სწორედ იმიტომ აურჩევია ფსიქოლოგია, რომ ინტენსიურად ეკვლია კომუნიკაციებისათვის გაუგებარი განწყობის მთლიანპიროვნული მდგომარეობა.

ასევე, ბევრ კითხვას აჩენს პროფესორ რამაზ საყვარელიძის ორიგინალური მოსაზრება განწყობის ცნებისა და განწყობის თეორიის შესახებ. იგი არსებითად განწყობის კოგნიტური გაგების იდეას გვთავაზობს. მისი აზრით, განწყობა ახლავს ყველაფერს, რაშიც მნიშვნელობას (აზრს) დებს სუბიექტი. განწყობა არის საგნობრივი მნიშვნელობის (სემანტიკის) ფსიქიკური ეკვივალენტი. საგნობრივი მნიშვნელობით კი ყველა ცოცხალი არსება სარგებლობს. ადრეულ ეტაპზე, უზნაძესთანაც განწყობის ცნებით ის განცდა აღიწერება, რომელიც ფსიქიკაში საგნის მნიშვნელობის წვდომისას ჩნდება. ესაა აზრის განცდა, ობიექტის მნიშვნელობის ცნობიერება. მაგრამ, ამბობს ბატონი რამაზი, „საბჭოთა მატერიალიზმის პირობებში უზნაძე პირდაპირ ვერ იტყოდა – აზრი და იდეაა მოქმედების დეტერმინანტიო... სავარაუდოა, რომ განწყობის ქარაგმული დეფინიცია და მისი ქცევაზე მიმაგრება, ნაწილობრივ, თავისი პოზიციის იდეალისტურობის დასაფარად გამოიყენა უზნაძემ“ [პუბლიცისტური ნარკვევები, 2016: 62].

ავტორის საინტერესო მსჯელობის მიუხედავად, მწელი აღსაქმელია უზნაძესთან მეცნიერული თეორიის ქარაგმებთან დაკავშირება და ქარაგმული დეფინიციით ოპერირება ამ თეორიის განვითარების მთელი მეოთხედი საუკუნის მანძილზე. ამ უკანასკნელს კი, ფაქტობრივად, უყურადღებოდ ტოვებს განწყობის თეორიის კოგნიტური გაგება. იგივე ითქ-

მის განწყობის ხელოვნურ მიმაგრებაზე ქცევასთან, მაშინ, როდესაც განწყობის თეორია უპირველესად ქცევის მიზანშეწონილობის ახსნის პრობლემასთან ასოცირდება.

ესეც რომ არ იყოს, ასეთ დეფინიციას, მის ჭეშმარიტ აზრს თუ ვერ ჩაწვდებოდა ოფიციალში და მისი მსახური მეცნიერების ჯგუფი, ალბათ პრობლემური იქნებოდა მისი ერთმნიშვნელოვანი გაგება სხვებისთვისაც. თუ ამ დეფინიციის აზრსა და არსს გაიგებდა ყველა, მაშინ რა აზრი ჰქონდა ასეთ კონსპირაციას? ერთი სიტყვით, ყველაფერი ეს იმას გვეუბნება, რომ განწყობის თეორიაში „ეზოპეს ენასთან“ არ უნდა გვექონდეს საქმე. გარდა ამისა, საყურადღებოა ისიც, რომ ზოგიერთები განწყობის ტრადიციულ დეფინიციასა თუ გაგებაში ავტორისათვის საფრთხეს ხედავენ, ზოგი კი მას თავშესაფრად მიიჩნევს. ყოველივე ეს, ვფიქრობ, კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ განწყობის თეორია უნდა გავიგოთ ისე, როგორც ეს მის ავტორს ჰქონდა მთლიანობაში წარმოდგენილი.

რაც შეეხება ფილოსოფიის „გადარჩევას“ და ფსიქოლოგიის გარეგანი იძულებით არჩევას, მასზე საუბარი სხვა მხრივაც არ უნდა იყოს დასაბუთებული. მართალია, ადრეულ პერიოდში დიმიტრი უზნაძე უფრო ცნობილი იყო, როგორც ფილოსოფოსი და პედაგოგი, მაგრამ შემთხვევითი არ იყო, რომ 1918 წელს, ახლად დაარსებულ პირველ ქართულ უნივერსიტეტში რიგით მესამე ლექცია ივანე ჯავახიშვილისა და კორნელი კეკელიძის შემდეგ წაიკითხა უზნაძემ სწორედ ფსიქოლოგიაში და არა ფილოსოფიაში ან პედაგოგიაში. ამით მან ღიად აჩვენა თავისი მოწოდების სფეროც და ფსიქოლოგიური მეცნიერების ადგილიც საუნივერსიტეტო

სწავლებაში. ეს კი სრულიად ბუნებრივი იყო. დიმიტრი უზნაძემ მეცნიერული წრთობა მიიღო ლაიფციგში, ფსიქოლოგიის მამამთავარ ვილჰელმ ვუნდტთან. ისმენდა მის ლექციებს, მუშაობდა ვუნდტის მიერ დაარსებულ მსოფლიოში პირველ ექსპერიმენტული ფსიქოლოგიის ლაბორატორიაში.

საკუთარი მოწოდების გარდა, ვინ აიძულებდა მაშინ ფილოსოფოს დიმიტრი უზნაძეს სათავეში ჩადგომოდა უნივერსიტეტში ფსიქოლოგიური მეცნიერების დაფუძნება-განვითარების ბევრად უფრო მძიმე გზას, ვიდრე ფილოსოფოსობაა, რომელსაც არც ლაბორატორია სჭირდება, არც აპარატურა და არც ცდის პირები. საგულისხმოა, რომ 1925 წელს დიმიტრი უზნაძე, უნივერსიტეტის სხვა პროფესორებთან ერთად გაემგზავრა გერმანიაში ფსიქოლოგიური ლიტერატურისა და აპარატურის შესაძენად ფსიქოლოგიის სასწავლო ლაბორატორიისათვის. აღსანიშნავია ისიც, რომ საბჭოთა ფსიქოლოგებიდან მხოლოდ უზნაძე მონაწილეობდა 1926 წელს ჰოლანდიის ქალაქ გრონინგენში ჩატარებულ ფსიქოლოგთა VIII საერთაშორისო კონგრესში. ასევე, იგი მონაწილეობდა 1929 წელს იელის (აშშ) უნივერსიტეტში ჩატარებულ IX საერთაშორისო კონგრესშიც [კეჭაყმაძე, 2016].

ასე რომ, 1920-იან წლებში ჯერ კიდევ არ იყო ისეთი იდეოლოგიური წნეხი, არ იდგა მეცნიერების იდეოლოგიზაციის საკითხი ისე მწვავედ, რომ უზნაძისათვის, როგორც ვარაუდობენ, სპეციალობის შეცვლის საკითხი დამდგარიყო. მეორეც, რომ დამდგარიყო, – შეიცვლიდა კი? არადა, ფაქტია, რომ სწორედ 20-იან წლებში განისაზღვრა განწყობის თეორიის ძირითდი დებულებები. ფსიქოლოგიის ისტორიის (და არა მხოლოდ) ცნობილი მკვლევარი, პროფესორი ირაკლი

იმედაძე სავსებით სამართლიანად წერს: „ყველა წამყვანი საბჭოთა თეორეტიკოსი თავისი შეხედულებათა სისტემის აგების საჭიროებას მარქსისტული ფსიქოლოგიის შექმნის აუცილებლობით ამართლებდა (ლ. ვიგოტსკი, ა. ლეონტიევი, ს. რუბინშტეინი და სხვა). უზნაძეს არასდროს დაუსვამს ასეთი ამოცანა და არც ოფიციალური საამებლად მოუხდენია ამგვარი განზრახვის დეკლარირება“, რაც მარქსიზმის კლასიკოსთა შრომების მითითების ყველაზე ნაკლებ ინდექსშიც ჩანს [იმედაძე, 2008: 659]. ასეთი შეფასების შემდეგ ი. იმედაძეც თავის ნარკვევში „უზნაძე და საბჭოთა იდეოლოგია“, ფილოსოფიაში კვლევის შეწყვეტას მაინც იდეოლოგიურ წნეხს უკავშირებს [პუბლიცისტური ნარკვევები, 2016].

ავტორი თავიდანვე სწორად მიუთითებს, რომ უზნაძის მეცნიერული და მსოფლმხედველობრივი პოზიციის ზუსტი დახასიათება-კვალიფიკაცია მნიშვნელოვნად გართულებულია იმის გამო, რომ იგი ორ ისტორიულ ეპოქაში ცხოვრობდა და მუშაობდა. ამ სირთულეების გათვალისწინებითა და სათანადო მასალების ანალიზის საფუძველზე იგი ასკვნის, რომ საბჭოთა პოლიტიკურმა სისტემამ უდავო გავლენა მოახდინა უზნაძის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე. უზნაძემ: 1. გაწყვიტა კავშირი მსოფლიო სამეცნიერო საზოგადოებრიობასთან; 2. შეწყვიტა კვლევა ფილოსოფიაში; 3. შეწყვიტა მუშაობა პედოლოგიასა და ფსიქოტექნიკაში; 4. შეცვალა თავისი თვალსაზრისი მისი თეორიის ცენტრალური ცნების – განწყობის ბუნების თაობაზე.

რა შეიძლება ითქვას ამ დასკვნების შესახებ? პირველი შთაბეჭდილებით ის, რომ მთლიანობაში ისინი არ შეესაბამებიან იმედაძისვე ზემოთ მოტანილი გამონათქვამისა და

ჩვენი მსჯელობის ძირითადი მიმართულების პათოსს. მაგრამ უზნაძე თავისი ეპოქის შვილი იყო და, ბუნებრივია, ეპოქის სულისკვეთება აისახა მის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზეც. ხოლო, თუ როგორ და რამდენად აისახა, ცხადია, ეს გაშუალებული იყო მისი პიროვნული თვისებებითაც. რაც შეეხება დასკვნების საბუთიანობას, ვფიქრობთ, ისინი განსხვავებული ხარისხისაა. მეტი სიცხადისათვის შევეცდებით ზოგიერთი კომენტარი გავაკეთოთ თითოეულთან მიმართებაში.

1. მართალია, დიმიტრი უზნაძემ შეწყვიტა მიმოწერა უცხოელ კოლეგებთან, მაგრამ სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ იგი სრულ იზოლაციაში მაინც არ ყოფილა უცხოეთისა და უცხოელებისაგან. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, უზნაძე 1925, 1926 და 1929 წლებში სამეცნიერო მიზანდასაზულობით იმყოფებოდა გერმანიაში, ჰოლანდიაში და ამერიკაში. ხოლო მრისხანე 1937 წელს მონაწილეობდა საფრანგეთში (პარიზში) ჩატარებულ ფსიქოლოგთა XI საერთაშორისო კონგრესში. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ იმავე 1937 წელს მას დაჭერას უპირებდნენ, რომ არა მისი ყოფილი „შინსახკომელი“ მოსწავლის წინასწარი გაფრთხილება და უზნაძის კახეთში გადახვეწა რამდენიმე თვით. მართლაც, ასეთი მრავალწახნაგოვანი იყო მაშინ ვითარება.

2. ფილოსოფიაში კვლევის შეწყვეტა, ვფიქრობთ, უფრო დაკავშირებული იყო მის სამეცნიერო ინტერესებთან და პირველი ქართული უნივერსიტეტის მოთხოვნებთან, ვიდრე საბჭოთა პოლიტიკური სისტემის გავლენასთან. კიდევ ერთხელ მივაქციოთ ყურადღება: 20-იანი წლების მეორე ნახევრისათვის, როდესაც უზნაძემ თითქოს იდეოლოგიური წნე-

ხის გამო (რომელიც არც ისე მწვავეა), შეწყვიტა მუშაობა ფილოსოფიაში, უკვე დიდი ხანია, ასე ვთქვათ, სპონტანურად, გარკვეული იყო მისი ძირითადი შემოქმედებითი მუშაობის სფერო, ე. წ. ფილოსოფოსობა-ფსიქოლოგობის საკითხი. ფსიქოლოგიურ და პედაგოგიურ მუშაობაში ინტენსიურად ჩართული მეცნიერიც მოქმედებდა ბუნებრივად, მისი შინაგანი მოწოდების (სუბიექტური ფაქტორის) და ობიექტური ვითარების (უნივერსიტეტში ფსიქოლოგიური მეცნიერების დაფუძნება-განვითარების საჭიროების) თანხვედრის საფუძველზე შექმნილი მტკიცე პიროვნული განწყობის რეალიზაციის მიმართულებით.

3. პედოლოგიისა და ფსიქოტექნიკის სფეროში მუშაობის შეწყვეტა, რა თქმა უნდა, 1936 წლის ავად სახსენებელი ცნობილი საკავშირო დადგენილებისა და არსებული საყოველთაო იდეოლოგიის უშუალო ზემოქმედების შედეგი იყო.

4. ირაკლი იმედაძის აზრით, იდეოლოგიურმა წნეხმა იმაშიც იჩინა თავი, რომ დიმიტრი უზნაძემ შეცვალა თავისი ადრინდელი თვალსაზრისი განწყობის ბუნების თაობაზე. კერძოდ, მან თავის უკანასკნელ წიგნში (1949) განწყობა, ეს განსაკუთრებული ფსიქო-ფიზიკური მთლიანობა და მდგომარეობა, „ცალსახად ფსიქიკურ რეალობად“ გამოაცხადა და წინააღმდეგობრივი გახადა მისი დანიშნულება ისეთ პრობლემებთან დაკავშირებით, რომელთა გადასაჭრელადაც იყო მოწოდებული. ასეთ შემთხვევაში ეს მართლაც ასეა, თუმცა, არსებობს შ. ჩხარტიშვილის განსხვავებული შეხედულებაც [ჩხარტიშვილი, 1975], რომლის მიხედვითაც უზნაძე განწყობას წმინდა ფსიქოლოგიურ წარმონაქმნად არ მიიჩნევდა. ამ შემთხვევაში ავტორს მხედველობაში აქვს დიმიტრი უზნა-

მის შემდეგი კატეგორიული გამონათქვამი: განწყობა „ვერავითარ შემთხვევაში არაფსიქიკურ, მხოლოდ ფიზიოლოგიურ მოვლენად ვერ ჩაითვლება“, ე. ი. ფსიქიკურიც არის და ფიზიოლოგიურიცო [უზნაძე, 2004:108]. ფაქტობრივად, ა. ბოჭორიშვილიც ლოგიკური დასაბუთების გზით ამასვე ამტკიცებს. ე. ი. იმას, რომ შეუძლებელია დ. უზნაძეს განწყობაში ეგულისხმა წმინდა ფსიქოლოგიური მოვლენა [ბოჭორიშვილი, 1991]. ეს საკითხები სხვა მსჯელობის საგანია და ამაზე აქ არ შევჩერდებით [ბარამიძე, 2006].

რაც შეეხება ფილოსოფიის „ღალატს“, ყოველივე ზემოაღნიშნულის საფუძველზე, ვფიქრობ, ნათელია, რომ დიმიტრი უზნაძემ კი არ „გადაირჩია“ ფილოსოფია, არამედ საკუთარი მოწოდებით გააგრძელა მუშაობა ფსიქოლოგიაში და ეს მისი და ჩვენი ბედნიერებაცაა, ვინაიდან წმინდა ფილოსოფიის სფეროში რომ დარჩენილიყო, საფიქრებელია, ძნელად თუ მიაღწევდა იგი ასეთ სიმაღლეს და მისი მოღვაწეობაც ესოდენ სასარგებლო ვერ იქნებოდა სამშობლოსათვის. ფსიქოლოგიური მეცნიერება ხომ თეორიული მნიშვნელობის პრობლემების დამუშავება-ახსნა-გადაჭრასთან ერთად, პრაქტიკული დანიშნულების საკითხების გადაწყვეტასაც ემსახურება.

სწორედ ფართო ფილოსოფიურმა და ფსიქოლოგიურმა განათლებამ საშუალება მისცა დიმიტრი უზნაძეს შეექმნა მსოფლიო მნიშვნელობის თეორია. მისი რიგი ფილოსოფიური ნაშრომები მნიშვნელოვანწილად საფუძვლად დაედო როგორც ფსიქოლოგიური მეცნიერების ფილოსოფიურ დაფუძნებას, ისე განწყობის ზოგადფსიქოლოგიურ თეორიას. ასე რომ, უზნაძის შემოქმედების ე. წ. ფილოსოფიურ და

ფსიქოლოგიურ, დავუმატებდით, პედაგოგიურ, ეტაპებს შორის არის არა თავისებური (პიროვნებისეულად წინააღმდეგობრივი) შინაგანი წყვეტა, არამედ ორგანული კავშირი.

ლიტერატურა:

1. ბოჭორიშვილი ა., არაცნობიერის პრობლემა დ. უზნაძის განწყობის თეორიაში, თხზ., ტ. I, თბილისი, 1991.
2. ბარამიძე ნ., კიდევ ერთხელ განწყობის თეორიის ზოგიერთი პრობლემური საკითხის შესახებ, ფსიქოლოგიური გამოკვლევები, II, ბათუმი, 2006.
3. იმედაძე ი., ფსიქოლოგიის ისტორია, თბილისი, 2008.
4. კეჭაყმაძე ი., დ. უზნაძე ფსიქოლოგთა საერთაშორისო კონგრესის მონაწილე, კრ. „დიმიტრი უზნაძის სამეცნიერო შემოქმედება და ფსიქოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, თბილისი, 2016.
5. პუბლიცისტური ნარკვევები, სულმა იგივეობა და უცვლელობა არ იცის, დიმიტრი უზნაძე, თსუ-ის გამომცემლობა, 2016.
6. უზნაძე დ., განწყობის ფსიქოლოგია, თბილისი, 2004.
7. ჩხარტიშვილი შ., არაცნობიერის პრობლემა განწყობის ფსიქოლოგიაში, განწყობა და ცნობიერება, თბილისი, 1975.

ლადო კოტეტიშვილი (1895-1940) აჭარელი მაჰმადიანის ერთი ფსიქოლოგიური თავისებურების შესახებ

ქართული მედიცინის ისტორიის მეცნიერული კვლევის ფუძემდებელი, ექიმი ლადო კოტეტიშვილი (ვახტანგ კოტეტიშვილის უმცროსი ძმა) ხარკოვის უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტის დამთავრების შემდეგ იქვე კლინიკაში დარჩა ნევროპათოლოგად. 1921 წელს იგი დაბრუნდა საქართველოში, მუშაობდა ექიმად კახეთში, შემდეგ იყო საექიმო პუნქტის გამგე აჭარაში, ხულოს რაიონში. თბილისში მუშაობდა ექიმ-ორდინატორად, ნევროპათოლოგად. 1939 წელს 6 თვით მივლინებული იყო ლენინგრადში, სადაც მუშაობდა მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში ქართული მედიცინის ხელნაწერებზე. სიცოცხლის ბოლო 1939-1940 წლებში იყო სან-ჰიგიენური ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი.

როგორც ცნობილია, 1937 წელს კოტეტიშვილებმა დაკარგეს საგვარეულოში გამორჩეული კაცი, ლადოს ძმა, ცნობილი ლიტერატურათმცოდნე – ვახტანგი. მას დარჩა 15 წლის ქალიშვილი – ლილი და 2 წლის ბიჭი – ვახუშტი. ბიძა ლადო იყო დაობლებული ოჯახის მეურვე და მფარველი.

ამ ტრაგედიიდან რამდენიმე წლის შემდეგ, 1940 წელს, 45 წლის ასაკში გარდაიცვალა ლადოც. მას დარჩა მეუღლე – ნინო მაყაშვილი და სამი შვილი: იათამზე, ელისო და ნანა. იათამზე კოტეტიშვილი ახლა ცნობილი ფსიქოლოგია. იგი დამსახურებული პროფესორია. წლების მანძილზე განაგებდა დ. უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის პედაგოგიური ფსიქოლოგიის ლაბორატორიას. ამავე ინსტიტუ-

ტის ასპირანტურაში სწავლისა და აქვე მუშაობის პერიოდში (1970-1980 წლები) საშუალება მქონდა ქალბატონ იათოს მეშვეობით უშუალოდ მეგრძნო კოტეტიშვილთა ტალანტიც და ჭემმარიტი მამულიშვილობაც. როგორც აღვნიშნეთ, ლადო კოტეტიშვილმა შეისწავლა ძველი ქართული სამკურნალო მწერლობა. მან გამოაქვეყნა სამი მნიშვნელოვანი ძეგლი: „უსწორო კარაბადინი“, „წიგნი სააქიმოი“, „იადიგარ დაუდი“. ლადო კოტეტიშვილის წვლილი მედიცინის ისტორიის განვითარებაში სათანადოდო შეაფასა ივანე ჯავახიშვილმა, რომელიც დიდად წუხდა, რომ ლადოს ნაადრევმა და მოულოდნელმა სიკვდილმა მისი ესოდენ მნიშვნელოვანი მოღვაწეობა შეწყვიტა.

1998 წელს გამოქვეყნდა ლადო კოტეტიშვილის საინტერესო ნაშრომი „საექიმო იდეები ვეფხისტყაოსანში“. მას კიდევ დარჩა გამოუქვეყნებელი შრომები, წერილები და ჩანაწერები. ერთ-ერთი ჩანაწერი ეხება აჭარას და დათარიღებულია 1923 წლით. ლადოს ქალიშვილმა, ქალბატონმა იათომ დიდსულოვნად მოგვაწოდა ჩვენ ეს ხელნაწერი იმ კეთილი სურვილით, რომ თუ რომელიმე ადგილობრივი გამომცემლობა მიზანშეწონილად ჩათვლიდა, უფრო გამართლებული იქნებოდა მისი პირველად გამოქვეყნება სწორედ აჭარაში, რაც ჩვენი წინასიტყვაობით განხორციელდა კიდევ ქურნალში – „ლიტერატურული აჭარა“ [ბარამიძე, 2001].

ამ პატარა ჩანაწერში ბათუმიდან ხულოსკენ მიმავალი ლადო კოტეტიშვილი გადმოგვცემს ჭოროხისა და აჭარისწყლის ხეობაში მიღებულ შთბეჭდილებებს, ადამიანებთან შეხვედრის ეპიზოდებს, რასაც ადგილი ჰქონდა ეტლით, ფეხით თუ ფურგონით მოგზაურობისას. აღწერს გარემოს ლა-

მაზ სურათებს, ხშირად აქოჩრილ ტყეებს, საშიშრად გადმოკიდებულ კლდეებს, ამაყ მთებს, აჭარელი კაცის მძიმე შრომას, მის „ჯიუტ ბრძოლას თავხედ ბუნებასთან“. ლაპარაკობს აჭარელთა ხაზგასმული მორიდეების, ზრდილობიანობის, სიტყვაძვირობისა და ჩაფიქრებული იერ-სახის შესახებ.

მისი შთაბეჭდილებით, აქ რაღაც საიდუმლო ფიქრს მისცემია ბუნება, ოსმალეთიდან მომავალი ჭოროხიც თითქოს მწარედ გაჩუმებულა, ფეხაკრეფით მიიპარება ზღვისკენ და კვნესით, ტირილით ებლაუჭება მის ტალღებს. ჭოროხის დუმილი ერთგან იბზარება გაქანებული აჭარისწყლით, ელვარე ხმალივით რომ ხლეჩავს მის ტანს, მაგრამ ჭოროხის ზვიადობა მალე აყუჩებს, ახრჩობს, ადუმებს მასაც.

ბუნების სურათების ასე თავისებურად, განსულიერებულად აღქმა-წარმოდგენის ფონზე, ლადო კოტეტიშვილი გვიზიარებს თავის შთაბეჭდილებას თუ მოსაზრებას აჭარელი მაჰმადიანის შესახებ. იგი წერს: გლოვის ზარად გაისმის მწუხარე „იაზანის“ ხმა მიყრუებულ ხეობაში. მწუხარე „ხოჯა“ ქვითინებს აჭარისტანის მაღალ მინარეთებზე. აქ მაჰმადის მკაცრ ყურანს ქართულ კილოზე იმღერიან არაბულის სიტყვებით. არამგონია სადმე ჰშინებოდეთ მაჰმადის სჯულის ისე, როგორც აჭარაში. ეს ისტორიული შიშია. შეხედეთ აჭარელს ლოცვის დროს და მაშინვე წარმოგიდგებათ სასტიკი ხმალი იმის თავზე ამართული, რომელიც ასე შიშით ალოცებდა მის წინაპართ. მზის ჩასვლას და ამოსვლას აქ რაღაც საიდუმლო პოზით ეგებებიან. აჭარელი ყოველ დღეს ლოცვას შიშით იწყებს და შიშით ათავებს. არამგონია ქალებს სადმე ჰშინებოდეთ მამაკაცის, როგორც აჭარაში. ეს შიშიც გასაგებია ისტორიულად. ვინ იცის ყველაზე სასტიკად ოს-

მალეთის ტყვეობას ქალები განიცდიდნენ. ვინ იცის რამდენი სილამაზე და ცრემლი შეეწირა თათრულ ჟინიანობას. აკი ამიტომ დაშინებულან – ქურციკივით გაურბიან მამაკაცებს. თეთრი ჩადრი კი არ მაღავს, უფრო ამჟღავნებს აჭარელი ქალის სილამაზეს, გიშერი თვალის ძალას. სიმღერა აქ თითქოს დავიწყებულია. რაღაც საიდუმლო დუმილით დაიარება აჭარელი, რაღაც მოფიქრებული სიჩუმეა გამეფებული მთელ აჭარაში. სამაგიეროდ სალი კლდეების ნაჟური აჭარისწყალი მწარედ მოსთქვამს გაოხრებულ დიდებას... [კოტეტიშვილი, 2001: 126].

ასე ახასიათებდა მკაცრ ბუნებასთან შეზრდილ და შეჭიდულ აჭარელ მაჰმადიანს ვითარების თვითმხილველი ლადო კოტეტიშვილი საუკუნის წინათ. მას შემდეგ ამ მიმართებით ბევრი რამ შეიცვალა, მაგრამ, ვფიქრობ, აქაურ მაჰმადიან მორწმუნეში, ბუნებით უშიშარ ქართველში, ისევ დარჩა არაცნობიერში გადასული და ლოცვასთან თავისებურად შერწყმული შიშის სპეციფიკური გრძნობა.

ვინაიდან აღნიშნულ დახასიათებაში, ძირითადად, შიშის რელიგიურ (თუმცა, არა მხოლოდ რელიგიური ნიშნით აღბეჭდილ) გრძნობაზეა საუბარი, ამ დახასიათების შეფასება-ანალიზამდე, მიზანშეწონილია გავიხსენოთ, რომ ადამიანისათვის დამახასიათებელი მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანი გრძნობები იყოფა ხუთ ჯგუფად. ესენია: ესთეტიკური, ინტელექტუალური, მორალური, პრაქსიული ანუ მოქმედებასთან დაკავშირებული და რელიგიური გრძნობები.

რელიგიური გრძნობები აღმოცენდება ღმერთის რწმენასთან, ღმერთისადმი სამსახურთნ მიმართებაში და განიცდება, როგორც იმქვეყნიური ცხოვრებისათვის მზადება. ამ

გრძნობებს მიეკუთვნება მორწმუნე ადამიანის სპეციფიკური გრძნობები, რომელსაც იგი განსაკუთრებით განიცდის რელიგიური რიტუალების შესრულების მომენტში. ფსიქოლოგიაში და ღვთისმეტყველებაში აღიარებული ავტორიტეტი – გაბრიელ ეპისკოპოსი აღნიშნავს, რომ რელიგიური გრძნობების ნამდვილი ბუნების გაგებისათვის აუცილებელია ადამიანმა თავად განიცადოს ისინი [გაბრიელ ეპისკოპოსი, 1993: 148-163].

ადამიანი ღმერთთან ურთიერთობას ახორციელებს ლოცვისა და აღსარების საშუალებით. ლოცვა არის ღმერთის წინაშე სხვადასხვა გრძნობის „გადმოღვრა“ სიტყვებით. ის წმინდა ფსიქოლოგიური მოვლენაა, რომლის დროსაც ყოველივე ცუდი, ყველა უწმინდური აზრი და ბიწიერი ლტოლვა ქრება "გულიდან". ლოცვა სულის მოქმედებაა, რომლის წყალობითაც იცვლება და მდიდრდება მლოცველის შინაგანი სამყარო.

აღსარება არის საერთო განწყობის ნაწილი, რომელსაც მორწმუნე საჭიროებს. აღსარების შემდეგ მორწმუნე ადამიანი განახლებული ცხოვრებით ცხოვრობს, თითქოს თავიდან იწყებს ცხოვრებას.

გაბრიელ ეპისკოპოსი თავის ცნობილ „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლებში“ რელიგიურ გრძნობებს შორის ასახელებს: რელიგიურ სიხარულს, რელიგიურ მწუხარებას, გულმოწყალების გრძნობას, რელიგიურ სიყვარულს, რელიგიურ შიშს და სხვა. ამასთანავე, იგი ერთმნიშვნელოვნად მიუთითებს, რომ ჭეშმარიტ რელიგიურ გრძნობებს არაფერი აქვთ საერთო ფანატიზმთან. ფანატიზმი რელიგიის ნილაბქვეშ ფარავს (მაღავს) ბოროტ ზრახვებსა და ვნებებს.

დავუბრუნდეთ აჭარელი მაჰმადიანის ფსიქოლოგიისა და ლოცვის კოტეტიშვილისეულ დახასიათებას. რაა ნიშანდობლივი მასში? თავიდანვე თვალში საცემია ქართული სინამდვილისათვის შეუსაბამო სურათის სათანადო ემოციურ ფერებში წარმოჩენა. კერძოდ, მუეძინის ლოცვის სიტყვები აღქმულია გლოვის ზარად და მწუხარე ხოჯის ქვითინად. ვფიქრობთ, ეს არის ვითარების ზოგადი დახასიათება და არა მისი აღქმა მხოლოდ ქრისტიანის მიერ. ტრადიციულ მუსლიმურ ქვეყნებში და ასეთივე გარემოში ყველაფერი პირიქითაა. მინარეთებიდან მომდინარე ხმა მოეძინისა იქ აღიქმება ჩვეულებრივ მოვლენად, რაღაც ღვთისმიერის, მორწმუნეთათვის სავალდებულოსა და სასიხარულოს მაუწყებლად (და, როგორც დასტურდება, არა მარტო მუსლიმთათვის). ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა, სხვა ეროვნების არამუსლიმის მიერაც ეს ლოცვა ძირითადად აღიქმება დადებით კონტექსტში, ამ ქვეყნისათვის დამახასიათებელ ატრიბუტად, ბუნებრივ მოვლენად. მაგრამ ქართველში იგი მაინც სხვა, სპეციფიკურ, ამბივალენტურ გრძნობებს იწვევს. ამ ვითარებას ერთგვარად ადასტურებს თვითდაკვირვების მონაცემებიც, რომლის მსგავსი სხვებისგანაც მომისმენია. რამდენიმე წლის წინათ, ტურისტული მოგზაურობისას საშუალება მქონდა ერთ კვირა მეცხოვრა მინარეთებით მდიდარი სტამბოლის აია-სოფიას ტაძრის (მუზეუმის, ახლა უკვე მეჩეთის) ახლო მდებარე სასტუმროში. აღმოჩნდა, რომ თურქეთის სინამდვილეში მოსმენილი მუეძინის სიტყვები მართლაც სპეციფიკურად განიცდება, ვიდრე იგივე სიტყვები ჩვენს სინამდვილეში. მართალია, ეს განცდა უადრესად ინდივიდუალურია, მაგრამ უცხოეთში მას უფრო ფონისმიერი,

ნეიტრალური, ან ამბივალენტური ელფერი აქვს, სამშობლოში კი ტკივილიანი გრძნობის სახეს იძენს, რაც სრულიად გასაგებია. აქ, მუემინის ხმა ჩემთვის უცხოა და მტკივნეულ ასოციაციებს იწვევს, იქ, შესაბამის ქვეყანასთან მიმართებაში და მისი რელიგიის კონტექსტში აღიქმება.

ყველაზე განსაკუთრებული მაინც აღნიშნულ დახასიათებაში არის აჭარელი მაჰმადიანისათვის დამახასიათებელი თავისებური შიშის გრძნობა, რომელსაც კოტეტიშვილი სამართლიანად „ისტორიულ შიშს“ უწოდებს. საერთოდ, აჭარელი შეუდრეკელი, უშიშარი და გაბედულია, მაგრამ აქ ლაპარაკია სხვა სახის შიშზე. ცხადია, ეს არის არა წმინდა რელიგიური შიში, არამედ მასთან შეზავებული, ისტორიული წარსულიდან მომდინარე, არაცნობიერში გადასული ფიზიკური დასჯის შიშიც. ესაა არა ზემოაღნიშნულ (გაბრიელ ეპისკოპოსისეულ) ჩამონათვალში მითითებული შიში, არა მხოლოდ ღვთის წინაშე შიში, არამედ ამ შიშთან შერწყმული, ფსიქიკის ღრმა ფენებში დაღექილი ამქვეყნიური ყოფნა-არყოფნის შიშიც.

ლადო კოტეტიშვილმა სწორად დაინახა და ახსნა აჭარელი მაჰმადიანისათვის დამახასიათებელი, რელიგიურ რიტუალთან დაკავშირებული შიშის თავისებური გრძნობა, რომელიც რელიგიური შიშისაგან განსხვავებით, ისტორიულ ჭრილში რომ განვიხილოთ, მეორადი წარმოშობისაა. ის, მორწმუნეს მიერ ისე განიცდება, თითქოს წმინდა რელიგიური შიშია, მაგრამ ფაქტობრივად ასე როდია. მასში ასახულია იძულებით თავს მოხვეული და თაობათა გამოცდილებაში ფიქსირებულ-განმტკიცებული მდგომარეობაც. ეს ამბივალენტური გრძნობა განსხვავდება, მაგალითად, ორ-

თოდოქსი მუსლიმი არაბის, ქრისტიანი ქართველის, თუ იუდეველი ებრაელის შესაბამისი გრძნობისაგან, რომელიც უფრო ჰომოგენურია, სპონტანური და ბუნებრივიც.

ასე რომ, ოდესღაც, გამაჰმადიანების სიტუაციაში მდგარი ქრისტიანი აჭარელი განიცდიდა ორმაგ შიშს: შიშს უფლის წინაშე ქრისტიანობის დაკარგვისათვის და სიკვდილით დასჯის შიშს მისი შენარჩუნებისათვის. ბოლოს და ბოლოს, როდესაც მომხდურმა იმბლავრა, ყველაფერმა ამაღ ასახვა ჰპოვა აჭარელი მაჰმადიანის იმ სულიერ მდგომარეობაში, რომლის შესახებაც კარგად ლაპარაკობს ლადო კოტეტიშვილი თავის 100 წლის წიანდელ, მცირე მოცულობის ჩანაწერში.

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე ნ., კოტეტიშვილი ლადო, ექიმი, მეცნიერი, მამულიშვილი, ჟ. „ლიტერატურული აჭარა“, ბათუმი, №8, 2001.
2. გაბრიელ ეპისკოპოსი, ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები, თბილისი, 1993.
3. კოტეტიშვილი ლადო, აჭარაში, ჟ. „ლიტერატურული აჭარა“, №8, ბათუმი, 2001.

მეც

კიდევ ერთხელ ნებისყოფის ფენომენოლოგიისა და ნებელობითი ქცევის განწყობის შესახებ

ნებისყოფის პრობლემა კვლავაც აქტუალურია და ეს ასეა, როგორც ამ პრობლემასთან დაკავშირებული ცალკეული საკითხების გარკვევის თვალსაზრისით, ისე, ზოგადად, ნებისყოფის ფსიქოლოგიური კატეგორიის არსებობა-საჭიროების დასაბუთების თვალსაზრისითაც. როგორც ცნობილია, ამერიკისა და დასავლეთის ფსიქოლოგიაში ნებისყოფის ცნება უკვე კარგა ხანია შეცვალა „მოტივაციის“ ცნებამ. მართალია, ბოლო დროს ნებისყოფის პრობლემისადმი ინტერესი მსოფლიო ფსიქოლოგიაში თითქოს გაიზარდა, მაგრამ რაიმე მნიშვნელოვანი შემობრუნება მაინც არ მომხდარა. ეს კარგად ჩანს გერიგისა და ზიმბარდოს თანამედროვე ტიპის სქელტანიან სახელმძღვანელოშიც „ფსიქოლოგია და ცხოვრება“, რომელშიც ნებისყოფის ცნება საერთოდ არაა ნახსენები [გერიგი, ზიმბარდო, 2009]. ნებისყოფის გარეშე კი ძნელი წარმოსადგენია ადამიანის ფსიქოლოგია და ცხოვრებაც.

სამწუხაროდ, ასეთი ტენდენცია დაფიქსირდა ჩვენს სინამდვილეშიც. ჩვენთანაც ვერ მიეჩინა ნებისყოფას თავისი კუთვნილი ადგილი ფსიქოლოგიის კატეგორიათა სისტემაში. და ეს მაშინ, როდესაც ფსიქოლოგიურ მეცნიერებაში ნებისყოფის საკუთარი ბუნებისა და ადამიანის სულიერ სამყაროში მისი ადგილის ნათელსაყოფად ყველაზე მეტი გააკეთეს ქართველმა ფსიქოლოგებმა – დ. უზნაძემ და შ. ჩხარტიშვილმა [უზნაძე, 1964; 1977] [ჩხარტიშვილი, 1958; 1964; 1974].

აქ არ შევუდგებით ამ ავტორების საკმაოდ ცნობილი შეხედულებების სისტემატურ დალაგებას. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ დ.უზნაძე ნებისყოფის პრობლემას იხილავს განწყობის თეორიის პოზიციებიდან. იგი ნებისყოფის არსს ხედავს გადაწყვეტილების აქტში. მის ფსიქოლოგიურ ბუნებას უკავშირებს „მე მინდა“ განცდას და ნებისყოფის უშუალო ამოცანად მიიჩნევს „მეორე პლანზე (ე.ი. ობიექტივაციის დონეზე – ნ. ბ.) შემუშავებული განწყობის აქტუალურ განწყობად გადაქცევას, რათა იგი ნამდვილ ძალად იქნეს განცდილი, ძალად, რომელიც სუბიექტის ქცევას წარმართავს“ [უზნაძე, 1977:164].

შ. ჩხარტიშვილი თავიდანვე ერთმანეთისაგან მკვეთრად მიჯნავს აქტივობის ორ ძირითად წყაროს - მოთხოვნილებასა და ნებისყოფას. პირველი, მისი აზრით, საერთოა ცხოველისა და ადამიანისათვის, მეორე კი - სპეციფიკურ-ადამიანური აქტივობის საფუძველს წარმოადგენს. მოთხოვნილებით აღძრულ ქცევას იგი იმპულსურ ქცევას უწოდებს, ნებისყოფით აღძრულს - ნებისმიერ ქცევას. დ.უზნაძისაგან განსხვავებით, შ.ჩხარტიშვილი ასაბუთებს, რომ „მე მინდა“ განცდა გამოხატავს იმპულსური ქცევის ფსიქოლოგიურ ბუნებას, ხოლო ნებისყოფითი ქცევის ბუნება ვლინდება „მე უნდა“ განცდაში.

თავიდანვე უნდა განვაცხადოთ, რომ ნებისყოფის ფენომენოლოგიური მხარის ასე განსხვავებულად წარმოდგენა გარკვეულ სირთულეებთანაა დაკავშირებული, თუმცა უფრო მართებულად მივიჩნევთ ნებისყოფის ცნების ჩხარტიშვილისეულ გაგებას, რომლის მიხედვითაც ისტორიული განვითარების პროცესში ადამიანმა ცნობიერების გვერდით ნებისყოფის სახით შეიძინა ისეთი სპეციფიკური თავისებურე-

ბა, რომელიც საშუალებას აძლევს მას განთავისუფლდეს აქტუალურ მოთხოვნილებათა ტყვეობისაგან, დადგეს წუთიერი ინტერესებზე მაღლა, ხელში აიღოს საკუთარი ფსიქო-ფიზიკური შესაძლებლობანი და ისეთი აქტივობა განავითაროს, რომელიც მიმართულია ობიექტურ ღირებულებათა სამკვიდროსაკენ, შეესაბამება საზოგადოების მოთხოვნებს და, ამასთანავე, პიროვნების მომავალი ცხოვრების ამოცანებს პასუხობს. სწორედ ნებისყოფა არის პიროვნების აქტივობის ძირითადი ფორმა. სადაც არაა ნებისყოფა, იქ არც პიროვნებაა [ჩხარტიშვილი, 1974:212-213]. ვფიქრობთ, ეს არის ნებისყოფის ფსიქოლოგიური კატეგორიის ყველაზე უფრო მისაღები განსაზღვრება, რომელიც, ჩვენი აზრით, კიდევ უფრო სრული იქნებოდა, ავტორს ნებელობითი ქცევის სტრუქტურაში რომ გაეთვალისწინებინა ერთი გარემოება, რომლის შესახებაც ქვემოთ გვექნება მსჯელობა.

როგორც ცნობილია, ნებისყოფის ფენომენი პირველად სერიოზულად იკვლია ნ. ახმა. მან ექსპერიმენტულად დაასაბუთა ნებისყოფის სპეციფიკური ბუნება. ახი თავის ცდებში ერთმანეთს უპირისპირებდა მტკიცე ასოციაციით გაპირობებულ „რეპროდუქციის ტენდენციას“ და მის წინააღმდეგ მიმართულ ნებისყოფის აქტს.

ცდის პირთა თვითდაკვირვებამ, როგორც ეს დ.უზნაძისა და რ.ნათაძის (და არა მხოლოდ) ზოგადი ფსიქოლოგიის სახელმძღვანელოებშია ხაზგასმული [უზნაძე, 1964] [ნათაძე, 1977], დაადასტურა ნებისყოფის ფენომენტთან დაკავშირებული რამდენიმე ფსიქოლოგიური მომენტი, რომელთაგან ნებისყოფის აქტისათვის განსაკუთრებით სპეციფიკურია – აქტივობის განცდა, რომელიც არ დაიყვანება სხვა განცდებზე

და რომელსაც ცდის პირები გამოხატავენ გამოთქმებით: „მე მინდა“, „მე ნამდვილად მინდა“, „აი, ახლა მე ნამდვილად მინდა“. საკუთრი მომავალი მოქმედების განცდის უფრო ადეკვატური სიტყვიერი გადმოცემა შეუძლებელია. საგულისხმოა, რომ ახის მიხედვით ეს სპეციფიკური, პროსპექტული ბუნების განცდა დაკავშირებულია გადაწყვეტილების შესრულების პერიოდთან. სუბიექტს ნათელი წარმოდგენა აქვს, იგი ნათლად განიცდის იმას, თუ რა უნდა ქნას, რა უნდა გააკეთოს მომავალში, რომელიც აწმყოს თავისებური გაგრძელება იქნება.

ისმება კითხვა: რა მოხდა? რატომ მოხდა, რომ ის, რაც სუბიექტს აქამდე არ უნდოდა, ახლა მოუნდა? რატომ და საიდან აღმოცენდა „აი, ახლა მე ნამდვილად მინდა“ განცდა? როგორიც არ უნდა იყოს ამ კითხვაზე პასუხი, ერთი რამ უეჭველია: სუბიექტი ამ გამონათქვამით ფაქტობრივად ადასტურებს, რომ მოცემულ კონკრეტულ მომენტში, სწორედ ახლა მასში რეალურად მოხდა მნიშვნელოვანი ცვლილება, რომ ეს თავისებური შინაგანი გადახალისება „არ მინდადან მინდასკენ“ წინამორბედი მუშაობის შედეგია, რამაც თავი იჩინა აღნიშნული განცდის სახით. სწორედ ამ („მე მინდა“) განცდას უკავშირებს დ.უზნაძე ნებისყოფის ფსიქოლოგიურ ბუნებას.

ნებისყოფისა და ნებისმიერი ქცევის სტრუქტურაში „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდების ადგილის შესახებ ჩვენი მოსაზრებები გამოთქმული გვაქვს ადრე გამოქვეყნებულ ნაშრომებშიც [ბარამიძე, 2007; 2008; 2013]. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ნებისყოფით განსაზღვრული ნებელობითი ქცევისათვის არც „მე მინდა“ განცდაა უცხო და არც „მე უნდა“ განცდა.

ორივე ეს განცდა შედის ნებელობითი ქცევის, ოღონდ მისი სხვადასხვა ეტაპის სტრუქტურაში. ჩვენს ნაშრომებს მოყვა სერიოზული მეცნიერული მსჯელობა და პოლემიკური ხასიათის წერილები ფსიქოლოგიურ ჟურნალებსა და კრებულებში [იმედაძე, 2010; 2013; 2014]. წინამდებარე სტატია იწერება რამდენადმე განსხვავებული ასპექტით, ჩვენს მიერ ადრე გამოთქმული ზოგიერთი დებულების, განსაკუთრებით, „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდების განწყობისეული საფუძვლების უფრო დაზუსტებული ინტერპრეტაციით, რაც მთლიანობაში კიდევ უფრო ამყარებს ჩვენს ზემოაღნიშნულ შეხედულებას. რა თქმა უნდა, ამ მიმართულებით მუშაობას მომავალშიც გავაგრძელებთ, მით უფრო, რომ ამის მოტივაციურ საფუძველს აძლიერებს ი. იმედაძის, ნებისყოფის პრობლემის შესანიშნავი მკვლევარის, მეტად საყურადღებო ნაშრომებიც [იმედაძე, 2013].

დავუბრუნდეთ ნებისყოფის აქტის ახისეულ ანალიზს. რას გვეუბნება „აი, ახლა მე ნამდვილად მინდა“-ს განცდა? მხოლოდ ერთს: ის, რაც სუბიექტს აქამდე არ უნდოდა, ან ჯერ კიდევ თავისთვის გარკვეული არ ჰქონდა ემოქმედა თუ არა ასე, ახლა უკვე ნამდვილად მოუნდა მას ასეთი ქცევის განხორციელება. ცხადია, ეს ვერ მოხდებოდა მის ფსიქიკაში (პიროვნებაში) შესაბამისი ცვლილებისა და სათანადო გადაწყვეტილების გარეშე. სწორედ ამ გადაწყვეტილების შემდეგ აღმოცენდა მასში ე.წ. „მე მინდა“ განცდა.

მაგრამ რის საფუძველზე ხდება გადაწყვეტილების მიღება? რეალური ცხოვრებისეული მაგალითებით რომ ვილაპარაკოთ, - ვთქვათ, საკუთარი მცდარი შეხედულების აღიარების, პაპიროსისადმი თავის დანებების, თუ ცივ ოთახში ბუ-

ნებრივი სიზნანტის დაძლევისა და ლოგინიდან დროულად ადგომის გადაწყვეტილება? ცხადია, ობიექტური ვითარების, აუცილებლობისა და მოვალეობის, საკუთარი მომავალი მდგომარეობის გათვალისწინების ნიადაგზე. ასეთი თეორიული მუშაობის თუ მოტივაციის პროცესში იკვეთება გადაწყვეტილების საფუძველმდებარე მოტივი. ნებელობითი ქცევის მოტივის ძიება ყოველთვის მიმდინარეობს ობიექტურ ღირებულებათა ცნობიერების, საჭიროების, ე.წ. „მე უნდა“ განცდის ფონზე. სწორედ „მე უნდა“ განცდა არის დამახასიათებელი გადაწყვეტილების მიღების ეტაპისათვის, რომელიც შემდეგ გადაიზრდება „მე მინდა“-ში.

ახის მიერ ექსპერიმენტულად დადასტურებული „მე მინდა“ განცდაც, რომელიც განსაზოორციელებელი ქცევის სურვილს გამოხატავს, ჩვენი აზრით, ტრანსფორმირებული „მე უნდა“ განცდაა. ცდის პირი ხომ ექსპერიმენტატორის ინსტრუქციის შესაბამისად, ერთგვარი დავალების – „ასე უნდა იმოქმედო“-ს მიხედვით მოქმედებს: მან მოისმინა ინსტრუქცია, გაიაზრა, შეიწყნარა, მიიღო როგორც ობიექტური აუცილებლობა და გადაწყვიტა მისი შესრულება. ვფიქრობთ, აქაც ანალოგიური ფსიქოლოგიური მექანიზმი იკვეთება.

რეალურად, „მე მინდა“ ანუ განსაზოორციელებელი ქცევის სურვილი, შინაგანი და გარეგანი მოტივაციური ფაქტორების ზეგავლენით, ქცევის მიმდინარეობის პროცესში განუწყვეტლად იცვლება - მისი ინტენსივობის შესუსტების, გაძლიერების და განეიტრალება-მოხსნის მიმართულებითაც. ბუნებრივია, ნებელობითი ქცევაც შესაბამის ემოციურ ფონზე წარმართება ან შეწყდება კიდეც. ასე რომ, სათანადო განსჯის შემდეგ, თვით უმძიმესი ქცევის შესრულების გადაწყვეტი-

ლების მიღების შემთხვევაშიც, ადამიანს ეუფლება ერთგვარი შვება, ასეთი ქცევის შესრულების სურვილის თავისებური განცდა, რომელიც შეიძლება იყოს მომენტალურიც, მეტ-ნაკლებად ხანieriც, ამბივალენტურიც და მოქმედების პროცესში შესაძლებელია შეიცვალოს ამა თუ იმ მიმართულებით, ანდა აღიკვეთოს კიდევ.

ამრიგად, „მე უნდა“ განცდის „მე მინდა“-ში გადაზრდა არ ნიშნავს იმას, რომ ნებელობითი ქცევა აუცილებლად შესრულდება, ან მისი მიმდინარეობის ყველა ეტაპზე დადებით ემოციურ ფონზე წარიმართება. ხშირად, ნებისყოფის დამატებითი ჩარევის გარეშე, ასეთი ქცევის შესრულება სრულიადაც შეუძლებელი იქნებოდა. მაგალითად, შრომა წმინდა ნებელობითი ქცევაა, მაგრამ ის შეიძლება სასურველიც იყოს, სასიამოვნოც და უაღრესად მძიმე, უსიამოვნო აქტივობადაც განიცდებოდეს, რომელიც ნებისყოფის დიდ დამაბვას მოითხოვს.

რაც შეეხება ნებელობითი ქცევის განწყობას, დ. უზნაძე ამ საკითხზე მსჯელობის კონტექსტში ჯერ ნათელყოფს, თუ რა გავლენას ახდენს სუბიექტზე ნებელობის აქტი, ანუ გადაწყვეტილების მომენტი. ექსპერიმენტულად დადასტურებულია, რომ სანამ გადაწყვეტის აქტი მოხდებოდეს, სუბიექტი ერთგვარ უმწეობას, ყოყმანს, აგზნებულობას განიცდის. თითქოს ერთბაშად და მოულოდნელად მიღებული გადაწყვეტილების შემდეგ კი წინანდელი უმწეობისა და გაურკვევლობის გრძნობა ქრება და მის ნაცვლად გარკვეულობის, სიმყარისა და დამშვიდებულობის განცდა ჩნდება. დ. უზნაძის შეფასებით, გადაწყვეტის აქტის განცდა რომ მართლა ამგვარია, ეს სახელწოდებიდანაც ჩანს: სიტყვა გადაწყვეტა -

იმაზე მიუთითებს, რომ ის წინარე მდგომარეობას წყვეტს და სრულიად ახალს იწყებ. ნებელობის აქტის (გადაწყვეტის) შემდეგ სუბიექტში, როგორც მთელში ისეთი ცვლილება ხდება, რომელიც მის მომავალ ქცევას განსაზღვრავს. ამ ცვლილების მთლიანპიროვნული ხასიათი და მომავალი ქცევის გარკვეულობის განცდა „ნათლად ამტკიცებს, რომ ამ შემთხვევაში სუბიექტის განწყობის შეცვლასთან გვაქვს საქმე. ნებელობის აქტში სუბიექტის განწყობის გადახალისება გვეძლევა და ყველა ის განცდა, რომელსაც სუბიექტის ცნობიერებაში აქვს ადგილი, განწყობის შეცვლის ანარეკლს წარმოადგენს“ [უზნაძე, 1964:194].

ყოველივე ზემოაღნიშნულის საფუძველზე უზნაძე ასკვნის, რომ ნებელობის აქტი, რომელიც ფენომენოლოგიურად „მე ნამდვილად მინდა“-ს განცდაში იჩენს თავს, სუბიექტის განწყობის შეცვლაზე მიუთითებს.

ამრიგად, თუ დ.უზნაძის სტატიკური განწყობის სქემით ვიმსჯელებთ, განწყობისა, რომელიც იქმნება ყოველი კონკრეტული ქცევის წინ და ბოლომდე უცვლელად ინარჩუნებს თავის პირვანდელ სტრუქტურას, მდგომარეობა ასე უნდა წარმოვიდგინოთ: განსახორციელებელ მოქმედებათა ღირებულების ობიექტივაციისა და ნებელობითი ქცევის მოტივის მიებისას ადამიანი იქმნის თეორიული ქცევის განწყობას. შემდეგ, მოძებნილი და მისთვის მისაღები მოტივის საფუძველზე მას შეუმუშავდება გადაწყვეტილების მიღებისათვის საჭირო განწყობა, იცვლება წინამორბედი ფსიქო-ფიზიკური მდგომარეობა და ნებელობა შესაძლებლობას აძლევს ადამიანს მეორე პლანზე დამუშავებული და მიზანშეწონილად

მიჩნეული ქცევის განწყობა აქტუალურ განწყობად გადააქციოს, რომელიც წარმართავს კიდევ მის შესაბამის ქცევას.

რა თქმა უნდა, ნებელობითი ქცევის განწყობის ასეთი გაგება გარკვეულ სირთულეებთანაა დაკავშირებული, რის შესახებაც მსჯელობენ სხვა ავტორებიც [ნათაძე, 1977] [იმედაძე, 2013; 2014] [ჩხარტიშვილი, 1958; 1975]. სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ამაში არაფერია მოულოდნელი, მით უფრო, რომ თვით დ.უზნაძე თავის შენიშვნებში, რომელიც დათარიღებულია 1946, 1947 და 1949 წლებით, მიუთითებს ნებისყოფის პრობლემასთან დაკავშირებული საკითხების შემდგომი დამუშავების საჭიროებაზე [უზნაძე, 1989]. ისე კი, საინტერესოა, რატომ არ განავითარა და განავრცო ბუნებრივად დ.უზნაძემ ნებელობითი ქცევის მისეული დახასიათება ამ ქცევის განწყობაზე? კერძოდ, უზნაძე აღნიშნავს: „რა გინდ რთულიც უნდა იყოს იგი, ნებისმიერი ქცევა თავიდან ბოლომდე მოწესრიგებული ქცევაა. მისი ცალკეული ნაწილები, ცალკეული მოქმედებები ძირითად მიზანს ემსახურებიან და ამდენად ერთ მთლიან ქცევას შეადგენენ (ხაზგასმა ჩვენია – ნ. ბ.), რომელშიც თითოეულს გარკვეული ადგილი უკავია“ [უზნაძე, 1964:185]. ერთ მთლიან ქცევას ხომ ლოგიკურად ერთი მთლიანი განწყობა უნდა განსაზღვრავდეს და ასეთ პირობებში განწყობათა შეცვლაზე მსჯელობა წინააღმდეგობრივია. განწყობების შეცვლა და ახალი განწყობის შემუშავება რეალურად ერთი ქცევის მეორით შეცვლასა და ახალი ქცევის განხორციელებას გულისხმობს, რაც ძნელად მისაღებს ხდის მსჯელობას ერთი მთლიანი ქცევის შესახებ.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ამ საკითხების შემდგომი დამუშავების მიმართულებით პირველი სერიოზული ნაბიჯი გადადგა შ.ჩხარტიშვილმა. ჯერ კიდევ დ.უზნაძის ხელმძღვანელობით დამუშავებულ და 1950 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში, როდესაც ჩხარტიშვილი ეხება საკითხს, - „ნებისყოფის აქტი და განწყობა“, - იგი წერს: „ნებისყოფის აქტისა (გადაწყვეტილების მიღებისა - ნ. ბ.) და ნებისმიერი ქცევის განწყობები ერთი მეორისაგან დამოუკიდებელი, ერთმანეთისაგან აბსოლუტურად განსხვავებული ორი სხვადასხვა განწყობა კი არ არის, არამედ ისინი ერთი საერთო განწყობის - ნებისმიერი ქცევის განწყობის დიფერენცირებულ მომენტებს წარმოადგენენ“ [ჩხარტიშვილი, 1950:196].

როგორც ვხედავთ, ჯერ კიდევ უზნაძის სიცოცხლეში ფიქრობდა შ.ჩხარტიშვილი განწყობის სტრუქტურის თავისებურ მოდელზე, რომელიც შემდეგ დინამიკური მოდელის სახით წარმოადგინა [ჩხარტიშვილი, 1975]. შ. ჩხარტიშვილის აზრით, მიზანშეწონილი ქცევის შესრულება შეუძლებელი იქნებოდა სტატიკური განწყობის პირობებში, თუკი იგი პირვანდელი სახით დარჩებოდა. განწყობა აქტივობის მთელ მანძილზე უცვლელად ინარჩუნებს ქცევის ძირითად კარკასს, რაც სიტუაციის ძირითად სქემას ეფუძნება, ხოლო სიტუაციაში შემავალ სტიმულთა შესატყვის სტრუქტურასა და მიზანშეწონილი ქცევის განხორციელების შესაძლებლობას იძენს გზადაგზა, როცა მასში სიტუაციის შესატყვისი მონაკვეთი აისახება. „ამიტომ კონკრეტული ქცევის აქტების განწყობა შედარებით მყარი და მუდამ ცვალებადი (დინებადი) სტრუქტურული მომენტების ერთიანობას წარმოადგენს [ჩხარტიშვილი, 1975:230].

დინამიკური მოდელის მიხედვით, შ. ჩხარტიშვილს ასე აქვს გააზრებული ნებელობითი ქცევის განწყობა: ყოველი ქცევა რეალურად პრაქტიკულ მოქმედებასაც გულისხმობს და თეორიულსაც. ამიტომ, ერთი ქცევის სტრუქტურაში ჩართული ეს მოქმედებანი ამ ქცევის რეალიზაციის საქმეს ემსახურებიან და ერთი და იგივე განწყობის ნიადაგზე უნდა იქნას ახსნილი და გაგებული. ყოველი განწყობა ინტელექტუალურ და მოტორულ ფუნქციებს (ისე როგორც პერცეპტულ მონაცემებს – ნ. ბ.) ერთნაირი წარმატებით მოიხმარს. ამას იგი თავისი დინამიკური ბუნების შიგა მიკროსტრუქტურების მეშვეობით ახერხებს. ნებელობითი ქცევის შემთხვევაშიც ერთი განწყობის მეორე განწყობით შეცვლა კი არ ხდება, როგორც ეს უზნაძესთანაა, არამედ არსებული ერთიანი ქცევის განწყობის ფარგლებში იქმნება მისი ახალი დიფერენციალური მომენტი – დაქვემდებარებული ქვესტრუქტურა, თავისებური გარდამავალი მდგომარეობა, რაც საბოლოოდ პრაქტიკული ქცევის განხორციელებას და წინასწარ დასახული მიზნის მიღწევას ემსახურება. ვინაიდან ნებელობით ქცევას, შ.ჩხარტიშვილის აზრით, ასეთი ერთიანი ინტეგრირებული განწყობა ედება საფუძვლად, იგი ასკვნის, რომ აქ სრულიადაც არაა საჭირო სუბიექტმა ნებისყოფის აქტს მიმართოს, „რათა თეორიულ პლანში – ობიექტივაციის პლანში გამო-მუშავებული განწყობა აქტუალურ განწყობად აქციოს“. ასეთ განწყობას არ სჭირდება რაიმე დამხმარე შუამავალი შესაბამისი ქცევის განხორციელებისათვის.

ჩვენ უფრო მისაღებად მიგვაჩნია ნებელობითი ქცევის განწყობის (და, საერთოდ, განწყობის ფენომენის) ჩხარტიშვილისეული გაგება (რომლის მართებულობაზე განსაკუთრე-

ბით მკაფიოდ მეტყველებს შორეული მოტივაციური ქცევის ერთიანი განწყობით განსაზღვრულობის ფაქტი) [ბარამიძე, 1995] და ვფიქრობთ, რომ ნებისყოფის ფენომენოლოგიის საკითხიც მის ფარგლებში წყდება. ჩვენი აზრით (და ფენომენოლოგიურადაც), ნებელობითი ქცევის ერთიანი განწყობის შესაბამისი ქვესტრუქტურების, ამ ქცევის სხვადასხვა ეტაპის ანარეკლია „მე უნდა“ და „მე მინდა“ განცდები“. კერძოდ, „მე უნდა“ განცდა თან ახლავს ობიექტივაციისა და გადაწყვეტილების მიღების საფუძველმდებარე განწყობისეულ ქვესტრუქტურას, „მე მინდა“ განცდა კი უკვე პიროვნულად გამართლებული, შეწყნარებული, პრაქტიკული ქცევის განხორციელებისათვის საჭირო ფსიქო-ფიზიკური მზაობის ანარეკლია.

სწორედ მთლიანი ქცევის ერთიანი განწყობის ფარგლებში ხდება „მე უნდა“ განცდის ტრანსფორმაცია, მისი გადაზრდა „მე მინდა“ განცდაში. უზნადის სიტყვებით რომ ვთქვათ, უმწეობისა და აგზნებულობის მდგომარეობა იცვლება სიმყარის, გარკვეულობისა და დამშვიდებულობის მდგომარეობით. ასეთი ტრანსფორმაცია უშუალოდაა დაკავშირებული ქცევის ერთიანი, დინამიკური განწყობის ახალი ქვესტრუქტურების შექმნასთან, რაც ობიექტური საჭიროებისამებრ ხდება და, რომელიც ხშირად სუბიექტის მეტ-ნაკლებ აქტივობას მოითხოვს – დაკავშირებულს მის ინტელექტუალურ და ვოლიტურ ძალებთან. ასე რომ, „მე უნდა“-ს „მე მინდა“-ში გადაზრდის შესაძლებლობა, ამ განცდების ამდაგვარი ტრანსფორმაციის სირთულე-სიადვილე, ფაქტობრივად, ერთი ქცევის განწყობისადმი დაქვემდებარებული შესაბამისი განწყობისეული დიფერენციალური მომენტის (ქვესტრუქტუ-

რის) შემუშავების შესაძლებლობა და სირთულე-სიადვილეა. განწყობის შემუშავების შემდეგ კი მისი რეალიზება ქცევაში პრობლემას არ წარმოადგენს.

ნებელობითი ქცევის მოტივი ყოველთვის სუბიექტის ახლანდელი მდგომარეობისაგან დამოუკიდებელი, ობიექტური ღირებულებაა. ასეთი ღირებულების მქონე მოტივის მიებისას, გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ხშირად სუბიექტის ცნობიერებაში ერთმანეთს უპირისპირდება „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდები, განსახორციელებელი ქცევის სამომავლო ღირებულებასთან დაკავშირებული ვითარებები. თუმცა, ისიც შესაძლებელია, რომ გადაწყვეტილების მიღებისას სუბიექტი არ განიცდიდეს აქტუალური მოთხოვნილების იმპულსის ზეგავლენას და მის წინაშე იდგეს ამოცანა ორი ნებელობითი ქცევიდან ყველაზე უფრო ღირებულების არჩევისა. შეიძლება იყოს სხვა სიტუაციაც. მაგრამ, ყველა შემთხვევაში, ნებელობითი ქცევის სუბიექტისათვის ობიექტურად მისაღები ქცევის მოძებნის პერიოდი „მე უნდა“ განცდის ფონზე მიმდინარეობს. მოტივაციის პროცესი კი ქცევის სუბიექტის ინდივიდუალური თავისებურებებიდან გამომდინარე, შეიძლება იყოს სათანადოდ დროში გაშლილიც, შეკუმშულიც და მყისიერიც. მაგრამ უფრო არსებითი მაინც ამ პროცესში არის შესასრულებლად მიღებული ქცევის რაგვარობა, ვინაიდან „ფსიქიკური აქტივობის არცერთ პროცესში არ ჩანს ადამიანის სპეციფიკური თავისებურება ისე ღრმად, როგორც ნებელობით პროცესში“ [ნადირაშვილი, 2010:188]. ეს კი სრულიად ბუნებრივია, რადგანაც ნებისყოფა ადამიანს აქცევს პიროვნებად, რაზედაც მიუთითებს მისი გადაწყვეტი-

ლებისა და მის მიერ სამოქმედოდ არჩეული ქცევის (ქცევების) ხასიათი.

ნებელობითი ქცევის მოტივის დადგენისა და შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, უზნადის სიტყვებით რომ ვთქვათ, სუბიექტში „წინანდელი უმწეობისა და გაურკვევლობის მდგომარეობა ქრება და მის ნაცვლად საბოლოოდ გარკვეულობის, სიმყარისა და დამშვიდებულობის განცდა რჩება“ [უზნაძე, 1977:193]. მაგრამ ეს „გარკვეულობა“ და „დამშვიდებულობა“ სრულიად არაა სუბიექტის ინდიფერენტული, პასიური, ინაქტიური მდგომარეობა. ჩვენი აზრით, სუბიექტს ეუფლება გადაწყვეტილების საფუძველმდებარე განწყობის ამსახველი „მე უნდა“ განცდის სახეშეცვლილი, უკვე ტრანსფორმირებული ვარიანტი - თავისებური „მე მინდა“ განცდა, სურვილი შეწყნარებული ქცევის განხორციელებისა. მართალია, ეს სურვილიც შემდეგ შეიძლება სხვადასხვა მიმართულებით შეიცვალოს, მაგრამ ექსპერიმენტულად მრავალგზის დადასტურებულია, რომ თვით გადაწყვეტილების მიღება განსაზღვრავს არჩეული ვარიანტისადმი დადებით დამოკიდებულებას და ცნობიერების მუშაობის სელექციურობას არჩევანის გამართლებისა და რეალიზაციის მიმართულებით [Festinger, 1964] [ზარამიძე, 1995] [კეკელია, 2007]. ყოველივე ამას, უზნადისეული ტერმინოლოგია რომ გამოვიყენოთ, ობიექტივაციაქმნილი და გადაწყვეტილი საქმის ვითარების „სუბიექტივაცია“ შეიძლება ვუწოდოთ.

ბუნებრივად იზადება კითხვა: რა განსხვავებაა იმპულსური ქცევის ბუნების გამომხატველ „მე მინდა“ განცდასა და ნებისყოფითი ქცევის დასკვნითი ეტაპისადმი დამახასიათებელ იგივე განცდას შორის? ინტენსივობის მხრივ მათ შორის

სხვაობა არაა. ცალკეულ შემთხვევაში, შეიძლება პირველი იყოს მეორეზე ძლიერი ან პირიქით. განსხვავება სხვა მართულებით უნდა ვეძიოთ, რაც, ვფიქრობთ, შესაბამის საკითხებზე მსჯელობისას, გზადაგზა გამოიკვეთა კიდევ.

იმპულსური ქცევის „მე მინდა“ განცდა პირველადი წარმოშობისაა და მთლიანად განსაზღვრულია მოთხოვნილების ფსიქოლოგიური ბუნებით. მის სტრუქტურაში არ შედის ობიექტური ღირებულების, საჭიროებისა და ვალდებულების არავითარი ცნობიერება. ეს პრინციპულად შეუძლებელია იმპულსური ქცევის აღმძვრელი მოთხოვნილების ბუნებიდან გამომდინარე, რაც მხოლოდ თავის თავსა და თავის დაკმაყოფილებაზე ზრუნვაში გამოიხატება. ამიტომაც, იმპულსური ქცევის სუბიექტი ამ ქცევის, შესაბამისი მოთხოვნილებისა და „მე მინდა“-ს გარეთ ვერ იხედება, ხვალინდელი დღე, ობიექტური თუ სოციალური ღირებულებები მისი ყურადღების მიღმა რჩება.

ნებისყოფითი ქცევის „მე მინდა“ განცდა მეორადი წარმოშობისაა, ნაწარმოებია, ადამიანის ინტელექტუალური და ვოლიტური მუშაობის შედეგია. იგი ხშირად დროში შენახული გადაწყვეტილებით, ე.ი. განზრახვით, ე.წ. კვაზიმოთხოვნილებით და შესაბამისი სიტუაციით შექმნილი განწყობის (ქვესტრუქტურის) ანარეკლია. მისი სუბიექტი ობიექტური ღირებულების მქონე მოტივით, პერსპექტიული მიზნებით ხელმძღვანელობს და არა თავის აწმყოს მდგომარეობასთან დაკავშირებული ახლო, მომენტური მიზნებითა და მოტივებით. მეორადი წარმოშობის „მე მინდა“ განცდაში, როგორც სუბიექტივაციამნილ „მე უნდა“-ში, ყოველთვის

ჩართულია, მას ყოველთვის მსკვალავს, თან ახლავს. ობიექტური ღირებულების თავისებური ცნობიერება.

აღსანიშნავია, რომ განწყობის თეორიის ჩამოყალიბების გზაზე იყო შემთხვევა, როდესაც ნებისყოფითი ქცევის მოტივს დ. უზნაძე აქტუალური მოთხოვნილების მონახვის პროცესად მიიჩნევდა [კაკაბაძე, 1986]. შემდეგ მან მოტივს წარმოსახული მოქმედების განწყობის აქტუალურ განწყობად გარდაქმნის ფუნქცია დააკისრა. მაგრამ პირველი ვარიანტიც არ იყო საფუძველს მოკლებული. ეს ფაქტობრივად საკითხის ისეთივე გააზრებად გვეჩვენება, რასაც ჩვენ მოტივაციის პროცესის შედეგად „მე უნდა“ განცდის „მე მინდა“ განცდაში გადაზრდას, მის ტრასფორმაციას ვუწოდებთ. მოტივის დადგენისა და გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, როგორც ვთქვით, სუბიექტი რეალურად გრძნობს დადებით ემოციურ მუხტს, სათანადო მოთხოვნილებების ერთგვარ აქტივაციას, რომლის აღმძვრელობითი ძალაც ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული და ამიტომაც არჩეული ქცევის განხორციელებაში ხშირად ნებისყოფის ჩართვა ხდება აუცილებელი. ამ აზრს ნათლად ადასტურებს დ. უზნაძის მეტად დამახასიათებელი გამონათქვამიც: „სანამ ის განწყობა, რომელიც გადაწყვეტის მომენტში ჩნდება, აქტუალურია, მანამდე გადაწყვეტილების შესრულების პროცესიც იოლად მიმდინარეობს. მაგრამ თუ ეს განწყობა შეირყა, ეს გარემოება იმწამსვე შესრულების გამძნელების განცდაში იჩენს თავს და სუბიექტი იძულებული ხდება ხელახლა გადაწყვეტილების აქტს მიმართოს“ [უზნაძე, 1964:197], ანუ ნებისყოფა ჩართოს საქმეში.

ამრიგად, დ. უზნაძისა და შ. ჩხარტიშვილის შეხედულებების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მთელი რიგი საკითხების

გაგებაში არსებული განსხვავების მიუხედავად, ისინი გარკვეულად ავსებენ კიდევ ერთმანეთს. ასე მაგალითად, მართალია, უზნაძემ სათანადო ყურადღება არ (თუ ვერ) მიაქცია მოტივაციის პროცესში (განსაკუთრებით, მის დასასრულს) აღმოცენებულ, გადაწყვეტილების საფუძველმდებარე ვითარების ამსახველ „მე უნდა“ განცდას და ნებელობის აქტის ფენომენოლოგიური მხარე მთლიანად დაუკავშირა „მე მინდა“ განცდას, ხოლო ჩხარტიშვილმა გადამწყვეტი როლი დააკისრა „მე უნდა“ განცდას და ნებისყოფიდან არსებითად გამორიცხა „მე მინდა“ განცდა, მაგრამ, როგორც ვნახეთ, ნებელობითი ქცევის, ოღონდ მისი სხვადასხვა ეტაპის, სტრუქტურაში ორივე განცდას აქვს ადგილი. კერძოდ, „მე უნდა“ განცდა გადაწყვეტილების მიღების ეტაპთანაა დაკავშირებული, „მე მინდა“ კი - მიღებული გადაწყვეტილების შემდეგ იჩენს თავს და სრულად პასუხობს გადაწყვეტილების შემდგომი პერიოდის ემოციურ დახასიათებას. ამიტომაც ვფიქრობთ, რომ ეს შეხედულებები თავისებურად ავსებენ კიდევ ერთმანეთს.

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე ნ., შორეული მოტივაციური ქცევა და სწავლა, ბათუმი, 1995.
2. ბარამიძე ნ., „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდების ადგილისათვის ნებისყოფის სტრუქტურაში, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, №1, თბილისი, 2007.

3. ბარამიძე ნ., დ.უზნაძე და შ.ჩხარტიშვილი - ნებისყოფის ორიგინალური თეორიის ავტორები, აქსელერაცია და შორეული მოტივაციური ქცევა, ბათუმი, 2008.
4. ბარამიძე ნ., ნებისყოფისა და ნებისმიერი ქცევის სტრუქტურის შესახებ, ნებისმიერი და ზნეობრივი ქცევის მიმართების პრობლემა, ბათუმი, 2013.
5. გერიგი რ., ზიმზარდო ფ., ფსიქოლოგია და ცხოვრება, თსუ-ის გამომცემლობა, თბილისი, 2009.
6. იმედაძე ი., ნებელობითი ქცევის ფენომენოლოგია, ფსიქოლოგია, ტ. XXII, თბილისი, 2010.
7. იმედაძე ი., გამოკვლევები თეორიულ ფსიქოლოგიაში, თბილისი, 2013.
8. იმედაძე ი., ნებისყოფის ფენომენოლოგია: რამდენიმე პოლემიკური მოსაზრება, ფსიქოლოგიური გამოკვლევები, ტ. VII, ბათუმი, 2014.
9. კაკაბაძე ვ., მოტივის ცნების გაგება დ.უზნაძის განწყობის ფსიქოლოგიაში, ფსიქოლოგია, ტ. XVII, თბილისი, 1986.
10. კეკელია ვ., გადაწყვეტილების შემდგომი პერიოდის ცნობიერების სელექციურობა, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, №1, თბილისი, 2007.
11. ნათაძე რ., ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1977.
12. ნადირაშვილი დ., ნებელობის ფენომენი განწყობის თეორიის დღევანდელი პოზიციიდან, ფსიქოლოგია, ტ. XXII, თბილისი, 2010.
13. უზნაძე დ., შრომები, ტ. III-IV, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1964.

14. უზნაძე დ., შრომები, ტ. VI, განწყობის ფსიქოლოგია, თბილისი, 1977.
15. უზნაძე დ., შენიშვნების რვეული, ჟ. „მაცნე“, ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის სერია, №1, თბილისი, 1989.
16. ჩხარტიშვილი შ., ნებისყოფის აღზრდის ფსიქოლოგიური საფუძვლები, პედაგოგიური ფსიქოლოგიის საკითხები, თბილისი, 1950.
17. ჩხარტიშვილი შ., ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა, თბილისი, 1958.
18. ჩხარტიშვილი შ., ნებისყოფა და მისი აღზრდა, თბილისი, 1964.
19. ჩხარტიშვილი შ., აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია, თბილისი, 1974.
20. ჩხარტიშვილი შ., განწყობა და ცნობიერება, თბილისი, 1975.
21. Festinger L., Conflict, decision and dissonance, Stanford, 1964.

ზღ

პროფ. გელა ბანძელაძე ნებელობითი ქცევის ზნეობრივი ასპექტის შესახებ

ნებისყოფის პრობლემა ფსიქოლოგიური და არა მხოლოდ ფსიქოლოგიური მეცნიერების ურთულესი პრობლემაა. ამას ადასტურებს მისი კვლევის ისტორიაც და თანამედროვე მდგომარეობაც. ქართული ფსიქოლოგიური მეცნიერება ყოველთვის იყო ამ პრობლემის კვლევის ავანგარდში. ნებისყოფისეული უნარების ანუ ძალების შესახებ თავისი მოსაზრებები აქვს გამოთქმული ფსიქოლოგიაში და ღვთისმეტყველებაში აღიარებულ ავტორიტეტს – გაბრიელ ეპისკოპოსს [გაბრიელ ეპისკოპოსი, 1997:55-62]. განწყობის თეორიის პოზიციებიდანაა განხილული ეს პრობლემა დიმიტრი უზნაძესთან [უზნაძე, 1964]. განსაკუთრებით ბევრი გააკეთა ამ მიმართებით შალვა ჩხარტიშვილმა, რომლის ორიგინალურმა ნაშრომებმა სათავე დაუდო ნებისყოფის პრობლემის სხვადასხვა ასპექტით კვლევას [ჩხარტიშვილი, 1958; 1964; 1974].

ვინაიდან გ. ბანძელაძე ნებელობითი ქცევის ზნეობრივი ასპექტზე ძირითადად მსჯელობს ნებისყოფის ჩხარტიშვილისეული გაგებიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილი იქნება ჯერ მოკლედ დავაღაგოთ ჩხარტიშვილის შეხედულება ნებისყოფისა და ნებელობითი ქცევის შესახებ.

ნებისყოფაზე თავისი შეხედულების აგებისას, შ. ჩხარტიშვილი, უწინარეს ყოვლისა, განიხილავს მოთხოვნილების ფსიქოლოგიურ ბუნებას და ნათელყოფს, რომ შეუძლებელია ყოველგვარი ადამიანური აქტივობის წყარო იყოს მხოლოდ მოთხოვნილება. მართალია, მოთხოვნილება არის აქტივო-

ბის ყველაზე უფრო ძირითადი ფაქტორი, რომელიც ფიგურირებს ყველა ქცევაში, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, რომ ადამიანის ქცევა ყოველთვის აღიძვრება და წარმართება მოთხოვნილების ცოცხალი პროცესით. მოთხოვნილება, როგორც ქცევის წყარო, საერთოა ადამიანისა და ცხოველისათვის. ადამიანს გააჩნია ამ საერთოსაგან განმასხვავებელი აქტივობის სპეციფიკური წყაროც, რომელიც მან ისტორიული განვითარების პროცესში შეიძინა ცნობიერების გვერდით და რომლის მეოხებითაც იგი თვისუფლდება აქტუალური მოთხოვნილებების იმპულსთა ტყვეობისაგან. სპეციფიკურ-ადამიანური აქტივობის წყაროს ნებისყოფა წარმოადგენს.

მოთხოვნილების იმპულსით აღძრულ ქცევას შ. ჩხარტიშვილი იმპულსურ ქცევას უწოდებს, განურჩევლად იმისა, თუ როგორი მოთხოვნილებაა ეს, ცნობიერების რომელ დონეზე მიმდინარეობს ქცევა და რა წინააღმდეგობის გადალახვა უხდება მის სუბიექტს. იმპულსურ ქცევას, მოთხოვნილების ფსიქოლოგიური ბუნებიდან გამომდინარე, ერთადერთი მიზანი გააჩნია: დაკმაყოფილდეს ამ ქცევის აღმძვრელი მოთხოვნილება. სხვა რამ (ქცევის შედეგები, მათი დადებითი ან უარყოფითი მნიშვნელობა ახლო თუ შორეული პერსპექტივისათვის, საზოგადოებისათვის) ამ ქცევის სუბიექტს არ აინტერესებს. იმპულსური ქცევის მიზანი თვით ამ ქცევაშია მოცემული. რაც შეეხება მოტივს, ავტორის აზრით, იმპულსური ქცევის მოტივის ფუნქციას ასრულებს ემოციური განცდის ფორმაში მოცემული ქცევის სუბიექტური ღირებულება, რომელიც მისი აღმძვრელი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისაკენ მიმართულ ქცევის აქტებთან უშუალო კავშირში იჩენს თავს და რომლის სიდიდე იცვ-

ლება მოთხოვნილების სუბიექტის მდგომარეობის ცვალებადობის შესატყვისად: მოთხოვნილების ზრდასთან ერთად იზრდება, ხოლო მისი დაკმაყოფილების კვალობაზე მცირდება. სწორედ ამიტომ უწოდებს ავტორი მას სუბიექტურ ღირებულებას.

აღნიშნულისაგან განსხვავებით, ნებისყოფით განსაზღვრული ნებელობითი ქცევის მიზანი ყოველთვის ქცევის შედეგზე, ამ შედეგის ობიექტურ ღირებულებაზეა მიმართული. ნებელობითი ქცევის სუბიექტს აინტერესებს იმ შედეგების ობიექტური და საზოგადოებრივი ღირებულება, რომელიც უნდა დარჩეს ქცევის დასრულების შემდეგ. ნებელობითი ქცევის მოტივია ნივთიერ და სულიერ ღირებულებათა შექმნის, დაცვის, გამრავლებისა და შენახვის საჭიროება.

ობიექტური ღირებულებისა და საზოგადოებრივი მოთხოვნების გაცნობიერება მხოლოდ ნებისყოფასთან მიმართებაში იძენს მოტივის ფუნქციას. ნებისყოფის სუბიექტი ობიექტურ (საზოგადოებრივ) ღირებულებათა საზომით აფასებს მოვლენებს. თუკი მოთხოვნილება მხოლოდ თავისი თავის დაკმაყოფილებაზე ზრუნავს, ნებისყოფა ერთნაირად მოიცავს ყველა მოთხოვნილებას და პირველ რიგში ზრუნავს იმის დაკმაყოფილებაზე, რომელსაც მეტი ობიექტური ღირებულება აქვს.

ნებელობითი ქცევის მოტივი, როგორც ვთქვით, განსხვავებით იმპულსური ქცევისაგან, არის ობიექტური ღირებულება. იგი იმით განსხვავდება სუბიექტური ღირებულები-საგან, რომ მისი არსებობა და სიდიდე არაა დაკავშირებული სუბიექტის მომენტურ მდგომარეობასთან და ამის მიხედვით არ ცვალებადობს. ობიექტური ღირებულება, ანდა ღირებუ-

ლების ობიექტურობა, მნიშვნელობა და საჭიროება საზოგადოების მოთხოვნილებაზე დამოკიდებული და არა ცალკე ინდივიდის მოთხოვნილებაზე. თუ მოთხოვნილების საგნის სუბიექტურ ღირებულებას ის განიცდის, ვისაც აქვს შესატყვისი მოთხოვნილება, მოთხოვნილების საგანი ობიექტურ ღირებულებას იძენს მოთხოვნილების იდეასთან მიმართებაში. ასეთ ღირებულებას „ზესუბიექტიური“ არსებობის ფორმა გააჩნია და, ჩვეულებრივ, ლოგიკური მსჯელობის სახით ეძლევა ქცევის სუბიექტს.

ნებისყოფის სპეციფიკურ ბუნებას ჩხარტიშვილის აზრით, უზნაძისაგან განსხვავებით [უზნაძე, 1964:190-194], გამოხატავს „მე უნდა“ განცდა, ხოლო „მე მინდა“ განცდა მხოლოდ იმპულსური ქცევის აქტებში დასტურდება და მოთხოვნილების სუბიექტის ბუნებას უფრო გამოხატავს.

აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულ საკითხებზე მსჯელობისას, შ. ჩხარტიშვილი აკეთებს მნიშვნელოვან განმარტებას თუ დამატებას, რომელსაც მკვლევარებმა არ თუ ვერ მივაქციეთ სათანადო ყურადღება:

„შეიძლება ზოგჯერ სუბიექტი შეცდეს: მიზანი, რომლის შინაარსაც იგი გარკვეული ობიექტური ღირებულების შემცველ მოვლენად თვლის, ნამდვილად მოკლებული იყოს ასეთ რამეს. მაგრამ ფსიქოლოგიური თვალსაზრისისათვის ამას გადამწყვეტი მნიშვნელობა არ აქვს. ობიექტური ღირებულებანი ფსიქოლოგიური კვლევის საგანს არ შეადგენენ. ფსიქოლოგიას შეიძლება აინტერესებდეს მხოლოდ სუბიექტის დამოკიდებულება მათდამი. ამიტომ აქ მნიშვნელობა არ აქვს, მოცემული მიზნის შინაარსი მართლა ატარებს თუ არა იმ ობიექტურ ღირებულებას, რომელსაც მას სუბიექტი მია-

წერს. მთავარი ისაა, რომ თვითონ ნებისყოფის სუბიექტი დარწმუნებულია, რომ, რასაც იგი აკეთებს და ქმნის, უეჭველად ობიექტურ ღირებულებას წარმოადგენს, და ამ რწმენასთან დაკავშირებით ქცევის აქტებს ფაქტობრივად ნებისყოფა მართავს და არა რომელიმე აქტუალური მოთხოვნების იმპულსი...“ [ჩხარტიშვილი, 1958:262-263].

ჩხარტიშვილის შეხედულებასთან მიმართებაში თავისი მოსაზრებები გამოთქმული აქვთ ბარამიძეს [2019], იმედაძეს [2013], ვახანიას [2017:56-104] და სხვა ავტორებს. წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ მოკლედ შევჩერდებით გ. ბანძელაძის საკმაოდ ადრე გამოთქმულ მოსაზრებაზე [ბანძელაძე, 1959: 56-130], რომელიც არ ყოფილა სპეციალური მსჯელობის საგანი.

გ. ბანძელაძე ნებისყოფისა და ობიექტური (საზოგადოებრივი) ღირებულების ერთმნიშვნელოვან კავშირს, ნებისყოფის აქტის ობიექტურ ღირებულებასა და საჭიროების შეგნებასთან აუცილებლობით დაკავშირებას ძნელად გასაზიარებლად თვლის, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში არ უნდა არსებობდეს არცერთი აქტი ბოროტებისა, რომელიც ადამიანის ნებელობითი ქცევით იყოს განპირობებული. მისი აზრით, ნებისყოფა შეიძლება უკავშირდებოდეს სუბიექტური ღირებულებისა და საჭიროების შეგნებას, გარკვეულ სუბიექტურ მიზანდასახულობასა და განზრახვას. ნებისყოფა, როგორც მოქმედების ენერგია, შეიძლება ახასიათებდეს როგორც კეთილი, ისე ბოროტი ნების ადამიანს. არის შემთხვევა, როდესაც კეთილი ადამიანი სუსტი ნებისყოფისაა, ხოლო ბოროტი – ძლიერი ნებისყოფის. თუმცა, პრაქტიკულად, სუსტი ნებისყოფა ბოროტების ერთ-ერთი საფუძველია, ხო-

ლო ძლიერი ნებისყოფა – სიკეთის ერთ-ერთი საფუძველი. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ნებისყოფის სიძლიერის ინტენსივობა განსაზღვრავდეს მოქმედების ზნეობრივ ღირებულებას. ამ უკანასკნელს განსაზღვრავს მოქმედების სუბიექტის ნება – კეთილი თუ ბოროტი. კეთილად მივიჩნევთ არა საერთოდ ნებისყოფიან ადამიანს, არამედ კეთილი განზრახვების, კეთილი ნების მქონე ადამიანს. შესაბამისად, ბოროტად მივიჩნევთ არა უნებისყოფო ან სუსტი ნებისყოფის ადამიანს, არამედ ცუდი, ბოროტი განზრახვებისა და ნების მქონე ადამიანს. ბანძელაძის აზრით, ნებისყოფა შ. ჩხარტიშვილთან, საბოლოო შედეგში, გაიგივებულია კეთილ ნებასთან. ამიტომ ბოროტების აქტში არ შეიძლება მონაწილეობდეს ნებისყოფა. ნორმალური ადამიანის მიერ დანაშაულის ჩადენის ფაქტი აიხსნება ინტელექტუალური შეცდომით და არა ნებისყოფის მიზეზით. მაგრამ ნებისყოფა, ნებისყოფითი ძალისხმევა, ბანძელაძის მოსაზრებით, ერთნაირად შეიძლება იყოს მიმართული სიკეთეზე და ბოროტებაზე. ნებისყოფა შეიძლება ჰქონდეს როგორც კეთილ, ისე ბოროტ ადამიანს და ერთნაირად შეიძლება იყოს საფუძველი როგორც კეთილი, ისე ბოროტი ქმედების. იგი შინაგანი აუცილებლობით არ უკავშირდება მხოლოდ ობიექტურ ღირებულებას, საზოგადოებრივ საჭიროებას, სიკეთეს.

ნებისყოფა არის შეგნებისადმი დამორჩილების, ანუ შეგნებული მოქმედების უნარი. "შეგნებული მოქმედების" ცნებაში ბანძელაძეს ესმის "არა რაიმე დადებითი მოქმედების უნარი, არამედ მხოლოდ გააზრებული, მოფიქრებული, აწონ-დაწონილი, "საქმის ცოდნით გადაწყვეტილი" მოქმედება. შეგნებულ მოქმედებაში დადებითი, კეთილი მოქმე-

დება რომ ვიგულისხმობ, მაშინ ნებისყოფისა და სიკეთის (ნებელობითი ქცევისა და ზნეობრივი ქცევის – ნ. ბ.) ცნებები დაფარავენ ერთმანეთს და გამოვა, თითქოს ვისაც ნებისყოფა აქვს, ყველა კეთილი იყოს. ნებისყოფის უნარი არაფერს ამბობს მოქმედების ღირებულების შესახებ. იგი მხოლოდ იმაზეც მიუთითებს, რომ ადამიანს შეგნებული აქვს რას აკეთებს და აკეთებს ამას არა გარეგანი იძულებით, არამედ საკუთარი სურვილით, განზრახვით, თავისი ნებით ანუ შინაგანი იძულებით. სწორედ ეს არის იმის საფუძველი, რომ ადამიანი პასუხისმგებელია თავისი მოქმედებისათვის როგორც სიკეთის, ისე ბოროტების შემთხვევაში” [ბანძელაძე, 1959:137-138].

რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, ჩხარტიშვილს ამ შენიშვნების შესახებ თავისი აზრი არ გამოუთქვამს.

ჩვენ ამ მიმართებით აღარ გავაგრძელებთ საუბარს. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ არსებითი განსხვავების მიუხედავად, ბანძელაძისეულ საკითხის დაყენებასა და ჩხარტიშვილის შეხედულებაში გამოთქმულ ზოგიერთ მოსაზრებას შორის შეინიშნება გარკვეული შემხებლობა იმ თვალსაზრისით, რომ ორივე შემთხვევაში პრინციპულად შესაძლებელია ნებელობითი ქცევა არ იყოს ობიექტური ღირებულების მქონე, საზოგადოებრივად მისაღები შედეგის მომცემი აქტივობა. ოღონდ, ჩხარტიშვილთან ამის მიზეზად თუ საფუძვლად აღიარებულია ქცევის სუბიექტის ინტელექტუალური შეცდომა, სრულიად შემთხვევითი გარემოება. ბანძელაძე კი მიიჩნევს, რომ ნებელობითი ქცევა შეიძლება იყოს წინასწარ განზრახული, დაგეგმილი, საზოგადოებრივად მიუღებელი

ქმედება – ბოროტების ჩათვლით, რაც სრულიად შეუთავსებელია ჩხარტიშვილის შეხედულებასთან .

ლიტერატურა:

1. ბანძელაძე გ., მარქსისტულ-ლენინური ეთიკის საგნის შესახებ, თბილისი, 1959.
2. ბარამიძე ნ., ნებისყოფის ფსიქოლოგიის საკითხები, ბათუმი, 2019
3. გაბრიელ ეპისკოპოსი, ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები, თბილისი, 1993.
4. ვახანია ზ., მოთხოვნილებისა და მოტივის ცნებები განწყობის თეორიაში, ჯ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, თბილისი, 2017.
5. იმედაძე ი., გამოკვლევები თეორიულ ფსიქოლოგიაში, თბილისი, 2013.
6. უზნაძე დ., შრომები, ტ. III-IV, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1964.
7. ჩხარტიშვილი შ., ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა. თბილისი, 1958.
8. ჩხარტიშვილი შ., ნებისყოფა და მისი აღზრდა. თბილისი, 1964.
9. ჩხარტიშვილი შ., აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია. თბილისი, 1974.

სუბიექტივაცია, მოტივი და ნებელობითი ქცევა

წინამდებარე სტატიის დაწერის მიზეზი გახდა ი. იმე-
დაძისა და ზ. ვახანიას ახალი ნაშრომები [10][11][6][7], რომ-
ლებშიც ავტორებისათვის ჩვეულ აკადემიურ სტილში, ორი-
გინალურადაა გააზრებული ნებისყოფის პრობლემასთან და-
კავშირებული ზოგიერთი საკითხი. სტატიის მიზანია ამ
ნაშრომების განხილვის კვალდაკვალ, ყოველგვარი პოლემი-
კური მიზანდასახულობის გარეშე, წარმოვადგინოთ ჩვენი
მოსაზრებებიც შესაბამის საკითხებზე.

ი. იმედაძე თავის ნაშრომში [10] ეხება უზნაძის შენი-
შვნების რვეულში 1949 წლის 5 იანვრის თარიღით გაკეთე-
ბულ ჩანაწერს: „ობიექტივაციისათვის, ე. ი. გარეგნულად
ობიექტივაცია; ნამდვილად კი სუბიექტივაცია“ [16] და
გვთავაზობს სუბიექტივაციის უზნაძისეული გაგების არსს:

სუბიექტივაციის შემთხვევაში ადამიანს აქვს წინასწარი
პოზიცია, რაღაც მოსაზრება, განწყობა და მის დადასტურე-
ბას, გამართლებას ცდილობს. ეს პროცესი გარეგნულად გავს
ობიექტივაციას. სუბიექტი დიდი ყურადღებით აკვირდება
ვითარებას, აქაცაა „შეჩერების აქტი“, მაგრამ ფაქტობრივად
ეს არის „დაკვირვება არა ობიექტური, არამედ უფრო სუბი-
ექტური“. ამიტომაც იგი აღმოაჩენს არა რაიმე ახალს (ობიექ-
ტური ვითარების შესატყვისს – ნ. ბ.), არამედ უკვე შეწყნარე-
ბულს, დაადასტურებს მის მიერ წინასწარ მიღებულს. ნამდ-
ვილი ობიექტივაციის შემთხვევაში წინასწარ არაფერია შეწყ-
ნარებული. აქ კი ძიებაა იმისა, რაც უკვე შეწყნარებულია.

იმედაძის სწორი შეფასებით, სუბიექტივაცია კარგი ტერ-
მინია, იგი არ უნდა დაიკარგოს. მისი აზრით, სუბიექტი-

ვაციის ტერმინი „ზედმიწევნით კარგად ერგება ობიექტივაციის დონეზე მიმდინარე ნებისყოფის პროცესის მოტივაციური მხარის დახასიათებას“ [10:26]. იგი ასე მსჯელობს: რადგანაც უზნადის მიხედვით, მოტივი არის ის, რაც ქცევას ფსიქოლოგიურ აზრსა და გამართლებას აძლევს, რაც, იმედადის აზრით იმას ნიშნავს, რომ „მოტივი ქცევის სუბიექტური ღირებულებაა“, „მაშინ მოტივაციის პროცესს, რომელშიც ქცევის სუბიექტური ღირებულების გამოვლენა ხდება, ზუსტად შეესაბამება ტერმინი „სუბიექტივაცია“. ამ ტერმინით შეიძლება აღინიშნოს ის მოტივაციური პროცესი, რომელიც ამზადებს გადაწყვეტილებას (იმის გარკვევა და შეწყნარება, თუ რომელ ქცევით ალტერნატივას აქვს მეტი ღირებულება სუბიექტისთვის). მაგრამ მოტივაციის პროცესი არ სრულდება გადაწყვეტილების მიღებით. ის მთელ ქცევას გასდევს. შესაბამისად, სუბიექტივაცია დინამიკური პროცესია, რომელიც იწყება ქცევის სუბიექტური ღირებულების გარკვევით და გრძელდება ამ ღირებულების შენარჩუნებაზე მიმართული აქტივობით, რომელსაც თანამედროვე ფსიქოლოგიაში თვითრეგულაციას უწოდებენ. სუბიექტი სხვადასხვა ხერხებს მიმართავს, რათა ქცევას არ დაეკარგოს მიმზიდველობა (ღირებულება), ბოლომდე იქნეს მიყვანილი და დასრულდეს“ [10:27-28].

ქცევის მიმზიდველობის შენარჩუნების ერთ-ერთ ხერხად იმედამე ნებელობითი ქცევის განხორციელებაში ცნობიერების ჩართვას გულისხმობს. სუბიექტივაციის აქტების ჩართვის საჭიროებას ხედავს იგი შორეული მოტივაციური ქცევის მიმდინარეობაშიც. თუ გავითვალისწინებთ, რომ სუბიექტივაციაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს თვითრე-

გულაციის მექანიზმები, თვითრეგულაცია კი თანამედროვე ფსიქოლოგიას კოგნიციურ პროცესებზე დაყავს, გასაგებია, რომ სუბიექტივაცია არსებითად კოგნიციური პროცესია.

რა შეიძლება ითქვას ნებელობით ქცევაში სუბიექტივაციის ადგილის იმედამისეული გაგების შესახებ? ვფიქრობთ, ამ გაგებაში არის ჭეშმარიტება. მაგრამ ვინაიდან აღნიშნულ საკითხზე მსჯელობის ძირითადი საფუძველია მკვლევარის აზრი, რომ მოტივი უზნადისათვის არის ქცევის სუბიექტური ღირებულება. ჯერ ვნახოთ რამდენად ასახავს რეალურ ვითარებას ეს აზრი.

მამასადამე, საკითხი ასე დგას: გამომდინარეობს თუ არა მოტივის შესახებ უზნადის გამონათქვამებიდან, რომ ყველა შემთხვევაში და ყოველთვის „მოტივი ქცევის სუბიექტური ღირებულებაა“. აი, რას და როგორ ამბობს დ. უზნაძე: მოტივი გაცნობიერებაა იმ ღირებულების უპირატესობისა, რომელიც ამა თუ იმ ქცევას აქვს ჩემთვის და ამ აზრით იგი ერთ-ერთი მათგანის გამართლებაა. ფსიქოლოგიურ აზრსა და მნიშვნელობას ქცევას მოტივი აძლევს. სწორედ იგი ხდის ამა თუ იმ ფიზიკურ ქცევას გარკვეულ ფსიქიკურ ქცევად. ნებისმიერი ქცევა არსებითად, მოტივის საფუძველზე ხდება შესაძლებელი. მოტივით განსაზღვრული ნებისყოფა ადამიანს ხშირად ისეთ ქცევას ჩაადენინებს, რომელიც სრულიად არ არის მისთვის მიმზიდველი... „ნებელობის შემთხვევაში აქტუალური მოთხოვნილების იმპულსი კი არ არის მოქმედების ან ქცევის წყარო, არამედ სულ სხვა რამ, რაც შეიძლება ზოგჯერ ეწინააღმდეგებოდეს კიდევ მას“ [14:206]. ნებელობის ამოცანა იმაშია, ამბობს დ. უზნაძე, რომ „იმას, რაც ემოციურად სრულიად არ მოგწონს ამჟამად, არ გინდა –

უნდა მიმართო“, ახალი ქცევა განახორციელო, „რომელიც არა აფექტური, არამედ ჭეშმარიტად ვოლიტური ქცევაა“. „ძნელი ის კი არაა, რომ აზროვნებით სწორი გადაწყვეტილება ჰპოვო, თუ როგორ სჯობს მოიქცე“, არამედ „ქცევის ცხოველური (მოთხოვნილებისეული – ნ. ბ.) მექანიზმის“ დაძლევაა ძნელი [16:85-86].

ვფიქრობთ, ყველა ამ გამონათქვამში ერთმნიშვნელოვნად არ ჩანს, რომ მოტივი ქცევის სუბიექტური ღირებულებაა, რომ ქცევის არჩევა ხდება მისი მომენტური სუბიექტური ღირებულების მიხედვით. უფრო პირიქით, არჩევანის საფუძველია ამა თუ იმ ქცევის უპირატესობის გაცნობიერება, რომლის კრიტერიუმია არა აქ და ამჟამად მოცემული ვითარება, ქცევის სუბიექტის ახლანდელი მდგომარეობა, არამედ მომავალი გარემოება, რომელიც ერთნაირად შეიძლება ეხებოდეს ქცევის სუბიექტსაც, სხვასაც და საზოგადოებასაც. ტერმინი სუბიექტური კი ვიწროს, წარმავალს, მოთხოვნილებასთან დაკავშირებულს, პირადულს გამოხატავს. რომელიმე ქცევის ჩემთვის გამართლება და ფსიქოლოგიურად მიღება არ ნიშნავს იმას, რომ იგი ყოველთვის პასუხობს ჩემს აქტუალურ მოთხოვნილებებს, რომ მისი მოტივი ანუ აღმძვრელი ეს მოთხოვნილებებია. რეალურად მოტივი არის ის, რამაც მიმაღებინა ეს ქცევა. მაგრამ თუკი მე ამ ქცევას, მისი მომავალი შედეგების გათვალისწინებით, ვიწყნარებ და ახლა ვასრულებ, ეს უკვე აქტუალური მოთხოვნილებებისაგან სრულიად განსხვავებული პიროვნული მექანიზმების თუ ძალების ჩარევის შედეგია.

ძნელად გასაგებია, რანაირად შეიძლება აქტუალური მოთხოვნილებით აღძრული და მის დასაკმაყოფილებლად

წარმართული ქცევის მოტივიც იყოს ამ მოთხოვნილებასთან დაკავშირებული სუბიექტური ღირებულება და მომავალში მოსალოდნელი (ჩემი თუ სხვისი) მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად გამიზნული ქცევის მოტივიც იყოს იგივე სუბიექტური ღირებულება. მართალია, მეორე შემთხვევაშიც ქცევა ფსიქოლოგიურად მიღებულია, მაგრამ მისი მიღება, მიმდინარეობა და მიზანი პირველი კატეგორიის ქცევისას სრულიადაც არ გავს. ანდა, ქცევის მიღებისა და განხორციელების მექანიზმებზე რომ არაფერი ვთქვათ, ეს განსხვავება ხომ ფენომენოლოგიაში აშკარად ჩანს: აქტუალური მოთხოვნილებით აღძრულ ქცევას სწორედ მისი ფენომენოლოგიური მხარე, მოთხოვნილებასთან უშუალოდ დაკავშირებული ემოციური მომენტი, ანუ სუბიექტური ღირებულება ამართლებს, მაშინ როცა მომავლისათვის მიმართული ქცევის მიღებისას გადამწყვეტია მისი შედეგისადმი დამოკიდებულება – ობიექტური ღირებულება, ქცევის სუბიექტის ინტელექტუალურ-ვოლიტური მხარე. თვალსაჩინო მაგალითის მიხედვით რომ ვიმსჯელოთ, როგორ შეიძლება ერთნაირი საქმის ვითარება იყოს იმ ადამიანის ქცევის მოტივიც, რომელიც, ვთქვათ, სიცხეში ზღვის პირზე ნებივრობს, კარგ ცივ ლუდს სვამს, განცხრომაშია და ალექსანდრე მაკედონელის გახმაურებული მოქმედების მოტივიც, როდესაც მან უდაბნოში მისთვის დიდი ჯაფით ნაშოვნი წყალი კი არ დალია, ჯარის თვალწინ გადაღვარა. ცხადია, მნელად წარმოსადგენია ასეთი განსხვავებული ბუნებისა და მიმართულების აქტივობის, ანუ იმპულსური და ნებელობითი ქცევის მოტივი იყოს ერთი და იგივე „სუბიექტური ღირებულება“. მართალია, პირველ შემთხვევაში ქცევა სუბიექტისათვის ღირე-

ბულია სწორედ მისი სუბიექტური ღირებულების გამო, მაგრამ მეორე შემთხვევაში ქცევას ღირებულებას აძლევს, მისაღებს ხდის და ამართლებს ობიექტური ღირებულება. შესაბამისად, პირველი ქცევის მოტივია მისი სუბიექტური ღირებულება, მეორე ქცევისა – ობიექტური ღირებულება. ვფიქრობთ, დ. უზნაძესთანაც ასეთი აზრი იკვეთება, რასაც დამატებით ადასტურებს შრომის, როგორც ნებელობითი ქცევის მისეული დახასიათება:

„შრომის წარმოების აუცილებელ პირობას განზრახვის ობიექტური ღირებულების (ხაზგასმა უზნაძისაა – ნ. ბ.) ცნობა... შეადგენს“ [15:378]. ობიექტური ღირებულების ცნობიერება გულისხმობს იმის გაცნობიერებას, თუ რა მნიშვნელობა აქვს საგანს თავისთავად სუბიექტის მოთხოვნილებისა და ინტერესებისაგან დამოუკიდებლად. ბავშვმა არ იცის რა საგანთა და მოვლენათა ნამდვილი, ობიექტური ღირებულება, იგი ხშირად „არა ობიექტური, არამედ სუბიექტური ღირებულების წონით ხელმძღვანელობს“ [15:378]. „შრომა ობიექტური აზრის, ობიექტური მნიშვნელობის პროდუქტს ქმნის“, რომელიც „აქტუალური მოთხოვნილების კონკრეტი განსაზღვრულობის ფარგლებს შორდება“ [15:443]. უზნაძის მიხედვით, შრომის, როგორც ნებელობითი ქცევის დამახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენს „ზესუბიექტური“ ღირებულების მქონე ნაწარმოების შექმნის განზრახვა.

მოკლედ, ზემოაღნიშნულის მიხედვით, რომ არაფერი ვთქვათ ჩხარტიშვილის სისტემურ შეხედულებაზე [17][18][19], ნებელობითი ქცევის მოტივის როლში გამოდის არა სუბიექტური, არამედ ზესუბიექტური ღირებულება, სხვანაირად და უფრო ზუსტად – ობიექტური ღირებულების ცნო-

ბიერება. ამიტომ, ვფიქრობთ, უფრო დასაბუთებული იქნება ვილაპარაკოთ არა სუბიექტური ღირებულების სუბიექტივაციაზე, რომელიც ემოციის ფორმით იმთავითვე სუბიექტივირებულია აქტუალური მოთხოვნილებით აღძრულ იმპულსურ ქცევაში, არამედ ობიექტური ღირებულების, როგორც ნებელობითი ქცევის მოტივის სუბიექტივაციაზე, რომელშიც ინტელექტუალურ-ვოლიტური პროცესებია გადამწყვეტი. რაც შეეხება სუბიექტური ღირებულების (იმპულსური ქცევის მოტივის) სუბიექტივაციაზე მსჯელობას, როგორც ვთქვით, იგი წინააღმდეგობრივი ჩანს.

ახლა შევეხოთ უშუალოდ სუბიექტივაციის ადგილს ნებელობით ქცევაში. ი. იმედამის აზრით, სუბიექტივაცია ნებელობითი ქცევის საწყისი, ანუ გადაწყვეტილებამდელი პუნქტია, თუმცა ის დინამიკური პროცესია და გასდევს მთელ ქცევას [10:11]. ჩვენ ვიზიარებთ ამ მოსაზრებას, ოღონდ გარკვეული დაზუსტებით.

ჩვენი აზრით, სუბიექტივაცია ვერ იქნება ნებელობითი პროცესის საწყისი, გადაწყვეტილებამდელი პუნქტი. მომავალი ქცევის არჩევის და გადაწყვეტილების მიღების დროს, როდესაც წინასწარ არაფერია მიღებული და შეწყნარებული, სუბიექტი საკმაოდ რთულ ინტელექტუალურ აქტივობას მიმართვას. იგი ითვალისწინებს მოქმედების ყველა შესაძლებლობას, მსჯელობს ცივი გონებით, ცდილობს შეცდომა არ დაუშვას და გადაწყვეტილება მიიღოს ობიექტივაციის დონეზე, აირჩიოს მისთვის ყველაზე უფრო მიზანშეწონილი ქცევა. ამ ეტაპზე „ქცევის სუბიექტური ღირებულების გამოვლენა“ კი არა, ობიექტური ღირებულების დადგენა ხდება. პიროვნებისათვის მისაღები ქცევის მოძებნის პროცესი პიროვ-

ნების ძირითადი ღირებულებების, მე-ს ცნობიერებისა და „მე უნდა“ (ასე უნდა მოვიქცე, ასეა საჭირო) განცდის ფონზე მიმდინარეობს. გადაწყვეტილების მიღების (ნებისყოფის აქტის) საფუძველი ასეთი, ესეიგი ობიექტური ღირებულების მქონე, სუბიექტის ახლანდელი მდგომარეობისაგან დამოუკიდებელი მოტივია და „მე უნდა“ განცდაც გადაწყვეტილების აქტში იჩენს თავს. ნებელობითი ქცევის პირველი პერიოდის არსი სწორედ ამაში მდგომარეობს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ე. ი. თუკი ქცევის არჩევამდე რაიმე წინაწარ შეწყნარებულია, მაშინ არჩევანს საერთოდ დაეკარგებოდა აზრი.

რა ხდება სუბიექტივაციის დროს? უზნადის ძირითად აზრს ჩვენ უკვე ვიცნობთ. ბუნებრივად იბადება კითხვა: თუკი სუბიექტივაცია ნებელობითი ქცევის საწყისი პუნქტია (პუნქტიცაა), თუკი იგი ქცევის დაწყებამდე მოტივის (ქცევის) არჩევა-გამართლებას ეხება, შეიძლება ისე მოხდეს და დიდი ალბათობით ასეც მოხდება, რომ სწორედ სუბიექტივაციის გამო ისეთი ქცევა ავირჩიოთ, ისეთი მოტივით გავამართლოთ ქცევა, ისეთი მოტივი მივიჩნიოთ ღირებულად და ქცევის საზრისად, რომელიც რეალურად, „ობიექტურად“ არაა ღირებული, თუმცა სუბიექტურად, მომენტურად სუბიექტივაციამ, „პოზიციურმა აზროვნებამ“ (შ. ნადირაშვილი) მოტივიც და ქცევაც ღირებულად შეგვაფასებინა. ასეთია, ჩვენი აზრით, ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე დასკვნა, რომელიც, ვფიქრობთ, წინააღმდეგობაშია ნებისყოფის (მოტივის) უზნადისეულ გაგებასთან.

რაც შეეხება სუბიექტივაციის მონაწილეობას ნებელობითი ქცევის მომდევნო ეტაპზე, ი. იმედადის ეს თეზისი, ვფიქ-

რობთ, მისაღებია, მით უფრო, რომ იგი ცდილობს სუბიექტივაციის ტერმინი დაუკავშიროს ცნობიერ მოტივაციურ აქტივობას. მართლაც, ქცევის მიმდინარეობისას, ვითარების შესაბამისად, საჭირო ხდება მისი სათანადო რეგულაცია, მოტივაციის გაძლიერება და ა. შ. ამას თანამედროვე ფსიქოლოგიაში თვითრეგულაციას უწოდებენ, რაც, არსებითად, რთული ნებელობითი ქცევის განხორციელებისას დროდადრო ცნობიერების ჩართვას გულისხმობს. მაგრამ, ჩვენი აზრით, ასეთ შემთხვევაში მაინც ღიად რჩება საკითხი ცნობიერების მოტივაციურ ძალასთან დაკავშირებით.

ზ. ვაზანია იზიარებს ნებელობით ქცევაში სუბიექტივაციის ადგილის იმედამისეულ გაგებას. მისი შეფასებით, თანამედროვე კოგნიტივიზმში ნებელობას თვითრეგულაცია ეწოდა, რომელიც კოგნიციურ პროცესებზეა დამყარებული. მაგრამ კოგნიტიურმა პროცესებმა ისევ მოთხოვნილებებში უნდა იპოვოს „ენერგიის წყარო“ [5:67]. ესაა, მისი აზრით, სუბიექტივაციის არსი, ანუ გონებით არჩეული ქცევის პიროვნების მისწრაფებათა სისტემაში ჩართვის პროცესი.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ დაახლოებით ანალოგიური მექანიზმის შესახებ ვმსჯელობდით ჩვენ, როდესაც ადრე გამოქვეყნებულ შესაბამის ნაშრომებში [2][3][4] ვიხილავდით ნებელობით ქცევაში „მე უნდა“ განცდის „მე მინდა“ განცდად ტრანსფორმაციისა და ამ განცდების განწყობასთან მიმართების საკითხს. მაგრამ ჩვენი აზრით, ქცევის სუბიექტივაცია, შეწყნარება თუ გათავისება ხდება გადაწყვეტილების მომდევნო პერიოდებში. კერძოდ, ობიექტური ვითარების გათვალისწინებით და „მე უნდა“ (ასეა საჭირო) განცდის ფონზე მიღებული გადაწყვეტილების საფუძველზე ჩნდება ერთგვა-

რი დადებითი მუხტი, თავისებური „მე მინდა“ განცდა, სურვილი არჩეული (თუნდაც მძიმე) ქცევის განხორციელებისა. მართალია, ეს სურვილი შეიძლება შემდეგ სხვადასხვა მიმართულებით შეიცვალოს, მაგრამ ექსპერიმენტულად მრავალგზის დადასტურებულია, რომ დამოუკიდებელი და საფუძვლიანი გადაწყვეტილების მიღება თავისთავად განსაზღვრავს არჩეული ვარიანტისადმი დადებით დამოკიდებულებას და ცნობიერების მუშაობის სელექციურობას არჩევანის გამართლებისა და რეალიზაციის მიმართულებით [1][12][13][20]. გადაწყვეტილების შემდგომი, მეორადი წარმოშობის „მე მინდა“ განცდა ამბივალენტური ბუნებისაა. იგი ინტელექტუალური და ვოლიტური მუშაობის შედეგად ტრანსფორმირებული „მე უნდა“ განცდაა – გადაზრდილი „მე მინდა“-ში. ვფიქრობთ, ეს თავისებური მდგომარეობა სრულად პასუხობს გადაწყვეტილების მომდევნო პერიოდის ემოციურ დახასიათებას (რაც შეეხება მეორადი წარმოშობის „მე მინდასა“ და აქტუალური მოთხოვნილებით აღძრული, იმპულსური ქცევისათვის დამახასიათებელ პირველადი ბუნების „მე მინდა“ განცდებს შორის განსხვავებას, ეს საკითხი სხვა ნაშრომებში გვაქვს განხილული და ამაზე აქ აღარ შევჩერდებით).

მაგრამ „მე უნდა“ განცდის „მე მინდა“-ში გადაზრდა, რომელიც შეიძლება იყოს მომენტალურიც და მეტ-ნაკლებად ხანგრძლივიც, არ იძლევა იმის გარანტიას, რომ შესაბამისი ქცევა განხორციელდება. მეორადი წარმოშობის „მე მინდა“ განცდა, ქცევის სუბიექტზე სხვადასხვა მოტივაციური და სიტუაციური ფაქტორების ზემოქმედების გამო სისტემატურად იცვლება და შეიძლება აღიკვეთოს კიდევ. ამიტომ ქცევაც, შე-

საბამისად, ნებელობის ჩართვას, გზადაგზა ნებისყოფით ძალისხმევას მოითხოვს [2].

ასეთი ვითარება განსაკუთრებით კარგად იჩენს თავს შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე ნებისყოფითი ქცევის განხორციელების შემთხვევაში. შორეული მოტივაციური ქცევა, რომელიც შეიძლება დროში და სივრცეში ფართოდ გაშლილი, ერთმანეთისადმი დაქვემდებარებული მოქმედებების მთელი სისტემისაგან შედგებოდეს, შეუძლებელია წამატებით დასრულდეს ქცევის სუბიექტის ფსიქოფიზიკური ძალების სათანადო მობილიზების გარეშე, რაც უპირველესად ნებისყოფის საქმეა. მხოლოდ ცნობიერების ჩართვა აქ მდგომარეობას ვერ უშველის, რაც, როგორც აღვნიშნეთ, თანამედროვე კოგნიტივიზმის სერიოზული ნაკლია.

ზ. ვახანია თავის ნაშრომში [7] ეხება ნებელობით ქცევაში „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდების ადგილის ჩვენეულ გაგებას და ფაქტობრივად იზიარებს მას, ოღონდ დაზუსტებით: მისი აზრით, მეორადი წარმოშობის „მე მინდა“ განცდა არაა გარდაქმნილი „მე უნდა“. ნებელობითი ქცევის მოტივაციის ორიგინალური ანალიზის საფუძველზე იგი მიდის დასკვნამდე, რომ მთელი რიგი ფაქტორების ზემოქმედება ქმნის ამ ქცევის „სასიამოვნო ფონს და, შესაბამისად, მეორად „მე მინდა“ განცდას... მაგრამ ნებელობით ქცევას იმავდროულად „მე უნდა“ განცდაც ახლავს, ის არ იკარგება“ [7:166]. ასეთი ემოციური მდგომარეობის შესახებ ვწერდით და ვწერთ ჩვენც. ამიტომ გასაგებია, რომ ნებელობითი ქცევის მოტივაციის და მასთან დაკავშირებული განცდების დახასიათებისას ორივე ვიყენებთ მონათესავე – ამბიდეტო-

ბისა და ამბივალენტურობის ტერმინებს, რაც ნებისყოფის ფენომენოლოგიის საკითხის გაგებაში ჩვენი მოსაზრებების გარკვეული თანხვედრის მაჩვენებელიცაა (ფაქტის დადასტურების დ არა გენეზისის თვალსაზრისით).

მაგრამ ვახანiasთვის მთავარი ისაა, რომ „მე უნდა“ განცდა არსებითად დაიყვანება „მე მომინდება“ განცდაზე, რომელიც, ჩვენი აზრით, უფრო ინტელექტუალური მდგომარეობაა, ვიდრე ემოციური. „მე მომინდება“ არის არა განცდა, არამედ აზრი, იდეა მომავალში მოსალოდნელი მოთხოვნილების შესახებ, რომელიც შ. ჩხარტიშვილის ცნობილი შეხედულების მიხედვით, ნებელობითი ქცევის ერთ-ერთი ინტელექტუალური წანამდღვარია. მეორე ინტელექტუალური წანამდღვარი არის მოთხოვნილების საგანი, რომელიც მოთხოვნილების იდეასთან მიმართებაში ობიექტური ღირებულების მქონე რეალობად ეძლევა ადამიანს. ჩვენ არ გავაგრძელებთ ამ მიმართულებით ავტორის მსჯელობას. ვიტყვით მხოლოდ, რომ ნებელობითი ქცევა ყოველთვის მიმდინარეობს ობიექტურ ღირებულებათა პლანში. ასეთნაირად გაგებული ობიექტური ღირებულებაა (უფრო ზუსტად, ობიექტური ღირებულებისადმი დამოკიდებულება) ნებელობითი ქცევის მოტივი. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ვახანია არ იზიარებს ამას. მისთვის (და არა მხოლოდ) ყოველგვარი ქცევის მოტივი სუბიექტური ღირებულებაა. ვინაიდან სუბიექტური ღირებულება მაინც აქტუალურ მოთხოვნილებებთან და იმპულსურ ქცევასთანაა დაკავშირებული, რაც ნებისყოფასთან, მომავლის ქცევასთან მიმართებაში მისი ხელოვნური დაკავშირების შთაბეჭდილებას ტოვებს, ვახანია ფაქტობრივად ნებისყოფის ქმედითი ძალის კოგნიტური გაგებისკენ

იხრება. მაგრამ არც ეს აკმაყოფილებს და ბოლოს მოულოდნელ დასკვნას აკეთებს, რომელსაც წინამდებარე სტატიის დასასრულს მოვიყვანთ.

თუკი ვახანias მიხედვით „მე უნდა“ განცდა დაიყვანება „მე მომინდება“ განცდაზე, ი. იმედამე ავითარებს სრულიად განსხვავებულ მოსაზრებას. იგი ფიქრობს: „იქნებ „მე უნდა“ განცდა უბრალოდ იმ განცდის ერთ-ერთი მოდუსია, გამოვლენის თუ ტრანსფორმაციის ერთ-ერთი სახეობაა, რომელსაც „მე ნამდვილად მინდა“ განცდა ეწოდება“ [9:139]. ჩვენი აზრი ამ მოსაზრებასთან დაკავშირებით გამოთქმული გვაქვს სხვა ნაშრომში [4:93-95], ამიტომ აქ აღარ შევჩერდებით. ამრიგად, ნებისყოფისა და ნებელობითი ქცევის ფენომენოლოგიასთან დაკავშირებით ქართულ ფსიქოლოგიაში გამოიკვეთა შემდეგი შეხედულებები:

1. ნებისყოფის ფსიქოლოგიურ ბუნებას გამოხატავს „მე მინდა“ განცდა (უზნამე).
2. ნებისყოფის სპეციფიკურ ბუნებაზე მიუთითებს „მე უნდა“ განცდა (ჩხარტიშვილი);
3. ნებელობით ქცევაში, ოღონდ მისი მიმდინარეობის სხვადასხვა ეტაპზე, წარმოდგენილია როგორც „მე უნდა“ განცდა, ისე „მე მინდა“ განცდაც (ბარამიძე);
4. „მე უნდა“ განცდა „მე ნამდვილად მინდა“ განცდის თავისებური გამოვლენაა (იმედამე);
5. „მე უნდა“ განცდა ფაქტობრივად დაიყვანება „მე მომინდება“ განცდაზე (ვახანია).

უნდა აღინიშნოს, რომ დისკუსია ზემოაღნიშნულ საკითხებზე ფაქტობრივად დაიწყო ჟ. „მაცნეში“ 2007 წელს გამოქვეყნებული ჩვენი სტატიის შემდეგ [2].

გრძნობენ რა სირთულეებს ნებისყოფის ტრადიციული და მარად აქტუალური პრობლემების გადაწყვეტაში, ბოლომდე არ აკმაყოფილებთ რა თანამედროვე მიდგომები და საკუთარი მოსაზრება-შეხედულებებიც, იმედაძე და ვახანია თითქმის ერთნაირი სულისკვეთებით სვამენ პასუხგაუცემელ კითხვებს:

მაგალითად, ი. იმედაძე, რომელსაც მე ქართული ფსიქოლოგიის გალაკტიონი ვუწოდე, კითხულობს: როგორ ხდება შესაძლებელი ისეთი ქცევის განხორციელება, რომლის შესრულების სურვილი სუბიექტს არ გააჩნია; როგორია ასეთი ქცევის მოტივაციური მექანიზმი; რანაირად წყდება საკითხი „მინდა“-სა და „საჭირო“-ს („უნდა“-ს) შორის. სამწუხაროდ, ამ საკითხში გარკვეულობა არც თვითდეტერმინაციის თანამედროვე მოდელებს შეაქვს [11:133].

ზ. ვახანია, რომელმაც საკუთარი ორიგინალური ხელწერა შემოიტანა ქართულ ფსიქოლოგიურ მეცნიერებაში, უფრო შორს მიდის და ანალოგიური სულისკვეთებით კითხულობს: როგორაა შესაძლებელი, რომ მომავალში აქტუალიზებული მოთხოვნილება დღეს, ახლა „ფსიქიკური ენერგიის“ წყაროა? როგორაა შესაძლებელი, რომ წარმოსახული სიტუაცია და ხანგრძლივად გადავადებული კმაყოფილება აქტუალურზე არანაკლებ ქმედითია? (ვფიქრობ, დასმული კითხვებიდანაც ნათელია, რომ შეუძლებელია მოთხოვნილებით აღძრული იმპულსური ქცევისა და ნებელობითი ქცევის მოტივი იყოს ერთი და იგივე ვითარება – სუბიექტური ღირებულება).

ეს კითხვები, ვახანიას შეფასებით, ტოლფასია შეკითხვისა: „როგორაა შესაძლებელი რომ ადამიანს ნებისყოფა

აქვს?“ ამ შეკითხვით კი არა მეცნიერებას, არამედ ღმერთსა და ბუნებას უნდა მივმართოთ [7:161].

რა თქმა უნდა, ნებისყოფის ფსიქოლოგიის არაერთი საკითხი ჩვენთვისაც ღიად რჩება, მაგრამ არ მინდა დავიჯერო, რომ მკვლევარები თითქოს კაპიტულაციას აცხადებენ ნებისყოფის „წყეული“ პრობლემების წინაშე. ეს სრულიად შეუთავსებელია მათ მრავალმხრივ ნაყოფიერ სამეცნიერო-შემოქმედებით მუშაობასთან. ამიტომ ვახანიას სიტყვებიც უფრო დიდაქტიკურ ქმედებად, პრობლემის სირთულის ხაზგასმად და ამის ჩვენების სურვილად უნდა მივიჩნიოთ.

დასასრულ, შეჯამების სახით უნდა აღვნიშნოთ: ადამიანის ქცევისა და მისი მოტივის შესახებ უზნადის შეხედულებიდან, ვფიქრობთ, ერთმნიშვნელოვნად არ გამომდინარეობს, რომ ყოველთვის და ყველა შემთხვევაში მოტივი არის ქცევის სუბიექტური ღირებულება.

რაც შეეხება სუბიექტივაციის ადგილს ნებელობით ქცევაში, ჩვენი აზრით, მართალია, სუბიექტივაცია, როგორც დინამიკური პროცესი, ჩართულია ამ ქცევაში, მაგრამ არა მის საწყის, გადაწყვეტილებამდელ ეტაპზე. მომავალი ქცევის არჩევა და გადაწყვეტილების მიღება ხდება არა სუბიექტივაციის, არა უკვე შეწყნარებულის თუ ამის მცდელობის მიხედვით, რაც არჩევანს დაუკარგავდა აზრს, არამედ ნამდვილი ობიექტივაციის დონეზე, საჭიროებისა და ვალდებულების გათვალისწინებით, „მე უნდა“ განცდის ფონზე. არჩეული ქცევის რეალიზაცია კი, ცხადია, ე. წ. სუბიექტივაციასაც გულისხმობს და სხვა ფსიქოლოგიურ მექანიზმებსაც.

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე ნ., შორეული მოტივაციური ქცევა და სწავლა, ბათუმი, 1995.
2. ბარამიძე ნ., „მე მინდა“ და „მე უნდა“ განცდების ადგილისათვის ნებისყოფის სტრუქტურაში, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, №1, 2007.
3. ბარამიძე ნ., დ. უზნაძე და შ. ჩხარტიშვილი – ნებისყოფის ორიგინალური თეორიის ავტორები, აქსელერაცია და შორეული მოტივაციური ქცევა, ბათუმი, 2008.
4. ბარამიძე ნ., ნებისყოფის ფსიქოლოგიის საკითხები, ბათუმი., 2019
5. ვახანია ზ., მოთხოვნილებისა და მოტივაციის ცნებები განწყობის თეორიაში, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, 2017.
6. ვახანია ზ., ქცევის დისპოზიციური და სიტუაციური ფაქტორები, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, 2017..
7. ვახანია ზ., სიამოვნების მოთხოვნილება, განმტკიცება და ჰედონიზმი, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, 2019.
8. იმედაძე ი., ნებისყოფის ფსიქოლოგიის ზოგიერთი პრობლემური საკითხი... უზნაძის 130 წლისთავისადმი მიძღვნილი კონფერენციის მასალები, თბილისი, 2016.
9. იმედაძე ი., კიდევ ერთხელ ნებელობის ფენომენოლოგიის შესახებ, ფსიქოლოგიური გამოკვლევები, ტ. X, ბათუმი, 2018.
10. იმედაძე ი., ობიექტივაცია და სუბიექტივაცია, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, 2019.

11. იმედაძე ი., თანამედროვე ფსიქოლოგიის ზოგიერთი მიმდინარეობის შესახებ, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, 2019.

12. კეკელია ვ., გადაწყვეტილების შემდგომი პერიოდის ცნობიერების სელექციურობა, ჟ. „საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე“, №1, თბილისი, 2007.

13. ნორაკიძე ვლ., ფიქსირებული ტლანქი დინამიკური განწყობის ადამიანების ხასიათი, კრ. „ფსიქოლოგია“, ტ. III, თბილისი, 1945.

14. უზნაძე დ., შრომები, ტ. III-IV, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1964.

15. უზნაძე დ., შრომები, ტ. V, ბავშვის ფსიქოლოგია, თბილისი, 1967.

16. უზნაძე დ., შენიშვნების რვეული, ჟ. „მაცნე“, №1, თბილისი, 1989.

17. ჩხარტიშვილი შ., ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა, თბილისი, 1958.

18. ჩხარტიშვილი შ., აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია, თბილისი, 1974.

19. Чхартишвили Ш., Проблема воли в психологии, «Вопросы психологии», №4, 1967.

20. Festinger L., Conflict, Decision and Dissonance, Stanford, 1964.

„ობიექტური ღირებულების“ ცნება ნებისყოფის ჩხარტიშვილისეულ გაგებაში

„ობიექტური ღირებულების“ ცნება ჩხარტიშვილის შეხედულების ძირითადი ცნებაა, რომელიც, როგორც ირკვევა, არაა ერთმნიშვნელოვნად გაგებული და სათანადოდ შეფასებულიც. ამ ცნებასთან და მის ავტორთან ჩემი პირველი შეხება-შეხვედრა ასე მოხდა:

1969 წელს, ჯერ კიდევ თსუ-ის მეხუთე კურსის სტუდენტმა, დ. უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტში პრაქტიკაზე ყოფნისას, როდესაც მოვისმინეთ შ. ჩხარტიშვილის ლექცია-საუბარი ნებისყოფის მისეული გაგების შესახებ, მოკრძალებით ვკითხე მას: როგორ უნდა გავიგოთ აქ მოსმენილი შეხედულების მიხედვით, მაგალითად, ჰიტლერს ჰქონდა თუ არა მტკიცე, თუნდაც სათანადო ნებისყოფა? მოქმედებდა თუ არა იგი გადაწყვეტილების მიღებისას ობიექტური, საზოგადოებრივი ღირებულებებით, ე. ი. როგორც ნებისყოფის სუბიექტი? „საკითხს ასე ნუ დავსვამთ“ – მიპასუხა ბატონმა შალვამ და იმჯერად საჭიროდ არ ჩათვალა საუბრის ამ ასპექტით გაგრძელება.

მოხდა ისე, რომ შემდეგ გავხდი ბატონ შალვას ასპირანტი, შემდეგ მისი განყოფილების თანამშრომელიც, მაგრამ ეს კითხვა არასოდეს დასმულა ჩემს წინაშე. ათეული წლების შემდეგ, როდესაც ბატონი შალვა უკვე ცოცხალი აღარ იყო, მე კი ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ვმუშაობდი, მოულოდნელად, 40-წლიანი ხანდაზმულობის საკითხი კვლავ ამოტივტივდა ჩემს ცნობიერებაში და მას ნებელობითი და ზნეობრივი ქცევის მიმართების კონტექსტში სტა-

ტიაც მივუძღვენი, მაგრამ იგი სრულიადაც არ მაკმაყოფილებდა, რაზედაც სტატიაშივე მივანიშნე [ბარამიძე, 2010:89-93].

ამ თავისებური, კვაზიმოთხოვნილებისეული მდგომარეობის ამჯერამდელი აქტუალიზაციის მიზეზი გახდა პროფ. ზ. ვახანias ნაშრომი – „მოთხოვნილებისა და მოტივაციის ცნებები განწყობის თეორიაში“, რომელშიც გამოთქმულია საყურადღებო მოსაზრებები ჩვენთვის საინტერესო საკითხებზეც [ვახანია, 2017:56-104]. ვიზიარებთ რა ყოველივე პოზიტიურს, რაც უხვადაა ნაშრომში, ჩვენ ძირითადად ყურადღებას შევაჩერებთ ჩხარტიშვილის შეხედულებასთან მიმართებაში გამოთქმულ ზოგიერთ მომენტზე. მაგრამ ვიდრე მათ შევეხებოდეთ, მიზანშეწონილი იქნება მოკლედ დავალაგოთ ჩხარტიშვილის შეხედულების ძირითადი აზრი ნებისყოფისა და ნებელობითი ქცევის შესახებ, რაც, ბუნებრივია, მოიცავს ობიექტური ღირებულების ცნების მისეულ გაგებასაც.

ნებისყოფაზე თავისი შეხედულების აგებისას [ჩხარტიშვილი, 1974; 1964; 1958], შ. ჩხარტიშვილი, უწინარეს ყოვლისა, განიხილავს მოთხოვნილების ფსიქოლოგიურ ბუნებას და ნათელყოფს, რომ შეუძლებელია ყოველგვარი ადამიანური აქტივობის წყარო იყოს მხოლოდ მოთხოვნილება. მართალია, მოთხოვნილება არის აქტივობის ყველაზე უფრო ძირითადი ფაქტორი, რომელიც ფიგურირებს ყველა ქცევაში, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, რომ ადამიანის ქცევა ყოველთვის აღიმკრება და წარიმართება მოთხოვნილების ცოცხალი პროცესით. მოთხოვნილება, როგორც ქცევის წყარო, საერთოა ადამიანისა და ცხოველისათვის. ადამიანს გააჩნია ამ საერ-

თოსაგან განმასხვავებელი აქტივობის სპეციფიკური წყაროც, რომელიც მან ისტორიული განვითარების პროცესში შეიძინა ცნობიერების გვერდით და რომლის მეოხებითაც იგი თავისუფლდება აქტუალური მოთხოვნილებების იმპულსთა ტყვეობისაგან. სპეციფიკურ-ადამიანური აქტივობის წყაროს ნებისყოფა წარმოადგენს.

მოთხოვნილების იმპულსით აღძრულ ქცევას შ. ჩხარტიშვილი იმპულსურ ქცევას უწოდებს, განურჩევლად იმისა, თუ როგორი მოთხოვნილებაა ეს, ცნობიერების რომელ დონეზე მიმდინარეობს ქცევა და რა წინააღმდეგობის გადალახვა უხდება მის სუბიექტს. იმპულსურ ქცევას, მოთხოვნილების ფსიქოლოგიური ბუნებიდან გამომდინარე, ერთადერთი მიზანი გააჩნია: დაკმაყოფილდეს ამ ქცევის აღმძვრელი მოთხოვნილება. სხვა რამ (ქცევის შედეგები, მათი დადებითი ან უარყოფითი მნიშვნელობა ახლო თუ შორეული პერსპექტივისათვის, საზოგადოებისათვის) ამ ქცევის სუბიექტს არ აინტერესებს. იმპულსური ქცევის მიზანი თვით ამ ქცევაშია მოცემული. რაც შეეხება მოტივს, ავტორის აზრით, იმპულსური ქცევის მოტივის ფუნქციას ასრულებს ემოციური განცდის ფორმაში მოცემული ქცევის სუბიექტური ღირებულება, რომელიც მისი აღმძვრელი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისაკენ მიმართულ ქცევის აქტებთან უშუალო კავშირში იჩენს თავს და რომლის სიდიდე იცვლება მოთხოვნილების სუბიექტის მდგომარეობის ცვალებადობის შესატყვისად: მოთხოვნილების ზრდასთან ერთად იზრდება, ხოლო მისი დაკმაყოფილების კვალობაზე მცირდება. სწორედ ამიტომ უწოდებს ავტორი მას სუბიექტურ ღირებულებას.

აღნიშნულისაგან განსხვავებით, ნებისყოფით განსაზღვრული ნებელობითი ქცევის მიზანი ყოველთვის ქცევის შედეგზე, ამ შედეგის ობიექტურ ღირებულებაზეა მიმართული. ნებელობითი ქცევის სუბიექტს აინტერესებს იმ შედეგების ობიექტური და საზოგადოებრივი ღირებულება, რომელიც უნდა დარჩეს ქცევის დასრულების შემდეგ. ნებელობითი ქცევის მოტივია ნივთიერ და სულიერ ღირებულებათა შექმნის, დაცვის, გამრავლებისა და შენახვის საჭიროება.

ობიექტური ღირებულებისა და საზოგადოებრივი მოთხოვნების გაცნობიერება მხოლოდ ნებისყოფასთან მიმართებაში იმენს მოტივის ფუნქციას. ნებისყოფის სუბიექტი ობიექტურ (საზოგადოებრივ) ღირებულებათა საზომით აფასებს მოვლენებს. თუკი მოთხოვნილება მხოლოდ თავისი თავის დაკმაყოფილებაზე ზრუნავს, ნებისყოფა ერთნაირად მოიცავს ყველა მოთხოვნილებას და პირველ რიგში ზრუნავს იმის დაკმაყოფილებაზე, რომელსაც მეტი ობიექტური ღირებულება აქვს.

ნებელობითი ქცევის მოტივი, როგორც ვთქვით, განსხვავებით იმპულსური ქცევისაგან, არის ობიექტური ღირებულება. იგი იმით განსხვავდება სუბიექტური ღირებულებიდან, რომ მისი არსებობა და სიდიდე არაა დაკავშირებული სუბიექტის მომენტურ მდგომარეობასთან და ამის მიხედვით არ ცვალებადობს. ობიექტური ღირებულება, ანდა ღირებულების ობიექტურობა, მნიშვნელობა და საჭიროება საზოგადოების მოთხოვნილებაზეა დამოკიდებული და არა ცალკე ინდივიდის მოთხოვნილებაზე. თუ მოთხოვნილების საგნის სუბიექტურ ღირებულებას ის განიცდის, ვისაც აქვს შესატყვისი მოთხოვნილება, მოთხოვნილების საგანი ობიექ-

ტურ ღირებულებას. იძენს მოთხოვნილების იდეასთან მიმართებაში. ასეთ ღირებულებას „ზესუბიექტიური“ არსებობის ფორმა გააჩნია და, ჩვეულებრივ, ლოგიკური მსჯელობის სახით ეძლევა ქცევის სუბიექტს.

ნებისყოფის სპეციფიკურ ბუნებას ჩხარტიშვილის აზრით, უზნაძისაგან განსხვავებით [უზნაძე, 1964:190-194], გამოხატავს „მე უნდა“ განცდა, ხოლო „მე მინდა“ განცდა მხოლოდ იმპულსური ქცევის აქტებში დასტურდება და მოთხოვნილების სუბიექტის ბუნებას უფრო გამოხატავს.

აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულ საკითხებზე მსჯელობისას, შ. ჩხარტიშვილი აკეთებს მნიშვნელოვან განმარტებას თუ დამატებას, რომელსაც ჩვენ (და არა მხოლოდ ჩვენ) სათანადოდ ვერ მივაქციეთ ყურადღება:

„შეიძლება ზოგჯერ სუბიექტი შეცდეს: მიზანი, რომლის შინაარსსაც იგი გარკვეული ობიექტური ღირებულების შემცველ მოვლენად თვლის ნამდვილად მოკლებული იყოს ასეთ რამეს. მაგრამ ფსიქოლოგიური თვალსაზრისისათვის ამას გადამწყვეტი მნიშვნელობა არ აქვს. ობიექტური ღირებულებანი ფსიქოლოგიური კვლევის საგანს არ შეადგენენ. ფსიქოლოგიას შეიძლება აინტერესებდეს მხოლოდ სუბიექტის დამოკიდებულება მათდამი. ამიტომა აქ მნიშვნელობა არ აქვს, მოცემული მიზნის შინაარსი მართლა ატარებს თუ არა იმ ობიექტურ ღირებულებას, რომელსაც მას სუბიექტი მიაწერს. მთავარი ისაა, რომ თვითონ ნებისყოფის სუბიექტი დარწმუნებულია, რომ, რასაც იგი აკეთებს და ქმნის, უეჭველად ობიექტურ ღირებულებას წარმოადგენს, და ამ რწმენასთან დაკავშირებით ქცევის აქტებს ფაქტობრივად ნების-

ყოფა მართავს და არა რომელიმე აქტუალური მოთხოვნილების იმპულსი..." [ჩხარტიშვილი, 1958:262-263].

ვფიქრობ, ჩხარტიშვილის ეს განმარტება თუ დამატება გასათვალისწინებელია მისი შეხედულების მიმართ გამოთქმული ზოგიერთი შენიშვნის შეფასებისას. ასევე, მის საფუძველზე გადასახედია ჩვენი მოსაზრებები თუ ვარაუდები ცნობილი ბელადების ნებისყოფისა და ნებელობითი ქცევის თაობაზე [ბარამიძე, 2010:84-89]. არადა, თავის დროზე სათანადო ყურადღება რომ მიგვექცია ჩხარტიშვილის ამ ვრცელი ამონარიდისათვის, ჩვენს მიერ განხილული ზოგიერთი საკითხი სხვა რაკურსით წარმოდგებოდა.

ვახანია ზემოაღნიშნულ ნაშრომში აღნიშნავს, რომ გაუგებარია მოთხოვნილებით განსაზღვრულ ქცევას იმპულსური ვუნდოთ, თუკი ეს ქცევა თავიდან ბოლომდე გააზრებულია და ხანგრძლივი აწონ-დაწონის შედეგად ცივი გონებითაა დაგეგმილი, რაც „იმპულსი“-ს ცნებას უაზროს ხდის [ვახანია, 2017:66].

მართალია, ამ შემთხვევაში ცნება „იმპულსი“ თითქოს საქმის ვითარების შეუსაბამო ხდება, მაგრამ, როგორც ვნახეთ, მხოლოდ ქცევის აღმძვრელი მოთხოვნილების იმპულსის გამო როდი უწოდებს ჩხარტიშვილი ქცევას – იმპულსურს. იმპულსურ ქცევაში მოთხოვნილების იმპულსის უშუალოდ ქცევაში გადასვლის მომენტი კი არაა ყველაფრის მომცველი ნიშანი, არამედ ის ახალი, ის სისტემური დახასიათება, რომელსაც იძლევა ჩხარტიშვილი და რომლითაც იგი იმპულსური ქცევის თავისებურებებს განასხვავებს ნებელობითი ქცევის თავისებურებებისაგან.

რა თქმა უნდა, მოთხოვნილებით განსაზღვრულ ქცევაში, უმეტესწილად, მოთხოვნილების იმპულსი მომენტალურადაა გადასული ქცევაში, მაგრამ ადამიანი მყისიერად, ყოველგვარი განსჯის გარეშე, არაიმპულსურ, არამოთხოვნილებისეულ ქცევასაც ასრულებს (მაგალითად, თვითდაცვის უძლიერესი მოთხოვნილების დაძლევა და ჯარისკაცის მყისიერი გმირული ქცევა ბრძოლაში...).

მოთხოვნილების იმპულსის ქცევაში უშუალოდ გადასვლის მომენტი რომ არაა მთავარი იმპულსური ქცევისათვის, ამას ჩვენი მრავალრიცხოვანი ექსპერიმენტებიც ადასტურებს [ბარამიძე, 1995:55-116]. მაგალითად, საბავშვო ბაღის აღსაზრდელს ვაძლევთ ლამაზად შეფუთულ კანფეტს და ვეუბნებით: „წაუღე ეს კანფეტი შეუძლოდ გამხდარ დედიკოს. შენ შეგიძლია თვითონვე შეჭამო კანფეტი, მაგრამ თუ არ შეჭამ და დედიკოს შეუნახავ, იგი მალე მორჩება“. ჩაფიქრებული ბავშვი ერთხანს აგრძელებს თამაშს, შემდეგ საჭირო ოთახში შესვლის მიზეზით მორცხვად განერიდება თანატოლებს და მალულად შეჭამს კანფეტს. ვერ ვიტყვით, რომ ბავშვის ამ მოქმედებაში მოთხოვნილების იმპულსი უშუალოდ გადავიდა ქცევაში და ეს მოქმედება გააზრებას იყო მოკლებული. მაგრამ ვერც იმას ვიტყვით, რომ ეს არაა იმპულსური ქცევა, რომ ეს ნებელობითი მოქმედებაა. ასე რომ, იმპულსური ქცევის დახასიათებისათვის მოთხოვნილების იმპულსის უშუალოდ ქცევაში გადასვლის ნიშანი არაა საკმარისი.

ვახანიას აზრით, „მცდარია ნებიყოფის არსებით ნიშანთვისებად „ობიექტური“ ღირებულების შეგნების მიჩნევა. ხშირად ნებელობით ქცევას მართლაც „ობიექტური“ მიზანი აქვს, მაგრამ საკმაოდ ხშირად ასე არაა. საზოგადოდ, გაურ-

კვეველია თუ მაინც რას ნიშნავს ღირებულების „ობიექტურობა“ [ვახანია, 2017:66].

შ. ჩხარტიშვილის შეხედულებისათვის უმძიმესი შენიშვნაა, მაგრამ, ვფიქრობთ, მის ნაშრომებში, უპირველესად მის კაპიტალურ წიგნში – „ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა“ [ჩხარტიშვილი, 1958], არის პასუხი ამ შენიშვნაზე, რაზედაც მისი შეხედულების ზემორე მოკლე დალაგებაც მეტყველებს. არსებითად, ღირებულების „ობიექტურობა“, ანდა ობიექტური ღირებულების ცნობიერება გულისხმობს იმის გაცნობიერებას, თუ რა მნიშვნელობა აქვს საგანს ან მოვლენას თავისთავად, სუბიექტის ახლანდელი მოთხოვნილებისა და ინტერესებისაგან დამოუკიდებლად.

უნდა ვაღიარო, რომ ადრე გამოქვეყნებულ ჩემს ნაშრომში [ბარამიძე, 2010:84-89] არის ანალოგიური ხასიათის პრობლემატიკა ვითარება, „ობიექტური ღირებულების“ ცნების ჩხარტიშვილისეული გაგებიდან გადაცდომა. ამის მიზეზი, ჩვენს შემთხვევაში, ისაა, რომ სათანადო ყურადღება არ თუ ვერ მივაქციეთ ჩხარტიშვილის ზემოთ მოყვანილ განმარტებას. როგორც ჩანს, იგივეთია განპირობებული ვახანიას ასეთი შენიშვნაც:

„შ. ჩხარტიშვილისეული პოზიციის თანმიმდევრული ლოგიკური დასასრული ისაა, რომ ნებისყოფის კრიტერიუმად ზნეობრიობა დაისახოს და მაგალითად, სტალინი უნებისყოფო ადამიანად მივიჩნიოთ. ეს კი ფაქტობრივად სრულიად მცდარი. იოსებ ჯუღაშვილი უძლიერესი, „ფოლადისებური“ ნებისყოფით გამოირჩეოდა და მისი პარტიული ფსევდონიმი „სტალინი“ სწორედ აქედანაა [ვახანია, 2017:67].

ვფიქრობ, ჩხარტიშვილის ზემოაღნიშნული განმარტების თავისებური იგნორირების მსხვერპლი გავხდით მეც და ბატონი ზურაბიც. ჩხარტიშვილი ერთმნიშვნელოვნად აცხადებს, რომ ფსიქოლოგიას აინტერესებს არა ობიექტური ღირებულებანი, არამედ მხოლოდ სუბიექტის დამოკიდებულება მათდამი. თუკი ამას გავითვალისწინებთ, ფაქტობრივ ვითარებაზე რომ არაფერი ვთქვათ, მოყვანილი ამონარიდის მიხედვით, არაფრით არ შეიძლება სტალინის მტკიცე ნებისყოფაში ეჭვი შევიტანოთ. ეს არ შეიძლება იმიტომ, რომ იგი „დიდ“ საქმეებთან მიმართებაში შინაგანად ღრმად იყო დარწმუნებული თავის სიმართლეში, საზოგადოებრივად ღირებულ ქმედებებში და ამ რწმენით უანგაროდ და თავგანწირვით იბრძოდა ხალხის კეთილდღეობისთვის: ამას ფსიქოლოგიურად კარგად ადასტურებს აკაკი ვასაძესთან პირისპირ საუბარში ნათქვამი მისი სიტყვებიც: "თუ მიზანი წმიდა გაქვს და ხალხისთვის სასარგებლო, თუ მიზანში მდგომარეობს შენი სიცოცხლე, შეუპოვრად გასწიე წინ. შეიძლება დაგასისხლიანონ, შეიძლება უსამართლოდ დაგამცირონ, შეიძლება მუცელზე ხოხვაც მოგიხდეს, მაინც გასწი და შენი მრწამსით იარე წინ, თამამად გასწი და გამარჯვება შენი იქნება" [ზაქარიამე, 1997:255].

ამ სიტყვებს ასაკოვანი სტალინი, ცხადია, თავისი პიროვნებიდან, საკუთარი გამოცდილებიდან გამომდინარეც ამბობდა. ასეთი ქმედებების საფუძველი კი მართლაც უძლიერესი ნებისყოფა შეიძლება იყოს და არა წარმავალი მოთხოვნილებების იმპულსი.

ანალოგიურად, არასწორი მსჯელობაა განვითარებული და მეორდება ჩვენს ნაშრომებშიც [ბარამიძე, 2010:84-89;

2019:101-116]. კერძოდ, ცნობილი ბელადების (ლენინის, ჰიტლერის და სხათა) საშინელი ქმედებები იმის გამო, რომ ყურადღების მიღმა დაგვრჩა ჩხარტიშვილის ზემოაღნიშნული განმარტება, ჩვენ ფაქტობრივად, იმპულსურ ქცევათა კატეგორიაში გავაერთიანეთ, რაც საფუძველს მოკლებული აღმოჩნდა. მაგრამ მაინც ვფიქრობთ, რომ ეს საკითხი შემდგომი კვლევის საგანია და ამაზე აქ აღარ შევჩერდებით.

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე ნ., ნებისყოფის ფსიქოლოგიის საკითხები, ს.ს. გამომცემლობა აჭარა, ბათუმი, 2019.
2. ბარამიძე ნ., ნებელობითი და ზნეობრივი ქცევის მიმართებისათვის, ჟ. საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე. თბილისი, 2010, გვ. 84-89.
3. ბარამიძე ნ., შორეული მოტივაციური ქცევა და სწავლა, გამომცემლობა „აჭარა“, ბათუმი, 1995.
4. ვახანია ზ., მოთხოვნილებებისა და მოტივაციის ცნებები განწყობის თეორიაში, ჟ. საქართველოს ფსიქოლოგიის მაცნე, თბილისი, 2017, გვ. 56-104.
5. ზაქარიძე ნ., სტალინი და საქართველო, თბილისი, 1997.
6. უზნაძე დ., შრომები, ტ. III-IV, ზოგადი ფსიქოლოგია, საქ. მეცნ. აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1964.
7. ჩხარტიშვილი შ., აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1974.

8. ჩხარტიშვილი შ., ნებისყოფა და მისი აღზრდა, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1964.
9. ჩხარტიშვილი შ., ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა, გამომცემლობა „ცოდნა“, თბილისი, 1958.

შეჯ

აქსელერაცია და პიროვნული ქცევა სკოლამდელ ასაკში

აქსელერაცია – ბავშვთა და მოზარდთა დაჩქარებული ფსიქოფიზიკური განვითარება, რომლის შესახებაც საუკუნე-ზე მეტია ლაპარაკობენ და რომელიც ბევრი ასპექტით კვლავ გამოცანად რჩება, დიდი ხანია უკვე დადასტურებული ფაქტია. სასიამოვნოა აღინიშნოს, რომ ინტელექტუალური განვითარების სფეროში ამ ფაქტის ექსპერიმენტულად შესწავლა-დადგენაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა დ. უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის მეცნიერთანამშრომელმა მ. ზარანდიამ [3]. კერძოდ, მან 40 წლის შემდეგ ზუსტად გაიმეორა ის ცდები, რომლებიც 1927-1928 წლებში დ. უზნაძემ ჩაატარა 5-6-7 წლის ბავშვებზე ცნებითი აზროვნების დონეების დასადგენად [5] და ფსიქოლოგიურ მეცნიერებაში პირველად ექსპერიმენტულად დაადგინა გონებრივი განვითარების აქსელერაციის ფაქტი.

პიროვნულ ქცევაში ჩვენ ვგულისხმობთ ადამიანის ისეთ აქტივობას, რომელიც ორგანიზებულია მისი ნებისყოფისეული თვისებების საფუძველზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პიროვნული ქცევა ეს არსებითად ნებელობითი ქცევაა, ხოლო პიროვნება – შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე ნებელობითი ქცევის სუბიექტი.

შორეულ მოტივაციურ ქცევას ჩვენ ისეთ აქტივობას ვუწოდებთ რომელსაც უშუალო კავშირი არა აქვს ადამიანის აქტუალურ მოთხოვნილებებთან. ეს ქცევა არასდროს ეყრდნობა იმ მოთხოვნილების იმპულსს, რომლის დაკმაყოფილების პირობებსაც თვითონ ქმნის. იგი მიმართულია ისეთი

შედეგისაკენ, რომელიც ახლა, ამავე ქცევაში კი არ მოიხმარება, არამედ მომავლისათვის არის განკუთვნილი. ამასთანავე, შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე პიროვნული ქცევის შედეგი შეიძლება გამიზნული იყოს, როგორც თვით ქცევის სუბიექტის მომავლისათვის, ისე სხვა ადამიანების ინტერესებისათვისაც. ეს მომავალი კი შეიძლება გაიზომოს საათებით, დღეებით და წლებითაც. შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე პიროვნული ქცევის წამყვანი ფაქტორია ნებისყოფა, როგორც სპეციფიკურ-ადამიანური აქტივობის წყარო.

შორეული მოტივაციური ქცევა, ცხადია, განსხვავდება იმ ქცევისაგან, რომელიც განსაზღვრულია აქტუალური მოთხოვნილების იმპულსით. პირველი არის ნებელობითი ქცევა, მეორე – იმპულსური, რომლის სუბიექტის ერთადერთი მიზანია დაიკმაყოფილოს მისი აღმძვრელი მოთხოვნილება. ამიტომ იმპულსური ქცევის მოქმედების სფერო ვერ წყდება ახლანდელ დროს. ნებელობითი, ანუ პიროვნული ქცევა კი პირიქით – ზრუნავს ხვალისდელ დღეზე, ითვისლისწინებს სხვის ინტერესებს, საზოგადოების მოთხოვნებს. ამისთვის ნებელობითი ქცევის სუბიექტს ხშირად უხდება დაძლიოს უძლიერესი მოთხოვნილებები.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით ჩვენ შევეცადეთ ექსპერიმენტულად შეგვესწავლა პიროვნული (შორეული მოტივაციური ანუ ნებელობითი) ქცევის განხორციელების შესაძლებლობები და, გარკვეულად, პიროვნების განვითარების დონეც სკოლამდელ ასაკში.

პირველად ცდები ჩატარებული იყო 1973 წელს [1]. აქსელერაციის ფაქტის შესასწავლად ზუსტად იგივე ექსპერი-

მენტი გავიმეორეთ 32 წლის შემდეგ – 2005 წელს [2], ჩემმა დიპლომანტმა ი. ჯაყელმა კი ეს გააკეთა 2019 წელს.

ექსპერიმენტი ჩატარდა 4-6 წლის ბავშვებზე რამდენიმე ვარიანტად. ჩვენ აქ შევჩერდებით მხოლოდ ერთი ვარიანტის ცდებზე:

ექსპერიმენტატორს საბავშვო ბაღის აღსაზრდელი შეყავს ცალკე ოთახში და შეჩვევისათვის საჭირო ხანმოკლე საუბრის შემდეგ ეუბნება მას: „მე სულ ახლახან შემატყობინეს, რომ დედაშენი გამხდარა ავად. იგი ისედაც მორჩება, მაგრამ თუ გინდა, რომ შენი დედიკო მალე მორჩეს, წაუღე ეს კანფეტი (დათუნია) მას. კანფეტი შეგიძლია შეჭამო თვითონვე, მაგრამ თუკი არ შეჭამ და მიუტან დედას, იგი მალე მორჩება. როგორც გინდა ისე მოიქეცი: გინდა შეჭამე კანფეტი, გინდა შეუნახე დედას, ოღონდ გახსოვდეს, თუკი არ შეჭამ ამ კანფეტს და მიუტან დედას, იგი მალე მორჩება“. შემდეგ ბავშვი ბრუნდებოდა ჯგუფში, სადაც მის ქცევაზე წარმოებდა დაკვირვება.

ცდებში მონაწილეობა მიიღო 60-მა ბავშვმა, რომელთა ნახევარს შეადგენდნენ 4-5 წლის ბავშვები, მეორე ნახევარს კი – 5-6 წლიანები. 4-დან 5 წლამდე ასაკის 30 ბავშვიდან მხოლოდ 4-მა ბავშვმა შეძლო კანფეტის დედისთვის შენახვა, 5-6 წლიანებიდან კი ეს მოახერხა 11-მა ბავშვმა. სრული წარმოდგენა რომ ვიქონიოთ ამ მონაცემებზე და თვით ექსპერიმენტის მიმდინარეობაზე, მოვიყვანთ ამონაწერს ერთი ცდის პირის ოქმიდან:

ი. ლ. (5 წლისა და 11 თვის) – ექსპერიმენტატორთან საუბრის შემდეგ იღებს კანფეტს და მიდის ჯგუფში. რამდენიმე ხნით დგას განმარტოებით, ათვალიერებს კანფეტს, შემ-

დეგ იღებს ჯიბეში და უერთდება ამხანაგებს. მაგრამ მალე წყვეტს თამაშს. ჯიბიდან ამოიღებს კანფეტს და თავისთვის ჩურჩულებს: „რა კარგი კანფეტია“. შემდეგ კვლავ იღებს ჯიბეში და გარედან უსვამს ხელს, თითქოს ეფერება. ერთხანს უყურებს ამხანაგების თამაშს, მაგრამ როგორც ჩანს კანფეტი მაინც არ ასვენებს. სწრაფად ამოიღებს ჯიბიდან, ნაწილობრივ გახსნის და ცოტას მოკბეჩს. შემდეგ ისევ ახვევს ქალაღში, იღებს ჯიბეში და ზემოდან აფარებს ცხვირსა ხოცს. უერთდება ამხანაგებს, მაგრამ მაინც ვერ ისვენებს. ბოლოს იგი მიდის აღმზრდელთან, აჩვენებს კანფეტს და თხოვს: „შემინახეთ ეს სახლში წასვლამდე, დედას უნდა წავუღო“. აღმზრდელი ალერსით ეუბნება: „შენი კანფეტი შენთვის თუ არა უნდა შეინახო“. შეწუხებული ბავშვი შორდება მასწავლებელს და იწყებს თამაშს. ცოტა ხნის შემდეგ გამოდის ოთახიდან, ორიოდ წუთში ბრუნდება და ჯდება განცალკევებით. აღმზრდელის შეკითხვაზე: „სადაა კანფეტი?“ – პასუხობს: „შემომეჭამა“ და იწყებს ტირილს.

ის ბავშვები, რომლებმაც ბოლომდე შეინახეს კანფეტი ასევე არ იყვნენ მშვიდად. მათ უხაროდათ თავიანთი გამარჯვება და წასაყვანად მოსულ დედებს აღტაცებით ეუბნებოდნენ: „დედიკო, ბიძიამ მე კარგი კანფეტი მომცა. მე ის არ შევჭამე, შენთვის შევინახე“.

როგორც აღნიშნული ჩანაწერიდან ჩანს, ექსპერიმენტში იქმნება კონფლიქტური სიტუაცია, სადაც ერთმანეთს უპირისპირდება ორი ქცევა – იმპულსური და ნებელობითი. უკანასკნელს უსიამოვნების მეტი არაფერი მოაქვს ბავშვისთვის, მაგრამ ის მაინც ცდილობს განახორციელოს იგი. ბავშვი, როგორც პიროვნება, სრულიად განსხვავებულ მი-

მართებაშია ამ ორ ქცევასთან. ის ებრძვის აქტუალური მოთხოვნების იმპულსს, ცდილობს შეაკავოს იგი და შეინახოს კანფეტი დედისთვის. აქტუალური მოთხოვნებზე კი პირიქით, ანგარიშს არ უწევს ბავშვის პიროვნებას, მისი წარადგენის დაძლიოს მისი წინააღმდეგობა და რაც შეიძლება სწრაფად დაკმაყოფილდეს. როდესაც ამ ბრძოლაში ბავშვი მარცხდება (ჭამს კანფეტს) ის წუხს, ზოგჯერ ტირის კიდეც და საკუთარ მარცხს მიაწერს კანფეტს, როდესაც ამბობს: „შემომეჭამა“, ნაცვლად იმისა, რომ თქვას: „მე ის შეეჭამე“. ეს გამონათქვამი იმაზე მიუთითებს, რომ ბავშვი არ თვლის თავს იმ ქცევის მიზეზად (ავტორად), რომლის შედეგადაც შეიჭამა კანფეტი.

ჩვენი ექსპერიმენტების რაოდენობრივი და თვისებრივი მონაცემები ადასტურებენ, რომ სკოლამდელ ასაკში ისახება მოქმედი პიროვნება, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში მას არ ყოფნის ძალა დაძლიოს აქტუალური მოთხოვნების იმპულსების მეტ-ნაკლებად ხანგრძლივი წინააღმდეგობა და განახორციელოს ნებელობითი, ანუ პიროვნული (შორეული მოტივაციური) ქცევა – გააკეთოს ის, რასაც თვლის უფრო მიზანშეწონილად.

ექსპერიმენტმა ერთმნიშვნელოვნად აჩვენა, რომ პიროვნული ქცევის განხორციელება გარკვეულ კავშირშია ბავშვის ასაკთან. კერძოდ, რაც უფრო პატარაა ბავშვი, მით უფრო ძნელია მისთვის ასეთი ქცევის განხორციელება, და პირიქით, ასაკის მატებასთან ერთად მნიშვნელოვნად იზრდება მისი განხორციელების უნარიც. თუ გავიხსენებთ სტატიის შესავალშივე ჩვენს მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას, ცხადი იქნება, რომ ეს ასეც უნდა ყოფილიყო. იმის გამო, რომ პიროვნული ქცევა არსებითად ნებელობითი ქცევაა, ბუნებრი-

ვია, მისი განხორციელება ბევრადაა დამოკიდებული ნებისყოფაზე. რამდენადაც განუვითარებელია ნებისყოფა, იმდენად ძნელია ასეთი ქცევის განხორციელება. ამიტომაც ძნელად მისაწვდომია იგი უმცროსი ასაკის ბავშვებისათვის.

ასეთი იყო 1973 წელს ჩატარებული ექსპერიმენტის ერთი ვარიანტის ძირითადი შედეგები, რომლებიც კარგად ასახვენ საერთო სურათს და გვიჩვენებენ პიროვნული ქცევის განხორციელების შესაძლებლობებსა და თავისებურებებს სკოლამდელ ასაკში. როგორც თვითდანვე იყო აღნიშნული, ამ სფეროში აქსელერაციის ფაქტის შესასწავლად ჩვენ იგივე ექსპერიმენტი გავიმეორეთ 2005 წელს, ხოლო ჩვენმა დიპლომანტმა ანალოგიური ცდები ჩაატარა პირველი კლასის (6-7 წლის) მოსწავლეებზე 2019 წელს. მისმა მონაცემებმა კიდევ უფრო გაამყარა 2005 წლის მაჩვენებლები.

აღმოჩნდა, რომ გონებრივი განვითარებისაგან განსხვავებით, სადაც აქსელერაციის ფაქტი დიდი ხანია დადასტურებულია, პიროვნული განვითარების სფეროში, ე. ი. ნებისყოფის განვითარებაში აქსელერაცია არ ჩანს, უფრო მეტიც, აქ გამოვლინდა აქსელერაციის საწინააღმდეგო ტენდენცია – რეტარდაცია. უნდა აღინიშნოს, რომ ამასთან დაკავშირებით ჯერ კიდევ 1975 წელს, შ. ჩხარტიშვილი გამოთქვამდა ერთობ საინტერესო მოსაზრებებს [6; 6]. მისი აზრით, უკანასკნელი 40-50 წლის მანძილზე მოზარდების ცხოვრების პირობებში, განსხვავებით ინტელექტუალურ გარემოსაგან, არ ყოფილა ისეთი ცვლილებები, რომლებსაც შეეძლოთ მათი ნებისყოფის განვითარებისა და სოციალურ-პიროვნული მომწიფების პროცესის დაჩქარება. ეს მოსაზრება შემდეგში ექსპერიმენტულად დაადასტურა ი. იმედაძემ, რომელმაც

აჩვენა, რომ აქსელერაციას ნებისყოფის განვითარების სფეროში (სკოლისადმი მზაობის გათვალისწინებით) არ ჰქონია ადგილი [8]. აქსელერაციას სასკოლო საკითხებთან მიმართებაში ეხება ი. კეჭყამაძის საყურადღებო ნაშრომიც [4].

რაც შეეხება ჩვენს მიერ ჩატარებულ სპეციალურ ექსპერიმენტებს, მათ საფუძველზე შეიძლება ერთმნიშვნელოვნად დავასკვნათ: თუ აქამდე არსებული მონაცემების მიხედვით ცნობილი იყო, რომ აქსელერაცია შეეხო მოზარდების ფიზიკური, ბიოლოგიური და ინტელექტუალური განვითარების სფეროებს, ხოლო ნებისყოფის განვითარებაში ამას არ ჰქონია, ან საეჭვოა ჰქონოდა ადგილი, ამიერიდან ექსპერიმენტულად დადასტურებულად შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ნებისყოფის განვითარების სფეროში გამოვლინდა აქსელერაციის საწინააღმდეგო ტენდენცია – რეტარდაცია. ჩვენი დღევანდელი ბავშვების ნებისყოფის განვითარების დონე საკმაოდ ჩამორჩება 40-45 წლის წინანდელთა დონეს. შესაბამისად, პიროვნული (შორეული მოტივაციური) ქცევის განხორციელებისთვის საჭირო ნებისყოფითი ძალისხმევის უნარი ჩვენს ბავშვებში შესამჩნევად დაქვეითებულია.

ცხადია, აღნიშნული მდგომარეობის მიზეზები უნდა ვეძიოთ ობიექტურ ფაქტორებში – ცხოვრების პირობებში, მოზარდების ფიზიკურ და სულიერ გარემოში, მათი ღირებულებების ცვლილება-დინამიკაში, საოჯახო (და არა მხოლოდ საოჯახო) აღზრდის დეფიციტში. ინტერნეტმა, სწავლა-სწავლების პროცესისა და თამაშების კომპიუტერიზაციამ, ჭარბმა და მზამზარეულმა ინფორმაციამ... რამდენადაც განავითარა ჩვენი მოზარდების თვალსაწიერი და გააფართოვა მათი ინტერესების სფერო, ეკრანზე მიჯაჭვულობამ (ეკრანომა-

ნიაშ) იმდენად დააშორა ისინი წიგნს, შეასუსტა და შეზღუდა ჯანსაღი ინტერესების დაკმაყოფილებისათვის საჭირო დამოუკიდებელი აქტივობისა და ნებისყოფითი ძალისხმევის უნარი. აწმყოზე ორიენტაციის თავისებური აქტივაციის ფონზე შესუსტდა ხვალინდელ დღეზე, მომავალზე ფიქრი და ზრუნვა. უფრო ხელსაყრელი პირობები შეიქმნა მოთხოვნილებისა და მოხმარების სუბიექტის ფორმირებისათვის და გაცილებით არახელსაყრელი – პიროვნების, ნებისყოფის, შრომისა და წარმოების სუბიექტის ფორმირება-ჩამოყალიბებისთვის (ინტელექტუალურად განვითარებულ და მრავალმხრივი ინტერესების მქონე ახალგაზრდობას დღეს ხშირად ნებისყოფა ღალატობს). ყოველივე აღნიშნული აისახა კიდევ ჩვენს ექსპერიმენტულ მონაცემებში.

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე ნ., შორეული მოტივაციური ქცევა და სწავლა, გამომცემლობა „აჭარა“, ბათუმი, 1995.
2. ბარამიძე ნ., აქსელერაცია და შორეული მოტივაციური ქცევა, გამომცემლობა „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი, 2008.
3. ზარანდია მ., ბავშვის განვითარების აქსელერაციის კანონზომიერებანი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1985.
4. კეჭაყმაძე ი., აქსელერაცია და ექვსწლიანთა სასკოლო სწავლების საკითხები, თბილისი, 1979.

5. უზნაძე დ., დაჯგუფების ცდები სკოლის წინარე ასაკში, შრომები, ტ. I, თბილისი, 1996.

6. ჩხარტიშვილი შ., ექვსწლიანთა სასკოლო სწავლების პრობლემა, პედაგოგიური ფსიქოლოგია, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, 1975, გვ. 32-46.

7. ჩხარტიშვილი შ., ექვსწლიანთა სასკოლო სწავლების საკითხები, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, 1980.

8. Имедадзе И., Изучение мотивационно-волевой готовности шестилеток к школьному обучению (автореферат канд. диссертации), Тбилиси, 1978.

შეჯ.

სწავლის განწყობის შემუშავების დღევანდელი პრობლემები

განწყობის ზოგადფსიქოლოგიური თეორია დ. უზნაძემ შეიმუშავა ქცევის მიზანშეწონილობის პრობლემის ასახსნელად [5][6]. ამ თეორიის მიხედვით, ყოველი ცოცხალი ორგანიზმის ქცევას და, ცხადია, ადამიანის აქტივობასაც განწყობა განსაზღვრავს. განწყობის ბუნებას, მის გარკვეულობას კი ყოველთვის ორი ძირითადი ფაქტორის – სუბიექტურის და ობიექტურის – ერთიანობა ქმნის. უფრო კონკრეტულად: იმპულსურ ქცევაში განწყობის სუბიექტური ფაქტორია აქტუალური მოთხოვნილება, ობიექტური ფაქტორი – აქტუალური სიტუაცია. ნებელობით ქცევაში კი სუბიექტური ფაქტორის როლში გამოდის მე-ს მაღალი, ზოგადი, „განყენებული“ მოთხოვნილებები, ხოლო ობიექტური ფაქტორისა – წარმოსახული, გააზრებული სიტუაცია. ნებელობითი მოქმედების განწყობა აზროვნების დონეზე, ობიექტივაციის პლანში შექმნილი განწყობაა.

შ. ჩხარტიშვილმა ნებისყოფის პრობლემის შემდგომი დამუშავების საფუძველზე აჩვენა, რომ შეუძლებელია ნებელობითი ქცევის სუბიექტური ფაქტორი იყოს ზოგადი, „განყენებული“ მოთხოვნილებები, ვინაიდან აღმძვრელობით ძალას მოკლებული ასეთი მოთხოვნილება არ არსებობს. ყოველი მოთხოვნილება აწმყოს მდგომარეობაა და მისი ახლანდელი დანაკლისის შევსებას ცდილობს. განყენებული და ზოგადი შეიძლება იყოს აზრი, იდეა მოთხოვნილების შესახებ და არა თვით მოთხოვნილება, რომელიც ყოველ-

თვის კონკრეტულია და აქტუალური. შ. ჩხარტიშვილის აზრით, ნებელობითი ქცევის განწყობის შემუშავების სუბიექტური ფაქტორის ფუნქციას ასრულებს ნებისყოფა, როგორც სპეციფიკურ-ადამიანური აქტივობის წყარო, ხოლო ობიექტური ფაქტორისა – წარმოსახული (იდეური) სიტუაციის მხრიდან შემოსული ობიექტური, საზოგადოებრივი, პიროვნული ღირებულების ცნობიერება [7][8][9].

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებისა და საკითხის თავისებური გააზრების საფუძველზე, ვფიქრობთ, რომ სწავლა, როგორც დამოუკიდებელი ქცევა, არსებითად ნებელობითი ქცევაა, რომლის განწყობის სუბიექტური ფაქტორია ნებისყოფა. სწავლა გონებრივი შრომის ნაირსახეობაა, რომელიც პირადი სურვილებით, თვითკმაყოფილების მიზნით აღბრული იმპულსური აქტივობა როდია. მასში წამყვანია არა „მე მინდა“, არამედ „მე უნდა“ განცდა. სასწავლო ქცევა სოციალურად დეტერმინირებული, ცოდნა-ჩვევის შეძენის განზრახვით წარმართული ქცევაა, რომლის სუბიექტისათვის მთავარია შედეგი და არა ქცევის პროცესუალური მხარე. სწავლა შეიძლება სასიამოვნოც იყოს და არასასიამოვნოც, მაგრამ სწავლის სუბიექტი, ძლიერი შემეცნებითი ინტერესების დაკმაყოფილების შემთხვევაშიც ორიენტირებულია სწავლის შედეგზე. ამ შედეგის საჭიროების, მისი მნიშვნელობის, ობიექტური თუ საზოგადოებრივი ღირებულების განცდა აძლევს მის სასწავლო ქცევას აზრსა და მნიშვნელობას და არა აღნიშნული ინტერესებისა და აქტუალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებით მიღებული სიამოვნება, რასაც ადგილი აქვს იმპულსური ქცევის შემთხვევაში.

ზემოაღნიშნულის გამო, სწავლა ყოველთვის დაკავშირე-

ბულია აუცილებლობისა და პასუხისმგებლობის გრძნობასთან. სასწავლო ქცევა მიმდინარე, ე. წ. ახლო, აქტუალური მოთხოვნილებებითა და მოტივებით კი არა, სოციალური, მეტ-ნაკლებად შორეული მიზნებითა და მოტივებით აღმართული აქტივობაა, რომელშიც შეიძლება მონაწილეობდეს ამჟამინდელი მოთხოვნილებები და შეიძლება არა. სწავლა, როგორ გონებრივი შრომის სახესხვაობა, თამაშისაგან განსხვავებით, ყოველთვის სოციალურად განსაზღვრულ აქტივობად განიცდება. იგი თავისი ფსიქოლოგიური ბუნებით, მოტივაციური წყობის თავისებურებით, არსებითად, შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე ნებისყოფითი ქცევაა, რომლის აზრი და მიზანი ამ ქცევით მიღწეულ თუ ამ ქცევის გარეთ არსებულ შედეგში, ანუ ცოდნა-ჩვევაშია და არა სწავლის პროცესში, როგორც ამას ადგილი აქვს თამაშის დროს.

შორეულ მოტივაციურ ქცევას ჩვენ ადამიანის ისეთ აქტივობას ვუწოდებთ, რომელსაც უშუალო კავშირი არა აქვს აქტუალურ მოთხოვნილებებთან. ეს ქცევა არასდროს ეყრდნობა იმ მოთხოვნილების იმპულსს, რომლის დაკმაყოფილების პირობებსაც თვითონ ქმნის. იგი მიმართულია ისეთი შედეგისაკენ, რომელიც ახლა, ამავე ქცევაში კი არ მოიხმარება, არამედ მომავლისათვის არის განკუთვნილი. ეს მომავალი ერთ შემთხვევაში შეიძლება საათებით გაიზომოს, მეორეში – დღეებით, მესამეში კი – წლებითაც. ამასთანავე, შორეული მოტივაციური ქცევის შედეგი შეიძლება გამიზნული იყოს როგორც თვით ქცევის სუბიექტის მომავლისთვის, ისე სხვა ადამიანების, კოლექტივის ან საზოგადოების ინტერესებისათვისაც. მაგრამ გასაგებია, რომ ის, რაც ადამიანის მომავალი ცხოვრების ამოცანებს შეესაბამება და საზოგადო-

ების მოთხოვნებსაც პასუხობს, აუცილებლად ობიექტური (საზოგადოებრივი) ღირებულების მქონე უნდა იყოს, ქცევის სუბიექტის ახლანდელი მდგომარეობისაგან დამოუკიდებლად უნდა იაზრებოდეს, იქმნებოდეს და არსებობდეს, რომ ყოველთვის აღნიშნული ფუნქცია შეასრულოს. მაშასადამე, შორეული მოტივაციური ქცევა მხოლოდ ისეთი შედეგისაკენ შეიძლება იყოს მიმართული, რომელსაც გარკვეული ობიექტური ღირებულება გააჩნია. მაგრამ ვინაიდან ობიექტური ღირებულება, შ. ჩხარტიშვილის იდეებიდან გამომდინარე, ჩვენთვის ნებელობითი ქცევის მოტივის ფუნქციას ასრულებს (განსხვავებით აქტუალურ მოთხოვნილებებთან უშუალო კავშირში მყოფი სუბიექტური ღირებულებისაგან, რომელიც იმპულსურ ქცევას ედება საფუძვლად), გასაგებია, რომ შორეული მოტივაცია, არსებითად, ნებელობითი ქცევის მოტივაცია ყოფილა, შორეული მოტივაციური ქცევა კი – ნებელობითი ქცევა, რომლის წამყვანი ფაქტორია ნებისყოფა, როგორც სპეციფიკურ-ადამიანური აქტივობის წყარო [1][3].

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, ვფიქრობთ, რომ ის, რაც დამოუკიდებელი სასწავლო ქცევის შესახებ ითქვა, შეიძლება განვავრცოთ და განვაზოგადოთ როგორც მოსწავლის, ისე სტუდენტის სასწავლო მოქმედებაზე. ერთიც და მეორეც შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე გონებრივი შრომის სახესხვაობებია. სწავლის მოტივი ორივე შემთხვევაში მისი შედეგის, ე. ი. ცოდნა-ჩვევის ობიექტური, საზოგადოებრივი ღირებულებაა და არა აქტუალურ, წარმავალ მოთხოვნილებებთან დაკავშირებული და გრძნობებში გამოხატული ამ ქცევის მომენტალური სუბიექტური ღირებულება. ამის გათვალისწინებით, ვფიქ-

რობთ, შეიძლება ორივე შემთხვევაში განზოგადებულად ვილაპარაკოთ სწავლის განწყობის შესახებაც. სხვანაირად რომ ვთქვათ, როგორც მოსწავლის, ისე სტუდენტის სწავლის განწყობა, ამ მხრივ, ძირითადად, მსგავსი თავისებურებებით ხასიათდება. მოკლედ შევჩერდეთ ამ საკითხებზეც.

სწავლის სუბიექტს (მოსწავლეს თუ სტუდენტს) რომ შეექმნას სწავლის განწყობა (ეს იქნება სწავლის შედარებით ხანგრძლივი, ე. წ. პერმანენტული განწყობა, თუ განწყობა მოცემული კონკრეტული მასალის დასწავლისადმი, გაკვეთილის თუ ლექციის მოსმენისადმი), მას, უპირველესად, უნდა ჰქონდეს სწავლის მოთხოვნილება. ცნობილია, რომ მოსწავლეთა სკოლისადმი თავდაპირველ სწრაფვას სწავლის მოთხოვნილებაც განსაზღვრავს. ბუნებრივია, უნივერსიტეტშიც მოდიან ასეთი მოთხოვნილების მქონე ახალგაზრდები. მაშასადამე, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ამ თვალსაზრისით, სწავლის განწყობის შემუშავების სუბიექტური ფაქტორი იმთავითვე სახეზეა, მაგრამ ყოველთვის ასე როდია. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ასეთი მოთხოვნილებები სხვადასხვა ძალისაა, მუდმივი და ყოველთვის აქტუალურიც არაა (ყველა საგნის მიმართ მაინც), ასეთ შემთხვევაში სწავლის განწყობის შემუშავების სუბიექტური ფაქტორის როლში უნდა გამოვიდეს ნებისყოფა. როდესაც მოზარდს არც სწავლის მოთხოვნილება აქვს და არც სათანადოდ განვითარებული ნებისყოფა, მაშინ მის სასწავლო აქტივობას განსაზღვრავს სწავლისადმი სრულიად უცხო, ჰეტეროგენული მოტივები და სწავლაც მძიმე, იძულებითი ხასიათის ქცევად განიცდება. აქედან ნათელია, რომ სასაწავლო შემეცნებითი მოთხოვნილებების აქტივაციასთან ერთად, მოზარდთა ნე-

ბისყოფის განვითარებაზე ზრუნვა სასკოლო (და არა მხოლოდ სასკოლო) განათლების მუშაკთა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. ჩვენ უნდა ვზრდიდეთ არა ახლო მოტივაციური, არამედ შორეული მოტივაციური ბუნების მქონე ნებისყოფითი ქცევის განხორციელების უნარით დაჯილდოებულ ახალგაზრდებს, არა დღევანდელ დღეზე, აწმყოს მოთხოვნილებებზე მომართულ, არამედ მომავალზე ორიენტირებულ ადამიანებს.

აქვე გასათვალისწინებელია შემდეგი გარემოებაც: თუკი ბავშვთა და მოზარდა დაჩქარებული ფსიქო-ფიზიკური განვითარება ანუ აქსელერაცია, რომლის შესახებაც საუკუნეზე მეტია ლაპარაკობენ სხვადასხვა დარგის სპეციალისტები, ხოლო ქართველა მკვლევარმა მ. ზარანდიამ ფსიქოლოგიურ მეცნიერებაში პირველად ექსპერიმენტულად დაადგინა ბავშვთა გონებრივი განვითარების აქსელერაციის ფაქტი [4], ამას ვერ ვიტყვით მათი სოციალურ-პიროვნული და ნებისყოფითი უნარების განვითარების ასპექტზე. მართალია, გონებრივი განვითარების აქსელერაციის გამო მოქმედების ინტელექტუალური მხარე სასურველ მდგომარეობაშია, მაგრამ კარგი ინტელექტუალური მონაცემები თავისთავად ასეთივე შედეგს ვერ იძლევა. საჭიროა მათი „მომრეობაში“ მოყვანა, სათანადო მიმართულებით წარმართვა. პედაგოგიკის ფუძემდებელი იან ამოს კომენსკი ადამიანთა „სულიერი მომრეობის“ მთავარ პრავად, ფსიქიკური ცხოვრების მთავარ მამომრეველ წყაროდ ნებისყოფას მიიჩნევდა. მისი აზრით, გონება განსაზღვრავს თუ რას, როგორ და რამდენად საჭიროა მივალწიოთ, ნებისყოფა კი უზრუნველყოფს გონებით ნაწვდომის რეალიზაციას.

რა ვითარებაა დღევანდელ ბავშვებსა და მოზარდებში მათი ნებისყოფის განვითარების მხრივ? შეეხო. თუ არა აქსელერაცია ნებელობითი ქცევის განწყობის ამ ფაქტორს? ეს საკითხი ჩვენ შევისწავლეთ მრავალვარიანტული ექსპერიმენტული მეთოდით. ორჯერ იქნა ჩატარებული ლონგიტუდური კვლევა ერთნაირი პროცედურით, 32 და 46 წლიანი შუალედით. ცდის პირები იყვნენ საბავშვო ბაღის (4-დან 6 წლამდე ასაკის) აღსაზრდელები და პირველი კლასის (6-7 წლის) მოსწავლეები.

აღნიშნული ექსპერიმენტის ზოგადი პრინციპი ასეთია: ცდის პირს თავისუფალი არჩევანის საფუძველზე შესაძლებლობა ეძლევა იმოქმედოს ან აწმყოს აქტუალური მოთხოვნილებით აღძრული იმპულსური, ე. წ. ახლო მოტივაციური ქცევის მიმართულებით, ანდა ნებისყოფით განსაზღვრული, მისთვის უფრო ღირებული შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე ნებელობითი ქცევის მიმართულებით. იმის მიხედვით, თუ რომელს აირჩევს ცდის პირი, რა გადაწყვეტილებას გამოიტანს იგი, შეძლებს თუ არა ამ გადაწყვეტილების დროში შენახვას და შემდეგში მის რეალიზებას, ჩვენ ვმსჯელობდით შესაბამის ასაკში ნებისყოფითი ძალისხმევის უნარზე, ნებელობითი ქცევის განხორციელების შესაძლებლობებზე. როგორც აღვნიშნეთ, საკითხი შესწავლილი იქნა მრავალვარიანტული მეთოდით, მაგრამ ყველგან ერთმანეთს ვუპირისპირებდით ბავშვის მოთხოვნილებასა და ნებისყოფის ძალას. მოთხოვნილების იმპულსი ბავშვს უბიძგებს მისი დაუყოვნებლივ დაკმაყოფილებისაკენ. თუკი ბავშვმა მოახერხა ამ იმპულსის შეკავება, მომენტურ სიამოვნებაზე ამაღლება და შეძლო ობიექტურად უფრო ღირებული

შედეგის მქონე ქცევის განხორციელება, მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ იგი მოქმედებდა როგორც ნებისყოფის სუბიექტი.

მეტი სიცხადისთვის შევჩერდეთ ერთ კონკრეტულ ვარიანტზე:

საბავშვო ბაღის აღსაზრდელს (პირველი კლასის მოსწავლესაც) ექსპერიმენტისთვის გამოყოფილ ცალკე ოთახში, ერთგვარი საუბრის შემდეგ ხელში ვაძლევ ლამაზად შეფუთულ ერთ ცალ კანფეტს და ვეუბნები: „აილე ეს კანფეტი, შენ შეგიძლია ახლავე შეჭამო იგი, მაგრამ თუკი არ შეჭამ და მომიტან სადილის შემდეგ (მოსწავლეებს ვეუბნები – გაკვეთილების შემდეგ), მაშინ მე მოგემ ყველა ამ კანფეტს ერთად (ბავშვს მივუთითებ მაგიდაზე დაყრილი ნაირფერი კანფეტების გროვაზე). როგორც გინდა, ისე მოიქეცი, გინდა შეჭამე ეს ერთი კანფეტი, გინდა – არა, ოღონდ გახსოვდეს, თუ შეინახავ მას და უკან მომიტან, მაშინ შეგიძლია წაიღო ყველა კანფეტი, რასაც კი აქ ხედავ“. შემდეგ ბავშვი ბრუნდებოდა ჯგუფში (კლასში), სადაც მის ქცევაზე წარმოებდა დაკვირვება.

პირველად ცდები ჩატარებული იყო 1973 წელს, აქსელერაციის ფაქტის შესასწავლად ზუსტად იგივე ექსპერიმენტი გავიმეორეთ 32 წლის შემდეგ – 2005 წელს [2], ჩემმა დიპლომანტმა კი ეს გააკეთა 2019 წელს, რომლის შედეგებმა კიდევ უფრო გაამყარა ადრინდელი მაჩვენებლები.

აღნიშნულმა ლონგიტუდურმა კვლევამ გვიჩვენა, რომ ნებისყოფის განვითარებაში არათუ არ აქვს ადგილი აქსელერაციას, არამედ დადასტურდა აქსელერაციის საპირისპირო მოვლენა – რეტარდაცია. ჩვენი დღევანდელი ბავშვების ნებისყოფის განვითარება შესამჩნევად ჩამორჩება 40-45

წლის წინანდელ დონეს. ამის გამო დღეს ბავშვს უფრო უჭირს აქტუალური მოთხოვნილების იმპულსების დაძლევა და ისეთი ქცევის (ნებელობითი ქცევის) განხორციელება, რომელსაც თვლის უფრო მიზანშეწონილად.

გასაგებია, რომ აღნიშნულის მიზეზები უნდა ვეძიოთ ობიექტურ ფაქტორებში – ცხოვრების პირობებში, მოზარდების ფიზიკურ და სულიერ გარემოში, მათი ღირებულებების ცვლილება-დინამიკაში, საოჯახო (და არა მხოლოდ) აღზრდის დეფიციტში, აწმყოზე ორიენტაციის თავისებურ აქტივაციაში და, რაც მთავარია, ეკრანზე მათ მიჯაჭვულობაში (ეკრანომანიაში). მეტად ჭრელმა, ჭარბმა და მზამზარეულმა ინფორმაციამ რამდენადაც განავითარა ჩვენი მოზარდების თვალსაწიერი და გააფართოვა მათი ინტერესების სფერო, იმდენად შეასუსტა დამოუკიდებელი აქტივობის უნარი, დააშორა ისინი წიგნს (და არა მხოლოდ წიგნს). ყოველივე ამან, ცხადია, შექმნა უფრო ხელსაყრელი პირობები მოთხოვნილებისა და მოხმარების სუბიექტის ფორმირებისათვის და გაცილებით არახელსაყრელი – ნებისყოფის, პიროვნების, სწავლის, შრომისა და წარმოების სუბიექტის ფორმირება-ჩამოყალიბებისათვის. როგორც ჩანს, დღევანდელი სასკოლო სწავლებაც ვერ ასრულებს რამდენადმე მნიშვნელოვან როლს ნებისყოფის განვითარებისათვის. ჩვენს ინტელექტუალურად უნარიან და მრავალმხრივი ინტერესების მქონე ახალგაზრდობას დღეს ხშირად ნებისყოფა ღალატობს, რაც აისახება კონკრეტული სასწავლო ქცევის და პერმანენტული სასწავლო აქტივობის განწყობის შემუშავების სიძნელეშიც (და არა მხოლოდ ამ ქცევის განწყობის ორგანიზებაში).

ყოველივე აღნიშნულის გამო, ნებისყოფის აღზრდის თეორიული და პრაქტიკული საკითხების დამუშავებასთან ერთად, ცხადია, უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს, ქართულ ფსიქოლოგიაში (და არა მარტო ქართულში), მაგალითად, შ. ჩხარტიშვილის შრომებში უკვე მოცემული დასკვნებისა და რეკომენდაციების გამოყენებას დღევანდელი რეალობისა და ღირებულებების გათვალისწინებით [8][9].

ვინაიდან სწავლა სოციალურად დეტერმინირებული, ნებისყოფითი ფაქტორებით წარმართული შორეული მოტივაციური ქცევაა, ბუნებრივია, სწავლის მყარი განწყობის შემუშავებისა და წარმატებული სწავლისათვის ნაკლებად მნიშვნელოვანი როდია, თუ სად და როგორ ხედავს თავის მომავალს სწავლის სუბიექტი. ეს კი უკვე ამ ასპექტითაც მოსწავლეთა სწორი პროფესიული ორიენტაციისა და დღევანდელ სტუდენტთა მომავალში დასაქმების გარანტიების მარად აქტუალური პრობლემის წინაშე გვაყენებს, რომლის გადაწყვეტაც, სხვაზე რომ არაფერი ვთქვათ, მიზანშეწონილია სწავლის ფსიქოლოგიური ბუნების ზემოაღნიშნული გაგებიდან გამომდინარეც. სწავლა, როგორც შორეული მოტივაციური ქცევა, შინაგანი აუცილებლობით მოითხოვს, რომ სწავლის სუბიექტს ნათლად ჰქონდეს წარმოდგენილი თავისი მომავალი საქმიანობა თავისსავე დღევანდელ სასწავლო აქტივობასთან მიმართებაში. თუ გავითვალისწინებთ, რომ წარმოსახული, ანუ იდეური სიტუაცია შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე ნებელობითი ქცევის განწყობის ობიექტური ფაქტორის ფუნქციას ასრულებს, კიდევ უფრო ცხადი იქნება სწავლის სუბიექტის მიერ წარმოდგენილი თავისი მომავალი საქმიანობის გარკვეულობის

მნიშვნელობა შესაბამისი .განწყობის შემუშავებისათვის. ეს კი პირდაპირ თუ ირიბად პროფესიის შესაბამისად მუშაობის, პროფესიონალი მუშაკის მოტივაციის ამაღლების, პროფესიონალიზმის ჯეროვნად დაფასების ამოცანასაც გულისხმობს. ბუნებრივია, აღნიშნული პრობლემების გადაწყვეტის კვალდაკვალ სწავლა გახდება უფრო ნაყოფიერიც, მიზანმიმართულიც და შედეგზე ორიენტირებულიც.

ასეთია ჩვენი ზოგიერთი მოსაზრება ნაშრომში დასმულ საკითხებთან დაკავშირებით.

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე ნ., შორეული მოტივაციური ქცევა და სწავლა, გამომცემლობა „აჭარა“, ბათუმი, 1995.
2. ბარამიძე ნ., აქსელერაცია და შორეული მოტივაციური ქცევა, ბათუმის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ბათუმი, 2008.
3. ბარამიძე ნ., შ. ჩხარტიშვილი ნებისყოფისა და ნებელობითი ქცევის შესახებ, განწყობის ფსიქოლოგიის კლასიკოსების სერიით გამოცემული კოლექტიური მონოგრაფია – „შალვა ჩხარტიშვილი“ (ავტორები: ნ. ბარამიძე, ი. იმედაძე, მ. მაღრაძე), გამომცემლობა „საარი“, თბილისი, 2021.
4. ზარანდია მ., ზავშვის განვითარების აქსელერაციის კანონზომიერებანი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1985.

5. უზნაძე დ., შრომები, ტ. III-IV, ზოგადი ფსიქოლოგია, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1964.

6. უზნაძე დ., განწყობის ფსიქოლოგია, გამომცემლობა „კოლორი“, თბილისი, 2004.

7. ჩხარტიშვილი შ., ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა, გამომცემლობა „ცოდნა“, თბილისი, 1958.

8. ჩხარტიშვილი შ., ნებისყოფა და მისი აღზრდა, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1964.

9. ჩხარტიშვილი შ., აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1974.

შეჯ

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი – 50 წლის იუბილარი

შენი კალთიდან

ნელა ავუყვები შენს კიბეებს. ვფრთხილობ, წინაპართა
აჩრდილები არ შევაშფოთო. აქ ხომ ყოველ ნაბიჯზე მათი
კვალია.

ხუთი წლის წინ, როცა შენს კედლებში პირველად შე-
მოვდგი ფეხი, ბავშვივით თამამი ვიყავი. მიხაროდა და ვამა-
ყობდი, რომ იმ ადამიანთა კვალს ვადექი, ჩემი ქვეყნის ბედს
რომ განაგებდნენ, ჩემს მშობლიურ ენას რომ პატრონობდნენ.

შენი მოამაგე და სულისჩამდგმელი ივანე ჯავახიშვილი
თურმე ყოველთვის ქუდს მოიხდიდა, მოკრძალებით შემოგ-
ხედავდა და ისე შემოაბიჯებდა შენს კარიბჭეს. ის შენით
სულდგმულობდა და შენსავე ეზოში ჰპოვა სამუდამო სამ-
ყოფელი.

მუხლს ვიდრეკ მისი ძეგლის წინაშე და შევღალადებ: შე-
ნი საქმე უკვდავია და არც შენ გიწერია დავიწყება.

მაოცებენ ადამიანები, წელში ოდნავ მოხრილნი რომ გა-
მოჩნდებიან ხოლმე შენს ეზოში. სახეები დაჰღარვიათ, ნაოჭ-
თა შორის დაქანცულობისა და სიამაყის სხივები კრთიან
ერთდროულად. აკადემიკოსები აკაკი შანიძე, გიორგი ახვ-
ლედიანი, შლვა ნუცუბიძე... ისინი შემოგვრჩნენ ძველი თა-
ობის პირველი პლეადიდან ცოცხალ მატთანებად.

ბედნიერად ვთვლი თავს, რომ შესაძლებლობა მაქვს მათი ცოცხალი სიტყვა მოვისმინო შენი წარსულის შესახებ, უფრო მეტად შევიგრძნო შენი სიდიადე, შენი ძალა და მიმზიდველობა.

როცა სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში ქამთასვლით გაყვითლებულ წიგნებს ვათვალიერებ, ვდუმვარ და არაფრის თქმა არ შემიძლია. თვალწინ მიდგება იმ ადამიანთა სახეები, რომლებიც ამავე წიგნებით სარგებლობდნენ ათეული წლების წინათ. პეტრე მელიქიშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, კორნელი კეკელიძე, ანდრია რაზმაძე... მათ თავიანთი საკუთარი ბიბლიოთეკები შენთვის გადმოუციათ. წიგნის ფურცლებზე მათი თითების ანაბეჭდია. მეშინია არ წავშალო იგი...

მეხუთე წელია შენს აუდიტორიებში ვისმენ ლექციებს. თითქოს აღარ მაქვს ის სიმკვირცხლე და სითამამე, პირველ კურსზე რომ მქონდა. წყნარად ვაბიჯებ წინაპართა ნაკვალევზე და ვფიქრობ, მათი სული არ შევაშფოთო, მათი სახელი არ შევარცხვინო.

შენს ემბლემაზე გამოხატული შველი ძუძუს აწოვებს თავის ნუკრს. შენ შველი ხარ და ჩვენ, სტუდენტობა, შენი შვილები... დალოცვილნი დიდი ილიას მიერ.

ორმოცი ათასზე მეტი სტუდენტი გაგიზრდია. მიხარია, რომ ხვალ მეც შენი კალთიდან წამოვფრინდები. მაგრამ მწყინს, რომ შენს მაღალ კედლებს უნდა დავემშვიდობო...

ნოდარ ბარამიძე,
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოსოფიისა და
ფსიქოლოგიის ფაკულტეტის მეხუთე კურსის სტუდენტი,
გაზეთი „საბჭოთა აჭარა“, 1968 წლის 25 ოქტომბერი.

სახელოვანი იუბილარი

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი 100 წლისაა

სწრაფად იცვლება დღეს მოვლენები, იცვლება ღირებულებები, მაგრამ არსებობს ფასეულობები, რომლებიც თავიანთი როლისა და დანიშნულების მიხედვით არ ექვემდებარება მოვლენათა მდინარებას, გარემოებათა ცვალებადობას. საქართველოსთვის ერთ-ერთი ასეთი სიმდიდრეა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ალბათ გაგვიჭირდება დავასახელოთ მსოფლიოში მეორე ისეთი უნივერსიტეტი, რომელიც დასაბამიდანვე მტკიცე ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებულიყოს და იმდენი სიკეთე მოეტანოს ერისთვის, როგორც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს. იგი არის ჩვენი ერის ჭეშმარიტი ტაძარი, ჩვენი მეცნიერებისა და კულტურის უქრობი კერა.

შემთხვევითი არაა, რომ ქართველი ერის ცნობიერებაში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ეროვნულ სიამაყედ, ჩვენი სულიერი შესაძლებლობების თავისებურ სიმბოლოდ და განუმეორებელ ეროვნულ ფენომენად აღიქმება. უნივერსიტეტისადმი ასეთი დამოკიდებულება კი მომდინარეობს თვით მისი მესვეურებისაგან. დიდი ივანე ჯავახიშვილი თურმე ყოველთვის ქუდს მოიხდიდა, მოკრძალებით შეხედავდა და ისე შეაბიჯებდა უნივერსიტეტის კარიბჭეს. უნივერსიტეტისადმი ამაღლებული დამოკიდებულების ჩამოყალიბებაში, ცხადია, თავისი როლი შეასრულა იმ ფაქტმა, რომ უნივერსიტეტის ბრძენმა მესვეურებმა მისი გახსნა დაამთხვიეს დიდი ქართველი მეფის – დავით აღმაშენებლის

ხსენების დღეს. დიახ, თბილისის უნივერსიტეტი გაიხსნა 1918 წლის 26 იანვარს (ახალი სტილით 8 თებერვალს). მთელმა ერმა იზეიმა ეს ისტორიული დღე. მაშინდელი დამოუკიდებელი საქართველოს ერთ-ერთი მშენებელი და თვალსაჩინო მოღვაწე აკაკი ჩხენკელი, რომელმაც საქართველოს ეროვნული საბჭოს სახელით გახსნა პირველი ქართული უნივერსიტეტი, ასე იგონებს ამ დღეს: „ჩემთვის ძნელია მოგონება რა ვთქვი ამ დღეს თავმჯდომარის სავარძლიდან. მახსოვს მხოლოდ არაჩვეულებრივი მღელვარება, გულის ტოკვა, რომელიც განვიცადე. და განა მარტო მე! ამავე განცდას ადვილად ამოიკითხავდით სხვა დამსწრეთა სახეზეც. დიდი იყო მათი რიცხვი, ხალხს ვერ იტევდა საზეიმო დარბაზი, ვერც განიერი დერეფნები, თვით ეზოში ბევრი კანკალებდა სიცივისაგან, მაგრამ ხალხი მაინც იდგა და უერთდებოდა დარბაზიდან მიღებულ ოვაციებს“.

დღეს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი თავისი არსებობის 100 წლის იუბილეს ზეიმობს. სახელოვანმა იუბილარმა, ჩვენმა ჭეშმარიტად ეროვნულმა ტაძარმა წარმატებით შეასრულა თავისი ძირითადი მიზანდასახულობა – სამშობლოს აღუზარდა ესოდენ საჭირო პირველი ეროვნული კადრები, საფუძველი დაუდო მეცნიერული კვლევა-ძიების მრავალ მიმართულებას და ამით პირნათლად მოიხადა ვალი დიდი ილიას ანდერძის წინაშეც.

თბილისის უნივერსიტეტი საქართველოში კი არა, კავკასიაში იყო პირველი უნივერსიტეტი და არაქართველი მოსახლეობის წინაშეც დიდია მისი დამსახურება. ამ მხრივ ნიშანდობლივია ჩრდილოეთ ოსეთის მასწავლებელთა საბჭოს

მიმართვა ახალგაზსნილი უნივერსიტეტის მესვეურებისად-
მი: „ოსებისათვის უმაღლესი განათლების მიღება საქართვე-
ლოს უნივერსიტეტში უაღრესად სასურველია, რამდენადაც
საქართველოს ისტორიის, ლიტერატურის და ყოფის გარეშე
შეუძლებელია ვილაპარაკოთ ოსეთის ისტორიის, ლიტერა-
ტურისა და ყოფის სრულად შესწავლაზე“. როგორც იტყვიან,
კომენტარები ზედმეტია, მით უფრო დღევანდელი გადასახე-
დიდან.

საიუბილეო წერილში, ვფიქრობთ ინტერესს მოკლებუ-
ლი არ იქნება მკითხველს მოვუთხრო იუბილარი უნივერსი-
ტეტისა და მისი პირველი – სიბრძნისმეტყველების (ფილო-
სოფიის) ფაკულტეტის მოკლე ისტორია და, როგორც ამ ფა-
კულტეტის კურსდამთავრებულმა, მოვიგონო ჩემი 50 წლი-
ანი ხანდაზმულობის სტუდენტური (და არა მარტო სტუდენ-
ტური) შთაბეჭდილებებიც.

თავდაპირველად უნივერსიტეტი წარმოდგენილი იყო
მხოლოდ ერთი - სიბრძნისმეტყველების ანუ ფილოსოფიის
ფაკულტეტით. მეამაყება, რომ მეც ამ ფაკულტეტის (ფსი-
ქოლოგიის სპეციალობის) კურსდამთავრებული ვარ. არასო-
დეს დამავიწყდება, რომ 50 წლის წინათ, უნივერსიტეტის
ნახევარსაუკონოვან იუბილეს, ჯერ კიდევ მის კედლებში
მყოფმა გონიოელმა სტუდენტმა, გამოვეხმაურე პატარა წე-
რილით, რომელიც დაიბეჭდა იმდროინდელ გაზეთ „საბჭო-
თა აჭარაში“ (25.10.1968, №209) სათაურით - „შენი კალთი-
დან“. სათუთად ვინახავ უკვე გაყვითლებული გაზეთის ამ
ნომერს, რომელშიც ილია ვეკუას, აკაკი შანიძის, მათე მირია-
ნაშვილის, იასე ცინცაძის, ალექსანდრე ნოღაიდელის, ხარი-
ტონ ახვლედიანის და სხვა გამოჩენილი ადამიანების საიუ-

ბილეთი წერილებისა და მოგონებების გვერდით დაბეჭდილია ჩემი მოკრძალებული წერილიც.

სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის პირველ დეკანად არჩეული იყო დიდი ქართველი მეცნიერი ივანე ჯავახიშვილი, რომელიც პეტრე მელიქიშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ბრძანდება ერთადერთი დამაარსებელი, სულისჩამდგმელი და ერთადერთი რაინდი ჩვენი უნივერსიტეტისა. აქ მას ვერავინ შეეტოქება და შეეზიარება“.

უნივერსიტეტის დამაარსებელთაგანი აკაკი შანიძე იხსენებს: არავის ეეჭვებოდა, რომ ახლად დაარსებული უნივერსიტეტის რექტორი უნდა ყოფილიყო ივანე ჯავახიშვილი, მაგრამ სწორედ მისი დაუინებელი თხოვნით, ოდესის უნივერსიტეტიდან ჩამოიყვანეს ევროპაში უფრო ცნობილი მეცნიერი, პროფესორი პეტრე მელიქიშვილი და მას ჩააბარეს ქართული უნივერსიტეტის პირველი რექტორის სავარძელი. ასე განსაჯა დიდმა ივანე ჯავახიშვილმა, ვინაიდან ასე სჭირდებოდა ეროვნულ საქმეს.

უნივერსიტეტში სტუდენტებს, სხვებთან ერთად პირველ ლექციებს უკითხავდნენ ახალგაზრდა პროფესორები - დიმიტრი უზნაძე და შალვა ნუცუბიძე, რომლებმაც შემდეგ მსოფლიო აღიარება მოიპოვეს. აღსანიშნავია, რომ უნივერსიტეტში რიგით მესამე ლექცია, ივანე ჯავახიშვილისა და კორნელი კეკელიძის შემდეგ წაიკითხა დიმიტრი უზნაძემ, რითაც იმთავითვე გაესვა ხაზი ფსიქოლოგიური მეცნიერების ადგილს საუნივერსიტეტო სწავლებაში.

აკად. დიმიტრი უზნაძის სახელთან მჭიდროდაა დაკავშირებული ქართული მეცნიერული ფსიქოლოგიის დაფუძნება-განვითარება. დღიდან მისი დაარსებისა გარდაცვალებამდე.

ბამდე (1950 წელი) იგი სათავეში ედგა უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიის კათედრას. დიმიტრი უზნაძე ავტორია საქვეყნოდ ცნობილი ახალი ფსიქოლოგიური კონცეფციისა, რომელსაც მსოფლიო ფსიქოლოგიური საზოგადოება იცნობს განწყობის თეორიის სახელწოდებით. ამ თეორიის ექსპერიმენტულ შესწავლა-განვითარებაში დიდი წვლილი შეიტანეს სწავლულის მოწაფეებმა: აკადემიკოსებმა ა. ბოჭორიშვილმა, რ. ნათაძემ. ა. ფრანგიშვილმა, პროფესორებმა მ. ნორაკიძემ, ზ. ხოჯავამ, ბ. ხაჭაპურიძემ, ი. ბჟალავამ, შ. ჩხარტიშვილმა, შ. ნადირაშვილმა და სხვებმა. მათი გამოკვლევები, ძირითადად, უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიის ლაბორატორიაში იყო შესრულებული. სწორედ თბილისის უნივერსიტეტს და მის ერთ-ერთ დამაარსებელთაგანს – დიმიტრი უზნაძეს დაეკისრა ისტორიული მისია დაეფუძნებინა ქართული ფსიქოლოგიური მეცნიერება, შეექმნა ქართული ფსიქოლოგიური ლიტერატურა, დაემუშავებინა ქართული ფსიქოლოგიური ტერმინოლოგია და აღეზარდა ქართველ ფსიქოლოგთა პირველი კადრები.

თბილისის უნივერსიტეტის როლი ქართული ფსიქოლოგიური მეცნიერების განვითარებაში იმდენად დიდი იყო, რომ 1941 წელს ახლად ჩამოყალიბებულ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სისტემაში იმთავითვე გაითვალისწინეს ფსიქოლოგიის ინსტიტუტი, რომელიც იყო პირველი ასეთი ინსტიტუტი ყოფილ საბჭოთა იმპერიაში, მისი დირექტორი დ. უზნაძე კი – პირველი აკადემიკოსი ფსიქოლოგთა შორის. აღსანიშნავია, რომ ყოფილ საბჭოთა კავშირში უმაღლესი სამეცნიერო (სადოქტორო) ხარისხების მიმნიჭებელი სპეციალიზებული საბჭო ბოლო პერიოდამდე მხოლოდ მოსკოვსა და თბილისში არსებობდა, რაც კარგად მიუთითებს დ.

უზნადის მიერ დაარსებული ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის დიდ მეცნიერულ წონაზე, რაც თავის დროზე აღიარეს ფსიქოლოგიის უცხოელმა კლასიკოსებმაც - ფრანგმა ჟ. პიაჟემ და რუსმა ლ. რუბინშტეინმა. დიდად სამწუხაროა, რომ ეს ინსტიტუტი დღესდღეობით გაუქმებულია.

1950 წლიდან 1984 წლამდე (გარდაცვალებამდე) უნივერსიტეტის ზოგადი ფსიქოლოგიის კათედრას ხელმძღვანელობდა აკადემიკოსი რევაზ ნათაძე. იგი იყო არა მარტო გამოჩენილი მეცნიერი და ვირტუოზი ექსპერიმენტატორი, არამედ სწორუპოვარი ლექტორი და პედაგოგი. სტუდენტობის დროს ბედნიერება მქონდა სისტემატურად მომესმინა რევაზ ნათაძის ლექციები და მონაწილეობა მიმეღო მის სემინარებში. რევაზ ნათაძე აუდიტორიას იპყრობდა მასალის ბრწყინვალე გადმოცემით, არაჩვეულებრივი დახვეწილი აზრებით, მისაწვდომობით და თავისებური შინაგანი გზნებით, რომელიც სტუდენტებსაც გადმოგვეცემოდა ხოლმე.

ფილოსოფიური აზროვნების განვითარებას საქართველოში მდიდარი ტრადიციები აქვს. ამაში რომ დავრწმუნდეთ, საკმარისია გავიხსენოთ კოლხეთის აკადემია, რომელიც მეოთხე საუკუნეში ქალაქ ფაზისში არსებობდა. აგრეთვე გელათისა და იყალთოს აკადემიები, რომლებიც ფილოსოფიური კვლევა-ძიების საკმაოდ ძლიერ ცენტრებს წარმოადგენდნენ შუა საუკუნეებში. შემთხვევითი არაა, რომ დავით აღმაშენებლის თაოსნობით აღმოცენებულ გელათის აკადემიას თანამედროვენი „სხვა ათინად“, „აღმოსავლეთის მეორე იერუსალიმად“ მოიხსენიებენ.

უნივერსიტეტის დაარსების პირველი დღეებიდანვე ქართული ფილოსოფიური აზროვნების განვითარებას სათავეში

ჩაუდგა აკად. შალვა ნუცუბიძე. მართალია, მან თავისი ბუნებით მომადლებული ნიჭი, ფართო ერუდიცია და კვლევის მახვილი უნარი შემოქმედების მრავალ სფეროში გამოავლინა, მაგრამ პირველობა მაინც ქართული ფილოსოფიური კულტურის განვითარებასა და მის მიერ ეროვნული ფილოსოფიის ისტორიის დაფუძნებას უნდა მიეკუთვნოს.

შემდეგ შალვა ნუცუბიძეს მხარში ამოუდგნენ პროფესორები ს. დანელია, მ. გოგიბერიძე, კ. ბაქრაძე, ს. წერეთელი, შ. ხიდაშელი; უფრო მოგვიანებით გ. თევზაძე, ნ. ჭავჭავაძე, ზ. კაკაბაძე, გ. ბანძელაძე, მ. ჭელიძე და სხვები. აღსანიშნავია, რომ აკადემიკოსების – შალვა ნუცუბიძისა და შალვა ხიდაშელის ტრადიციების გამგრძელებლად დღეს ითვლება ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი მიხეილ მახარაძე. ამ მეცნიერთა მრავალრიცხოვანმა ფუნდამენტურმა გამოკვლევებმა კიდევ უფრო აამაღლეს ქართული ფილოსოფიური აზროვნების განვითარების დონე. ამაზე კარგად მეტყველებს „ქართული ფილოსოფიური აზრის ისტორიის“ ოთხტომეულიც, რომლის პირველი გამოცემის მომზადებაში აქტიურად მონაწილეობდა მ. მახარაძე. იგი იყო მეორე, უფრო სრული გამოცემის (2013) იდეის ავტორი და რედაქტორი.

სტუდენტობისა და ასპირანტობის წლებში (მომდევნო პერიოდშიც) ბევრი გამოჩენილი მეცნიერის ლექცია, საჯარო გამოსვლა თუ მოხსენება მომისმენია, მაგრამ ვერაფერი შეედრებოდა ბატონ შალვას უაღრესად შთამბეჭდავ ლექციებს. იგი იყო მართლაც ბრწყინვალე ლექტორი. მისი ლექციები გამოირჩეოდა იშვიათი მჭევრმეტყველებით, ექსპრესიულობით, მუსიკალურობამდე მისული წყობილსიტყვაობით და ზემოქმედების დიდი ძალით. მსჯელობის დროს შალვა ნუ-

ცუბიძე ხშირად იყენებდა გრძელ წინადადებებს, რთულ სიტყვიერ კონსტრუქციებს, მაგრამ ისინი ისე თავისუფლად, ბუნებრივად, ლოგიკური თანამიმდევრობითა და ნუცუბი-ბისეული კეთილზმოვანებით წარმოითქმებოდნენ, რომ მათი მოსმენა დიდ ინტელექტუალურ საზრდოსთან ერთად განუმეორებელ ესთეტიკურ სიამოვნებას ანიჭებდა ადამიანს. ყოველივე ამის გამო ბატონ შალვას ლექცია-მოხსენებები ერთნაირად იზიდავდა სტუდენტებსა და ლექტორ-მასწავ-ლებლებსაც. განსაკუთრებული მდგომარეობა იქმნებოდა მა-შინ, როცა ბატონი შალვა, როგორც ოპონენტი, უნდა გამოსუ-ლიყო დისერტაციის დაცვაზე. კარგად მახსოვს, მაგალითად, ვენორი ქვაჩახიას სადოქტორო დისერტაციის დაცვა. უნი-ვერსიტეტის სააქტო დარბაზმა ვერ დაიტია ყველა მსურ-ველი. მე წინასწარ დავიჭირე თადარიგი და მოწმე გავხდი მაღალი დონის მეცნიერული პაექრობისა, მჭევრმეტყველე-ბის და მეცნიერების ჭეშმარიტი ზეიმისა.

ყოველთვის მახსოვს შალვა ნუცუბიძის მიერ უნივერსი-ტეტში ერთ-ერთ სამეცნიერო სემინარზე წარმოთქმული სიტყვები: „ხელი მაგრად მოკიდეთ იმას, რაც გვაქვს, თორემ სულ ხელებში გვიყურებენ, სულ იმას ცდილობენ როგორმე ხელიდან გაგვადებინონ ჩვენეული, წაგვართვან ჭეშმარი-ტად ქართული და თავისად გამოაცხადონ“. ღრმა და მრავალმნიშვნელოვანი აზრია ჩადებული დიდი ქართველი მეც-ნიერისა და მამულიშვილის ამ გამონათქვამში, რომელიც ყო-ველთვის და ყველა პირობებში აქტუალურია.

ჩემი ცხოვრების ყველაზე ბედნიერ წლებად ვთვლი უნი-ვერსიტეტში სწავლის პერიოდს. არასოდეს დმავიწყდება ის დღე, როდესაც სააქტო დარბაზში საზეიმოდ გადმომცეს ფი-

ლოსოფიისა და ფსიქოლოგიის ფაკულტეტის წარჩინებით დამთავრების დიპლომი. განსაკუთრებით სათუთად ვინახავ იმ სიგელებს, რომლებითაც დამაჯილდოვეს სამეცნიერო კონფერენციებზე წაკითხული მოხსენებებისათვის და რომლებსაც ხელს აწერს სახელოვანი მეცნიერი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაშინდელი რექტორი აკად. ილია ვეკუა.

სამუდამოდ აღმებეჭდა მეხსიერებაში უნივერსიტეტის ძველი თაობის პირველი პლეადის წარმომადგენელთა სიცოცხლეშივე დიდების შარავანდედით მოსილი სახელები: აკადემიკოსები ივანე ბერიტაშვილი, შალვა ნუცუბიძე, აკაკი შანიძე, გიორგი ახვლედიანი, გიორგი წერეთელი... ყველა მათგანმა უნივერსიტეტის ეზოშივე ჰპოვა მარადიული განსასვენებელი. ბედნიერად ვთვლი თავს, რომ შესაძლებლობა მქონდა მათი ცოცხალი სიტყვა მომესმინა.

იუბილეს დღეებში არ შეიძლება უღრმესი მადლიერების გრძნობით არ გავიხსენოთ თბილისის უნივერსიტეტის იმ ლექტორ-მასწავლებელთა და კურსდამთავრებულ-ფსიქოლოგთა სახელები, რომლებიც ახლადგახსნილ ბათუმის სამასწავლებლო (1935 წლიდან), შემდეგ კი სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში (1945 წლიდან) მოღვაწეობდნენ. პირველ რიგში უნდა გავიხსენოთ აკად. ანგია ბოჭორიშვილი, დიმიტრი უზნაძის უპირველესი მოწაფე, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი 1955-1960 წლებში.

ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის პედაგოგიკა-ფსიქოლოგიის კათედრას წლების განმავლობაში (1947 წლიდან) ხელმძღვანელობდა გამოჩენილი მეცნიერი და პედაგოგი

პროფ. ვლადიმერ ნორაკიძე. მოგვიანებით, როდესაც ბატონი ვლადიმერი დიმიტრი უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის განყოფილებას განაგებდა, მე კი ამავე ინსტიტუტის ერთ-ერთ ლაბორატორიას ვხელმძღვანელობდი, არაერთხელ მომისმენია მისგან, რომ ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის მნიშვნელობა აჭარისათვის ისეთივე იყო, როგორიც თბილისის უნივერსიტეტისა მთლიანად საქართველოსათვის. ცხადია, არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით მეც ვუდასტურებდი მხცოვან მეცნიერს (და ახლაც ვადასტურებ), რომ ეს მნიშვნელობა ჭეშმარიტად ასეთი იყო. ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის პედაგოგიკა-ფსიქოლოგიის კათედრაზე სხვადასხვა დროს მუშაობდნენ აგრეთვე თბილისელი პროფესორები: ზ. ხოჯავა, დ. რამიშვილი, ა. ავალიშვილი, გ. ნიკოლაიშვილი; ლექტორ-მასწავლებლები: ვ. ცომაია, გ. ბაქრაძე, ფ. ხუნდაძე, ს. ჩხაიძე და სხვები. სწორედ მათ ჩაუყარეს საფუძველი ფსიქოლოგიური მეცნიერების სწავლების საქმეს ბათუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში (ახლანდელ უნივერსიტეტში), აღზარდეს ადგილობრივი კადრები და შექმნეს სათანადო ტრადიციებიც.

ყოველივე ზემოაღნიშნულმა თავისი შედეგიც გამოიღო. კერძოდ, 1990-1991 სასწავლო წლიდან შესაძლებელი გახდა ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაგვეარსებინა ფსიქოლოგიის დამოუკიდებელი კათედრა (გამგე პროფ. ნ. ბარამიძე). შესაძენევად გააქტიურდა და უფრო მიზანმიმართულად წარიმართა სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა. 2003 წლიდან გამოდის კათედრის (დეპარტამენტის) პერიოდული სამეცნიერო კრებული „ფსიქოლოგიური გამოკვლევები“, რომელშიც თანამშრომლობენ უცხოელი ავტორებიც. კათედრის

არსებობის 17 წლის მანძილზე მნიშვნელოვნად გაიზარდა მისი რაოდენობრივი და ხარისხობრივი შემადგენლობა. ნაყოფიერი სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობისათვის კათედრა დაჯილდოვდა დიმიტრი უზნაძის საიუბილეო მედლით. შემდეგ, კათედრის მემკვიდრე სოციალურ მეცნიერებათა დეპარტამენტის პირობებში (ხელმძღვანელი პროფ. გ. ჩაგანავა) დამუშავდა ფსიქოლოგიის ბაკალავრიატისა და სამკურნალო ფსიქოლოგიის სამაგისტრო პროგრამები, გაიხსნა ფსიქოლოგიის საუნივერსიტეტო კლინიკა, დაიწყო პრაქტიკული ხასიათის მუშაობა ფსიქიკური დარღვევის მქონე მოზარდების მომსახურების მიმართულებით და სხვა.

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და მისი პირველი - სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის მაღალზნეობრივი ტრადიციების ერთგული ბათუმელი ფსიქოლოგები ენერგიის დაუზოგავად, პატიოსნად ემსახურებიან მომავალი თაობის აღზრდის, მათი ფსიქოლოგიური ცოდნით შეიარაღების კეთილშობილურ საქმეს. პარალელურად ისინი სამეცნიერო-კვლევით მუშაობასაც ეწევიან, რაც პერიოდულად აისახება ხოლმე შესაბამის პუბლიკაციებსა და მონოგრაფიებში, სისტემატურად მონაწილეობენ სამეცნიერო კონფერენციებში და თავადაც ატარებენ ასეთ ღონისძიებებს.

საქართველოში დღეს მრავალი უნივერსიტეტია. მაგრამ ქართველი კაცის ცნობიერებაში სიტყვა „უნივერსიტეტი“ პირველ რიგში მაინც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოციაციას იწვევს და მის წარმოდგენას უკავშირდება. ქართველისათვის ჩვენი დედა უნივერსიტეტი შეუცვლელ-

ლი ეროვნული ფენომენია, რომელსაც მოფერებაც სჭირდება და გაფრთხილება-დაცვაც.

100 წელია ამაყად დგას ჩვენი ეროვნული კადრების უპირველესი სამკედლო – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. მის ემბლემაზე გამოხატული შველი ძუძუს აწოვებს თავის ნუკრს. 100 წლის მანძლზე ამ კერამ მართლაც ნამდვილი დედობა გაუწია ათი ათასობით სწავლამოწყურებულ ახალგაზრდას. ასეა დღესაც. მწამს, რომ ჭეშმარიტი ქართველი მამულიშვილების, ჩვენი ბრძენი ერისკაცების მიერ დაფუძნებული უნივერსიტეტისა და მისი სტუდენტობის დედა-შვილობა სამაგალითო იქნება მომავალშიც.

ნოდარ ბარამიძე,
ფსიქოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ემერიტუსი პროფესორი,
გაზ. „ბათუმის უნივერსიტეტი“,
2008 წლის მარტი-აპრილი

გაზ

ჰეშმარიტი მკვლევარი და მეცნიერ-ხელმძღვანელი (შტრიხები შალვა ჩხარტიშვილის პორტრეტისათვის)

პროფ. შალვა ჩხარტიშვილი ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის ბრწყინვალე წარმომადგენელია. იგი მრავალმხრივ ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდა ფსიქოლოგიის სხვადასხვა დარგში და მდიდარი მეცნიერული მემკვიდრეობაც დაგვიტოვა. ასევე დიდია ბატონ შალვას ღვაწლი მეცნიერული კადრების მომზადებაშიც. იგი წარმატებით უხამებდა ერთმანეთს დიდად ნაყოფიერ კვლევა-ძიებას და ახალგაზრდობის აღზრდის, მათი მეცნიერული სახის ფორმირების საქმეს.

შალვა ნოეს ძე ჩხარტიშვილი დაიბადა 1910 წლის 1 დეკემბერს ოზურგეთის რაიონის სოფელ ჯუმათში. 1930 წელს დაამთავრა ოზურგეთის პედაგოგიური ტექნიკუმი და ორი წელი მასწავლებლად მუშაობდა ლანჩხუთის რაიონში. 1932 წელს სწავლას აგრძელებს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, მაგრამ მალე მობილიზაციით იგზავნება ზემო სვანეთში პედაგოგად. 1936 წელს ამთავრებს ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის პედაგოგიურ ფაკულტეტს, შემდეგ კი ამავე ინსტიტუტის ასპირანტურას და იქვე იწყებს პედაგოგიურ საქმიანობას. იგი წლების მანძილზე იყო ამ ინსტიტუტის პედაგოგიკა-ფსიქოლოგიის კათედრის გამგე და პრორექტორი სამეცნიერო მუშაობის დარგში.

1941 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია დ. უზნაძის განწყობის თეორიის ძირითადი დებულებების შესახებ, 1956 წელს კი – სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: "ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა", რომელიც საეტაპო მნიშვნე-

ლობის გამოკვლევად იქნა აღიარებული ნებისყოფის ფსიქოლოგიაში.

1958-1978 წლებში პროფ. შ. ჩხარტიშვილი ხელმძღვანელობდა დ. უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტში თავის მიერვე დაარსებულ პედაგოგიური ფსიქოლოგიის განყოფილებას. დიდი ღვაწლი მიუძღვის საქართველოში პედაგოგიური ფსიქოლოგიის დარგის განვითარებაში. მის ნაშრომს აღზრდის ფსიქოლოგიაში დამსახურებულად მიენიჭა ი. გოგებაშვილის სახელობის პრემია.

შ. ჩხარტიშვილი გამოირჩეოდა ფსიქოლოგიის თეორიული და პრაქტიკული საკითხებისადმი ნოვატორული მიდგომით, ორიგინალურობით, უაღრესად მისაწვდომი ექსპერიმენტული მეთოდის შესრულების უნარით, პრობლემათა დასმის სიცხადითა და წერის ნათელი მანერით.

მისი მეცნიერული კვლევის ძირითადი მიმართულებები იყო ქცევის ფსიქოლოგია, მოტივაციის პრობლემა, ნებისყოფისა და მოთხოვნების ფსიქოლოგიური ბუნების საკითხები, განწყობის ფსიქოლოგია, არაცნობიერის პრობლემა, სწვლისა და აღზრდის ფსიქოლოგიის პრობლემები და სხვა.

შ. ჩხარტიშვილი გარდაიცვალა 1978 წლის 29 მარტს, 68 წლის ასაკში. დაკრძალულია თბილისში, საბურთალოს საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

მკვლევარის მრავალრიცხოვან ნაშრომთა შორის აღსანიშნავია: ნებისმიერი ქცევის მოტივის პრობლემა, 1958; ნებისყოფა და მისი აღზრდა, 1964; განწყობის ფსიქოლოგიის ზოგიერთი სადავო პრობლემა (რუსულ ენაზე), 1971; აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია, 1974; განწყობა და ცნობიერება, 1975; ექვსწლიანთა სასკოლო სწავლების საკითხები,

1980 და სხვა. აქვე უნდა აღინიშნოს ანგია ბოჭორიშვილთან ერთად შექმნილი და დ. უზნაძის რედაქტორობით გამოცემული ზოგადი ფსიქოლოგიის სახელმძღვანელო პედაგოგიური ინსტიტუტის სტუდენტებისათვის (1950 წ.), აგრეთვე, მისი უშუალო ხელმძღვანელობით, თანაავტორობითა და რედაქტორობით გამოქვეყნებული პედაგოგიური ფსიქოლოგიის ორტომეული (პირველი ტომი გამოიცა 1962 და 1975 წლებში, მეორე – 1965 წელს).

აღსანიშნავია ისიც, რომ შ. ჩხარტიშვილის თაოსნობით 1974 წელს თბილისში ჩატარდა ფსიქოლოგთა პირველი საკავშირო კონფერენცია სოციალურ მოთხოვნილებათა ფორმირების პრობლემებზე, რომელმაც დიდი რეზონანსი გამოიწვია და რომლის მასალებიც დაიბეჭდა რუსულ ენაზე მისივე თანაავტორობითა და რედაქტორობით. ბატონი შალვა ამზადებდა მორიგ კონფერენციას, რომელშიც მონაწილეობის მიღების სურვილი (საბჭოთა მეცნიერებთან ერთად) გამოთქვას გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის, პოლონეთის, უნგრეთისა და ჩეხოსლოვაკიის მეცნიერებმაც. მაგრამ კონფერენციის ჩატარება, სამწუხაროდ, მას არ დასცალდა. აღნიშნული პრობლემისადმი მიძღვნილი მასალების მეორე კრებული, რომელიც გამოიცა 1981 წელს, მიემდგნა უკვე შ. ჩხარტიშვილის ნათელ ხსოვნას.

აქვე საჭიროა აღინიშნოს, რომ შ. ჩხარტიშვილის მოღვაწეობას, მის თეორიულ ნააზრევს, დამოუკიდებელი მეცნიერული ღირებულების გარდა, ის მნიშვნელობაც აქვს, რომ პრობლემისადმი მისი ნოვატორული მიდგომა, მისი იდეები იძლევა მძლავრ სტიმულს ახალი აზრების გაჩენისა, საკით-

ხის სხვა კუთხით დანახვისა, რაც მეცნიერების განვითარების უმნიშვნელოვანესი პირობაა.

წინამდებარე წერილში ძირითადი აქცენტი გვინდა გადავიტანოთ პროფესორ შ. ჩხარტიშვილზე, როგორც მეცნიერ-ხელმძღვანელზე, წარმოვაჩინოთ ასპირანტის მიერ დანახული და განცდილი ზოგიერთი დამახასიათებელი მომენტი ბატონ შალვას პიროვნებისა, მისი მუშაობისა ახალგაზრდებთან, მომავალ მკვლევარებთან.

1969 წლის ნოემბერში, ის-ის იყო ჩავირიცხე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დ. უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის ასპირანტურაში, რომ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიის კათედრის გამგემ, აკადემიკოსმა რ. ნათაძემ პირველივე შესვედრაზე, მოსალმება-მოლოცვისთანავე მკითხა, თუ ვინ იქნებოდა ჩემი მეცნიერ-ხელმძღვანელი. როდესაც გაიგო, რომ ხელმძღვანელად გათვალისწინებული იყო პროფ. შალვა ჩხარტიშვილი, კმაყოფილებით ჩაილაპარაკა, "ჰოო, ბატონი შალვა კარგი ხელმძღვანელია" და გაღიმებულმა მისურვა შემდგომი წარმატებები.

მაგრამ ასპირანტურიდან მოულოდნელად გამიწვიეს სავალდებულო სამხედრო სამსახურში და ბატონ შალვას ხელმძღვანელობაც ერთი წლით გადაიდო. ასპირანტურაში სწავლა გავაგრძელე (ფაქტობრივად, დავიწყე) 1971 წლის იანვრიდან და უკვე პირადად არაერთხელ დავრწმუნდი, რომ ბატონი შალვა იყო მართლაც სწორუბოვარი აღმზრდელი და ხელმძღვანელი. მეცნიერული კვლევის ტალანტით, პრობლემათა ხედვის იშვიათი უნარით დაჯილდოვებული პროფესორი-ხელმძღვანელი საოცარი სიზუსტით

ფლობდა ახალგაზრდების შემოქმედებითი უნარის მართვის, მათი კრიტიკული აზროვნების ჩამოყალიბების ხელოვნებას. ნათქვამის დასადასტურებლად საკმარისი იქნება აღინიშნოს, რომ ფსიქოლოგიაში სამეცნიერო ხარისხები 20-ზე მეტმა ასპირანტმა და დოქტორანტმა სწორედ პროფ. შალვა ჩხარტიშვილის ხელმძღვანელობით დაიცვა.

მე წილად მხვდა ბედნიერება უშუალოდ მეგრძნო ბატონ შალვას კეთილმყოფელი ზეგავლენა. ყველა სიკეთესთან ერთად ბატონი შალვა იყო უაღრესად მართალი, შეუვალი, პრინციპული პიროვნება, რომლისთვისაც უპირველესი ავტორიტეტი იყო ჭეშმარიტება. საქართველოს ნამდვილ პატრიოტს, ხშირად უყვარდა მაღალ ღირებულებებზე საუბარი და სხვებსაც ამ მიმართულებით განაწყობდა.

ბატონი შალვა იყო ძალიან მომთხოვნი ხელმძღვანელი. როგორც წესი, იგი კვირაში ერთხელ იბარებდა ასპირანტებს თავისთან, სახლში და ითხოვდა მათგან დეტალურ ანგარიშს წაკითხული შრომების თუ ჩატარებული ექსპერიმენტული მუშაობის შესახებ. აქვე დგებოდა მომავალი კვირის სამუშაო გეგმაც. მუშაობის ასეთი სტილი უაღრესად ნაყოფიერი იყო და ბატონი შალვას ასპირანტებიც დროულად იცავდნენ სამეცნიერო ხარისხებს.

ბატონი შალვა საკუთარი თავის წინაშე მომთხოვნელობითაც და მუშაობის პირადი რეჟიმით მაგალითს უჩვენებდა ასპირანტებს. მოსწონდა სხარტი, მაძიებელი გონებისა და მაღალი პასუხისმგებლობის მქონე ახალგაზრდები და თავადაც დიდი ყურადღებითა და პასუხისმგებლობით გამოირჩეოდა მათ მიმართ.

შ. ჩხარტიშვილი იყო არა მარტო შემოქმედებითად მოაზროვნე მეცნიერი, არამედ გაბედული ექსპერიმენტატორიც. ეს უკანასკნელი თვალსაჩინოდ დადასტურდა ჩემს სადისერტაციო ნაშრომთან მიმართებაშიც. კერძოდ, შორეული მოტივაციური სტრუქტურის მქონე ნებელობითი ქცევის შესაძლებლობების შესასწავლად ვატარებდი სხვადასხვა ვარიანტის ცდებს. ექსპერიმენტული მუშაობა კარგად და საინტერესოდ მიდიოდა. ბატონი შალვაც კმაყოფილია შედეგებით. ერთხელ, მორიგი შეხვედრისა და ჩემი ანგარიშის მოსმენის შემდეგ, იგი კითხვანარევი ტონით მეუბნება: ერთ-ერთი ვარიანტის ცდებში ექსპერიმენტულ მასალად ფული (!) ხომ არ გამოვიყენოთ? კერძოდ, ჩავატაროთ ცდები მაღალი კლასის მოსწავლეებზე და ისინი ჩავაყენოთ, ვთქვათ, ასეთი არჩევანის წინაშე: ერთი მანეთი გირჩევნია დღეს, ახლა, თუ 5 მანეთი ორი დღის შემდეგ? მივიდეთ ბატონ ვასოსთან (ინსტიტუტის დირექტორთან, აკად. ალ. ფრანგიშვილთან – ნ. ბ.) და გავაფორმოთ სათანადო ხელშეკრულებაო. ასეც მოვიქეცით. როდესაც ბატონი ვასო გაერკვა საქმის ვითარებაში, პირდაპირ განაცხადა: მე ფულს მოგცემთ, მაგრამ შედეგებზე პასუხს ვერ ვაგებო. ექსპერიმენტულ მასალად ფულის გამოყენებას, და ისიც მოსწავლეებთან, ვერ გაიგებენ ან ცუდად გაგვიგებენ. შემდეგ მე მომიბრუნდა და მითხრა: შვილო, ნოდარ, იცოდე, მოსკოვში შენი დისერტაციის დამტკიცების თვალსაზრისითაც ეს ამბავი რისკთან იქნება დაკავშირებულიო. ჩვენ მაინც გავაფორმეთ ხელშეკრულება და სალაროდან წესისამებრ გამოვიტანე ფულიც. ჩაფიქრებულს ბატონი შალვა მეუბნება, – თქვენ სამიებელ ხარისხს აუცილებლად მიიღებთ, ნუ შეგვეშინდება, ამით ჩვენ უფრო დიდ ექსპე-

რიმენტს ჩავატარებთ საბჭოთა მეცნიერებაში (თუ საბჭოთა მეცნიერებაზე) და თქვენ პირველი იქნებით, ვინც ექსპერიმენტულ მასალად ფული გამოიყენაო.

გავაგრძელე ექსპერიმენტული მუშაობა. ცდები, როგორც იტყვიან, ნაღდი ფულის გამოყენებით, ჩავატარე 30 ცდის-პირზე. გავთამამდი და ერთ ვარიანტში ცდის პირებს ვაყენებდი ასეთი არჩევანის წინაშე: ერთი მანეთი გირჩევნია დღეს, 3 მანეთი ხვალ, თუ 6 მანეთი ორი დღის შემდეგ? შედეგები, სხვა მონაცემებთან ერთად, შევითანე სადისერტაციო ნაშრომში, რომელიც წარმატებით დავიცავი 1975 წელს. საინტერესოა, რომ 1976 წელს სიმფეროპოლში გამართულ საკავშირო სამეცნიერო სემინარზე, რომელიც მიემდგნა ქცევის ემოციურ-ნებისყოფითი რეგულაციის პრობლემას, შემხვდა სემინარის ის მონაწილე (რ. ვაისმანი), რომელსაც უმაღლესი საატესტაციო კომისიის დავალებით წაეკითხა ჩემი სადისერტაციო მასალები და დადებითი რეცენზია დაეწერა ნაშრომზე. მას ახსოვდა ჩემი დისერტაცია და გაბედული და ორიგინალური ექსპერიმენტებისათვის მაღლობა მითხრა. ეს მაღლობა და მოწონება კი, ცხადია, უპირველეს ყოვლისა ეკუთვნოდა ჩემს მეცნიერ-ხელმძღვანელს, ჭეშმარიტ მკვლევარს, საუკეთესო თეორეტიკოსსა და ექსპერიმენტატორს, პროფ. შ. ჩხარტიშვილს.

ბატონ შალვას პორტრეტისათვის მინდა გავიხსენო კიდევ ზოგიერთი დამახასიათებელი ეპიზოდი თუ შემთხვევა:

როდესაც დავასრულე ჩემი სადისერტაციო ნაშრომი, ბატონმა შალვამ დამიბარა და მითხრა: ნოდარ, გადაღლილი ჩანხარ, მე ბატონ ვასოს (იგულისხმება ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი, აკად. ალ. ფრანგიშვილი – ნ.ბ.) მოვე-

ლაპარაკები და წადი ერთი თვით შენიაწებთან ბათუმში დასასვენებლად. როდესაც დაბრუნდები, შენი დისერტაციაც წაკითხული მექნება და მივცეთ საქმეს შემდგომი მსვლელობაო. ასეც მოვიქეცი. მაგრამ შვებულების დამთავრებამდე ამხანაგებმა მაცნობეს თბილისიდან, რომ ბატონ შალვას ინფარქტი მოუვიდა და მძიმე მდგომარეობაში წევსო საავადმყოფოში. მე დაუყოვნებლივ გავემგზავდე თბილისს, მივედი საავადმყოფოში, მოვებნე შესაბამისი განყოფილება და ფრთხილად შევიხედე ღიად დარჩენილი კარებდან პალატაში. აქ კი ასეთი, სრულიად მოულოდნელი სურათის მოწმე გავხდი: ლოგინს მიჯაჭვული, მძიმედ ავადმყოფი პროფესორი კითხულობდა რაღაც ხელნაწერებს, რომლებსაც იქვე მჯდომი ქალბატონი ნადია (ბატონ შალვას მეუღლე, უაღრესად კეთილშობილი პიროვნება) აწვდიდა. როგორც შემდეგ გამოირკვა, ეს იყო ჩემი სადისერტაციო ნაშრომი. დიახ, ავადმყოფი ხელმძღვანელი კითხულობდა თავისი ერთ-ერთი ასპირანტის ხელნაწერებს, სწორედ ხელნაწერებს. გადაბეჭდვაში ზედმეტი თანხა რომ არ დაგვეხარჯა, ბატონი შალვა ხელნაწერებს კითხულობდა ხოლმე. ასე უფრთხილდებოდა იგი ჩვენს ბიუჯეტს საკუთარი ჯანმრთელობის, საკუთარი ძალების დამაზვის ხარჯზე.

ვიდექი ავადმყოფი პროფესორის საწოლთან და აღელვებულსა და გაოცებულს ერთხანს ხმა ვერ ამომედო. ურთიერთმოკითხვის შემდეგ, ქალბატონმა ნადიამ მითხრა: შალიკომ აქ, საავადმყოფოში მომატანილა თქვენი დისერტაცია. ცდილობდა როგორმე მოესწრო მისი წაკითხვა. წუხდა, იქნებ მოვკვდე და დამთავრებული საქმე ჩემი მიზეზით რატომ უნდა შეფერხდესო. ესეც რომ არ იყოს, ნოდარმა ხომ არ იცის

ავად რომ გავხდი. დაბრუნდება შვებულებიდან და შეთანხმებისამებრ დისერტაცია წაკითხული უნდა დავახვედროო. არ მინდა მოლოდინი გავუცრუვო ახალგაზრდა კაცს.

დიახ, სწორედ საავადმყოფოში, ასეთ მდგომარეობაში მყოფმა წაიკითხა ბატონმა შალვამ ჩემი დისერტაცია, მიუხედავად იმისა, რომ ამას ექიმებიც უშლიდნენ. მე ყოველთვის უდიდესი მადლიერების გრძნობით ვიგონებ ამ საოცარ ამბავს და ამას ვაკეთებ იმიტომაც, რომ პროფესორი შალვა ჩხარტიშვილი ასეთ ყურადღებასა და მზრუნველობა-პასუხისმგებლობას იჩენდა ყველას მიმართ. აღნიშნული კონკრეტული ფაქტი კი, ცხადია, არის მკვლევარისა და მეცნიერ-ხელმძღვანელის გმირობისა და თავგანწირვის იშვიათი მაგალითი, რომელიც ანალოგიური მაღლაზნეობრივი მოქმედებისაკენ მოგვიწოდებს ყველას.

ყოფილა შემთხვევა, და არცთუ ისე იშვიათად, როდესაც სამეცნიერო, ორგანიზაციული, სალექციო თუ სხვა სახის მუშაობით მეტისმეტად გადატვირთულ და გადაღლილ ბატონ შალვას შუა ღამეში წაუკითხავს ასპირანტის თუ თანამშრომლის სტატია, რომ სამეცნიერო ჟურნალის ან კრებულის უახლოეს ნომერში მოხვედრილიყო იგი. ყოველივე ამის გამო, ძალიან დიდი იყო ბატონ შალვას ზნეობრივი ზემოქმედების ძალა ჩვენზე. იგი იყო ჩვენი ერთ-ერთი უპირველესი მორალური არბიტრი. მახსენდება, ტროლეიბუსში ან ავტობუსში უნებლიედ უფულოდ ასულები, როგორც კი აღმოვაჩენდით ჩვენი ჯიბის სიცარიელეს, რაც სტუდენტებისა და ასპირანტებისთვისაც საკმაოდ ჩვეული მოვლენაა, წამსვე ვტოვებდით ტრანსპორტს და ამას ვაკეთებდით არა იმდენად დაჯარიმების შიშით (თუ თავს უფლებას მისცემდი, „გაძრომა“

ყოველთვის შეიძლებოდა), რამდენადაც იმის შეგნებით, რომ, ეს, ასეთი საქციელი, ბატონ შალვას ასპირანტებს არ ეკადრებოდათ.

მინდა გავიხსენო კიდევ ერთი ეპიზოდი: ასპირანტობის პერიოდში დავცოლშვილდი. ვცხოვრობდი ნაქირავებ ბინაში, რომელშიც ყოველთვიურად საკმაოდ სოლიდურ თანხას ვიხდიდი. ეს გარემოება, ბუნებრივია, არ გამოჰპარვია ბატონ შალვას. მას ისევე აინტერესებდა თავისი ასპირანტების ოჯახური მდგომარეობა, როგორც მეცნიერული წარმატებები. როდესაც გაიგო, რომ ჩემი მეუღლე პედაგოგი იყო, დიდად დამეხმარა, ყველაფერი იღონა, რათა მას სკოლაში დაეწყო მუშაობა. კიდევ მეტი, ერთ დღეს მან ჩვეულებრივზე ადრე დამიბარა და თბილისის ერთ-ერთი უბანი შემომატარა, რომ ბინა გვეშოვა ჩემთვის შედარებით ხელსაყრელ ფასებში. ჩვენი „სეირნობის“ დროს უნდა გენახათ როგორი მონდომებითა და გულმოდგინებით ირჯებოდა ბატონი შალვა, რათა ბინის გამქირავებლებს დაეკლოთ ფასი: „100 მანეთი ბევრია თვეში, 70 მანეთად მიეცით, კარგი ახალგაზრდაა...“ – ეუბნებოდა იგი მათ. დიახ, ერთი შეხედვით მკაცრი გამომეტყველების ამ თითქოსდა პირქუშ კაცს ჰქონდა უადრესად თბილი გული და მშობლიური, მზრუნველი ბუნება.

როდესაც საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს შესაბამისი გადაწყვეტილების საფუძველზე 1976 წელს ქალაქ ქუთაისში ჩამოყალიბდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დ. უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის პედაგოგიური ფსიქოლოგიის ქუთაისის ლაბორატორია, ახალგაზრდა ფსიქოლოგთა ერთი ჯგუფი (ძირითადად უბინაონი), ბატონ შალვას წინადადებით, ჩემი ხელმძღვანელო-

ბით თბილისიდან სამუშაოდ გადავიდა ქუთაისში. ასეთი მოქმედება ბატონმა შალვამ იმითაც გაამართლა, რომ სულ მალე ჩვენ უზრუნველყოფილი ვიქნებოდით იზოლირებული საცხოვრებელი ბინებით (რაც ასეც მოხდა) და კიდევ უფრო მეტ ყურადღებას დავუთმობდით სამეცნიერო მუშაობას.

ქუთაისშიც არ გვტოვებდა ბატონი შალვა თავის მოწაფეებს მისთვის ჩვეული ყურადღების გარეშე. ავადმყოფობის მიუხედავად, იგი ჩამოდიოდა და ისმენდა ჩვენს სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის ანგარიშებს (ფსიქოლოგიის ლაბორატორიისა და ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის პედაგოგიკა-ფსიქოლოგიის კათედრის გაერთიანებულ სხდომებზე) და, ცხადია, თბილისშიც, ფსიქოლოგიის ინსტიტუტშიც ე. წ. ტრადიციულ, უზნაბისეულ „ოთხშაბათობებზე“. გარდა ამისა, ქუთაისში გვებმუშაობდა, გვამხნეებდა წერილებითაც. მისი ერთ-ერთი წერილი ჩვენდამი ასეთი სიტყვებით მთავრდებოდა: „ერთი წუთითაც ნუ დაივიწყებთ, რომ აკადემიის. გვარისანი ხართ და როგორც ახალი სამეცნიერო საქმის დამფუძნებლებს დიდი პასუხისმგებლობა გაწევთ – გულწრფელი სიყვარულით თქვენი შალვა. 28.12.76 წ.“

და ჩვენც სხვანაირად, თუ არა მაღალი პასუხისმგებლობის შეგნებით, არ შეგვეძლო მუშაობა ქუთაისშიც, თბილისსა თუ ბათუმშიც. ყველგან და ყოველთვის ვცდილობდით არ გვეღალატა მეცნიერ-ხელმძღვანელის პრინციპებისათვის. ასეა დღესაც, ასე იქნება მომავალშიც. სადაც არ უნდა ვიყოთ და რა საქმანობასაც არ უნდა ვეწეოდეთ, ბატონ შალვას მოწაფეები ყოველთვის პირნათელი ვიქნებით ჩვენი დიდი მასწავლებლისა და დამრიგებლის დაუვიწყარი სხოვნის წინაშე.

სოფელ გონიოში (ქალაქ ბათუმის გონიოს უბანში) მცხოვრები ბარამიძეების მრავალრიცხოვანი გვარი დღეს 30-ზე მეტ ოჯახს ითვლის. ეს გვარი ერთ-ერთი უძველესია გონიოში. ბარამიძეები წარმოშობით გურიიდან ვყოფილვართ. ჩვენი წინაპრები XVI საუკუნის შუა ხანებამდე ცხოვრობდნენ ჩოხატაურის რაიონის სოფელ სურებში (ამბოზენ, ხიდის-თავშიც), რომელთა ერთი შტო აღნიშნული დროიდან საცხოვრებლად გადმოსულა აჭარაში და დასახლებულა მაღლაკონში. ამის მიზეზი, ერთი ვერსიით, გამხდარა ის, რომ სამართლის ძიებისას კაცი მძიმედ დაუჭრიათ და ვითარების შემდგომ გამწვავებას განრიდებიან. დაახლოებით 120-130 წლის შემდეგ, ე.ი. 1670-იან წლებში, მათი ერთი ნაწილი დაფუძნებულა საცხოვრებლად უფრო ხელსაყრელ სოფელ გონიოში.

სამწუხაროდ, მაშინდელ პირობებში, კომუნიკაციის სირთულისა და ისტორიული ბედუკუდმართბის გამო, ნაწილობრივ, დაუდევრობის მიზეზითაც, თანდათანობით, საუკუნეთა სიღრმეში დაიკარგა ჩვენი ერთიანი ხაზი, მაგრამ არაცნობიერმა შეინარჩუნა საოცარი რამ: მაღლაკონში ან სურებში ყოფნისას, უბრალოდ, ახლომახლო გზაზე მოძრაობის შემთხვევაშიც კი, ჩემში (და არა მხოლოდ ჩემში) იღვიძებს ადგილის დედის ენით გამოუთქმელი, განუმეორებელი, მშობლიური განცდა, იდუმალი სურვილი მოვეფერო იქაურ მიწას, თითოეულ ქვას, მცენარეს, ვესაუბრო ადამიანებს, რომლებშიც თითქოს ვეძებ და ვხედავ ჩემს შორეულ ნათესავებს. ეს განსაკუთრებული ფსიქოლოგიური მდგომარეობა

უტყუარად, ნებისმიერ საბუთზე უფრო, ადასტურებს ჩვენს გეოგრაფიულ, ისტორიულ და ბიოლოგიურ ერთიანობას.

გურული წარმომავლობის ჩვენი აჭარელი წინაპრები ბაირალტარებად იწოდებოდნენ, რომელმაც შემდეგ, გასაგები მიზეზების გამო, სხვათა მსგავსად, თურქული დაბოლოება მიიღო და ბგერათა არც თუ ისე ლოგიკური ჩანაცვლების გზით ბაირამალოლად იქცა, რომელიც ბოლოს ჩვენეულმა ბარამიძემ შეცვალა.

ჩვენი გვარის წარმომადგენლები თავიდანვე ყოფილან შრომისმოყვარე, პატიოსნებით გამორჩეული, ალალ-მართალი, საკმაოდ შეძლებულნი, გაჭირვებულთა გამკითხავნი და სტუმართმოყვარენი. ჩვენებს, თავად საქმიანებს, არ უყვარდათ თურმე სხვის საქმეებში ჩარევა, მაგრამ ყოველთვის მზად იყვნენ დახმარებოდნენ სხვებს. ყოფილა არაერთი შემთხვევა, როდესაც ჩვენი გვარის კაცს თავისთვის მოუკლია, ან სხვისგან აუღია და ხელი გაუმართავს უცნობი ადამიანებისათვის, უჩუქნია ან სესხად მიუცია საჭირო თანხა, რომელიც ხშირად არც კი დაბრუნებია. ჩვენი გვარის კაცები, თავად სამართლიანები, ვერ ეგუებოდნენ, ღიად უპირისპირდებოდნენ უსამართლობას, რასაც აქტიურად ავლენდნენ კიდეც. არც სხვას დაჩაგრავდნენ და არც თავს დააჩაგვრინებდნენ ვინმეს. უკეთურებასა და არაკაცობას არავის შეარჩენდნენ. იცოდნენ საკუთარი ღირსების ფასი და სხვის ღირსებასაც უფრთხილდებოდნენ.

ბარამიძეები არა მხოლოდ შრომის გონივრული ორგანიზაციითა და წარმატებული სამიწათმოქმედო-ფერმერული საქმიანობით იყვნენ გამორჩეული, არამედ ისინი კარგი

ზღვაოსნებიც იყვნენ და საკუთარი ფელუკებით თევზჭერის საქმეშიც გამოირჩეოდნენ.

მოგვიანებით, საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, განსაკუთრებით კოლექტივიზაციის წლებში, ბარამიძეების ოჯახებს მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილი ჩამოართვეს და სახელმწიფო საკუთრებად გამოაცხადეს. საშიშროება დაემუქრა ზღვაოსნობასა და შესაბამის ინვენტარსაც, მაგრამ გონიოს თემში არ იყო რა ამ საქმის უკეთესი მცოდნე, საბჭოთა ხელისუფლებამ ბარამიძეთა შესაბამის ჯგუფს საქმელება მისცა გაერთიანებულიყო ე.წ. „წითელი მეთევზის“ ორგანიზაციაში და ეს საქმე ისევ მათ ჩააბარა.

პირველ რიგში, მარცხნიდან: ახმედი, ალი, ხასანი. მეორე რიგში: რეშიდი, ზეჟერია

ბაბუა იაკუბს (დაბ. 1857 წელს) და ბებია ხატიჯეს (დაბ. 1860 წელს) ჰყავდათ 5 ვაჟი და 1 ქალიშვილი. ვაჟები: ახმედი (1884-1968), ალი (1886-1953), ხასანი (მამაჩემი, 1888-1973), რემიდი (1889-1986), ზეპერია (1897-1964) და ქალიშვილი – სულთანა (1900-1918).

ბაბუაჩემის მრავალრიცხოვან ოჯახს, ისევე როგორც ბევრ სხვას, ბედმა მუჰაჯირობის მწარე ხვედრი არგუნა. როგორც ცნობილია, სამშობლოდან მორიგი დევნილობის (მუჰაჯირობის) საბაზი გახდა პირველი მსოფლიო ომი (1914-1918), რეალური მიზეზი კი იყო რუსეთის მზაკვრული პოლიტიკა. კერძოდ, 1914 წელს დაწყებულ პირველ მსოფლიო ომში, ურთიერთსაწინააღმდეგო მხარეს ჩაება რუსეთ-თურქეთიც. დედამშობლოსთან ახლად დაბრუნებული აჭარა იწყებდა თავის ნაბიჯებს საერთო ეროვნულ ფერხულში. ამ დროს რუსეთის იმპერიის რეაქციულმა, შავრაზმულმა ფრთამ ღალატი დასწამა აჭარლობას. მიზანი გასაგები იყო. ასე უფრო ადვილად და თითქოსდა სამართლიანად შეიძლებოდა „მოღალატე“ აჭარასთან „კანონიერი“ გასწორება, ფაქტობრივად კი რუსული იმპერიული და კოლონიური პოლიტიკის გატარება, ქართული მიწა-წყლის დაპატრონება, რუსეთის სხვადასხვა რეგიონიდან ერთგულთა ჩამოსახლება. და დაიწყო ისევ აჭარის აყრა – გასახლება, მისი აოხრება და განადგურება რუსული ჩექმებით. საზღვარი არ ჰქონდა რუსი ჩინოვნიკების თავხედობას, ქართველთა შეურაცხყოფას. ქალები ტყეს აფარებდნენ თავს, ხალხი გარბოდა მოძალადეთაგან, რათა საკუთარი ღირსება და ნამუსი შეენახათ.

აღსანიშნავია, რომ ყოველივე ამას ადასტურებს გამორჩეული რეალისტი მწერალი დ. კლდიაშვილი, რომელიც

დიდხანს ცხოვრობდა აჭარაში და იმხანად რუსეთის არმიის ოფიცრის ჩინით იმყოფებოდა ბათუმში. იგი თავის მოგონებების წიგნში („ჩემი ცხოვრების გზაზე“, ბათუმი, 1984) აღწერს აჭარის მკვიდრთა ბედუკუდმართობას, მათ დაბეჩავებულ და უუფლებო მდგომარეობას, სახელმწიფო მოხელეთა თავგასულობას და ა. შ., რაც მუჰაჯირობის მთავარი მიზეზი გახდა.

სხვებთან ერთად ამ პერიოდში გაიხიზნა ბაბუაჩემის დიდი ოჯახიც თურქეთში, კერძოდ, ზღვისპირა უნიეში, სადაც 3 წელზე მეტი დაჰყო. მიუხედავად იმისა, რომ მუჰაჯირობის კვალობაზე აქაც ნორმალურად ააწყვეს ცხოვრება, იმის მიუხედავადაც, რომ ადგილობრივი ხელისუფლება მუქად ხატავდა მეფე ნიკოლოზის დამხობის შემდგომ ვითარებას საქართველოში, გული მაინც სამშობლოსაკენ მოუწევდათ. სამწუხაროდ, სამშობლოში დაბრუნების ბედნიერება ყველას როდი ეღირსა. გონიოში წამოსვლამდე რამდენიმე თვით ადრე, უცხოეთში (უნიეში) მოკლე დროში გარდაიცვალნენ ბაბუა და ბებია, რომელთა დარდს გადაჰყვა მათი 17-18 წლის ქალიშვილიც, რომელიც იშვიათი სილამაზით გამოირჩეოდა თურმე.

ვაჟიშვილებმა მძიმედ განიცადეს ეს ტრაგედია. სითბო, სიყვარული, ურთიერთყურადღება და პატივისცემა ხომ მათი დიდი ოჯახის დამახასიათებელი თავისებურება იყო. ჯერ კიდევ ბავშვობაში მომისმენია ამის გამოვლენის ერთი თვალსაჩინო მაგალითი: მამიდა სულთანს ძმების ნაჩუქარი იმდენად მრავალფეროვანი კაბები ჰქონია, რომ ბევრის ჩაცმა ვერც კი მოუხწრია და სიკვდილის წინ, როდესაც მოუთხოვია მათი ოთახში გამოფენა, კედლებმა ვერ დაიტია თურმე

ტანსაცმელი. მრავალი ათეული წლის შემდეგაც, როდესაც მოხუცი მამა იხსენებდა ამ ამბავს, თვალები აუწყლიანდებოდა ხოლმე.

1918 წლის მეორე ნახევარში, მას შემდეგ, რაც მამაჩემს გაუკეთებინებია მშობლებისა და დის საფლავები (კარგად დამუშავებული, სწორკუთხა ქვებით, მაგრამ, როგორც თვითონ წუხდა, წარწერის გარეშე), იგი წამოსულა გონიოში და თან წამოუყვანია უმცროსი ძმა, დარდიმანდობით გამორჩეული ზეჟერია მის საცოლესთან ერთად. უფროსი ძმები, თავიანთი ოჯახებით, ცოტათი ადრე წამოსულან. რეშიდ ბიძია, სხვაგან ყოფნის გამო, რამდენიმე ხნით დაყოვნებულა. ასე რომ, სამშობლოში დაბრუნდნენ მხოლოდ იაკუბის ვაჟიშვილები. სწორედ მათი, ამ ხუთი ძმის (იხ. სურათზე) შთამომავლები ვართ გონიოში (და არა მხოლოდ გონიოში) მცხოვრები ბარამიძეები.

ახლა შევჩერდეთ ჩემი გვარის კაცების მუჰაჯირობის წლებთან დაკავშირებულ ერთ, მეტად მნიშვნელოვან გარემოებაზე, რომელიც ბოლო პერიოდში გახდა ჩვენთვის ცნობილი. მანამდე, სიცხადისათვის საჭიროდ მიგვაჩნია გარკვეული ისტორიული ექსკურსი:

დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისათვის ბრძოლა რომ წითელ ზოლად გასდევს საქართველოს მრავალსაუკუნოვან ისტორიას, ეს საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია. პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში შექმნილი „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის“ ამოცანაც ქვეყნის სრული დამოუკიდებლობის მიღწევა იყო. კომიტეტის წევრები იყვნენ საქართველოდან ევროპაში იძულებით ემიგრირებული მამულიშვილები: პეტრე სურგულაძე, ლეო და გიორგი კერე-

სელიძეები, მიხეილ წერეთელი, გიორგი მაჩაბელი, ზია აბაშიძე და სხვები.

დამოუკიდებლობის კომიტეტმა აღნიშნულ პერიოდში ოსმალეთში ჩამოაყალიბა საჯარისო ფორმირება – ქართული ლეგიონი, რომლის შემადგენლობაში შედიოდნენ სამშობლოს უკეთესი მომავლისათვის მებრძოლი პატრიოტები (მათლები კომიტეტისა და ლეგიონის შესახებ, ძირითადად, მოტანილია აბელ და კახაბერ სურგულაძეების ნაშრომიდან „ქართული ლეგიონი თურქეთში, ბათუმი, 1994).

კომიტეტის ვარაუდი საქართველოს დამოუკიდებლობასთან მიმართებით ასეთი იყო: პირველ მსოფლიო ომში გერმანია და, საერთოდ, სამთა კავშირი (გერმანია, ავსტრი-უნგრეთი, თურქეთი) დაამარცხებდა რუსეთს (ანტანტას – ინგლისი, საფრანგეთი, რუსეთი) და ცარიზმის კატასტროფის ფონზე შეიქმნებოდა ხელსაყრელი პირობები საქართველოს რუსეთისაგან ჩამოცილებისთვის. ამიტომაც, დამოუკიდებლობის კომიტეტმა ორიენტაცია აიღო გერმანიაზე და მას თავისი საჯარისო ლეგიონით (და არა მხოლოდ) თანამშრომლობა შესთავაზა. კომიტეტის გეგმა ითვალისწინებდა საქართველოში ანტირუსული აჯანყების ორგანიზებასაც, რუსების სამოხილიზაციო მუშაობის ჩაშლას და არმიის შესაძლებლობისამებრ დემორალიზებას, საჭირო მომენტში ლეგიონის გადმოსხმას საქართველოში, სადაც შესაფერის ადგილად მიჩნეული იყო ქობულეთი.

აღნიშნული პირობების გათვალისწინებით, დამოუკიდებლობის კომიტეტსა და გერმანიის, ასევე, ოსმალეთის სათანადო უწყებებს შორის გაიმართა საიდუმლო მოლაპარაკებები და მიღწეული იქნა ყველა მხარისთვის მისაღები

შეთანხმება. კერძოდ, თურქეთის ტერიტორიაზე შეიქმნებოდა ქართული სამხედრო შენაერთი გერმანიის ეგიდით, მხარდაჭერითა და დახმარებით. კავკასიის ფრონტზე საქართველოს ჯარის სარდალს უნდა ემოქმედა თურქეთის არმიის მთავარსარდლობასთან კოორდინაციაში. დამოუკიდებლობის კომიტეტისათვის აღნიშნული შეთანხმებისა და ურთიერთთანამშრომლობის საბოლოო მიზანი ასე იკვეთებოდა: ომში დასუსტებული რუსეთი წავიდოდა გერმანიასთან იძულებით ზავზე და ცნობდა საქართველოს დამოუკიდებლობასაც. გამარჯვების შემდეგ გერმანიაც იღებდა ვალდებულებას ეცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა. იგივე ივალდებულა ოსმალეთმაც, ოღონდ საქართველოს 1914 წლამდე საზღვრებში.

1914 წლის დასასრულისათვის ძირითადად ჩამოყალიბდა ქართული ლეგიონი ლეო კერესელიძის მეთაურობით. ლეგიონი დაკომპლექტდა და თანდათანობით ივსებოდა ქართველი ემიგრანტებით, მოხალისე სამოქალაქო და სამხედრო პირებით, თურქეთში, გერმანიასა და ავსტრიაში მყოფი სამხედრო ტყვეებით, ძველი და ახალი მუჰაჯირებით. ლეგიონში სამსახურის სურვილი განაცხადეს იმ ქართველმა ახალგაზრდებმაც, რომლებიც გერმანიაში ეუფლებოდნენ უმაღლეს განათლებას. ლეგიონის ფორმირების ცენტრად შერჩეული იყო ქალაქი ვიწე, რომელიც მდებარეობდა ფრონტთან ახლოს და რომლის შემოგარენში მრავლად ცხოვრობდა ქართველობა.

ლეგიონმა 600 კაცის შემადგენლობით პირველი სამხედრო ნათლობა მიიღო 1914 წლის დეკემბერში, როდესაც იგი გადაიყვანეს ერზრუმის მიმართულებით, დაუქვემდებარეს

გერმანელ პოდპოლკოვნიკ შტანკეს, რომელმაც თავის პირითად ნაწილებთან და თურქთა პოლკებთან ერთად გაარღვია რუსთა თავდაცვითი ზღუდეები და აიღო არტაანი. ამ ბრძოლაში ლეგიონმა დიდი ზარალი მიაყენა მოწინააღმდეგეს, რამაც კიდევ უფრო განუმტკიცა რწმენა გერმანელებს ლეგიონისადმი. ბედის ირონია იყო, რომ არტაანისათვის ბრძოლაში (და არა მხოლოდ) სხვებთან ერთად ერთმანეთის პირისპირ იდგნენ რუსეთის არმიის ქართველი გენერლის – გაბაშვილის რაზმები და ქართველი ლეგიონერები.

თუ როგორ წარიმართა დამოუკიდებლობის კომიტეტისა და ლეგიონის შემდგომი საქმიანობა, ეს სხვა საკითხია და ამაზე ქვემოთ, მაგრამ ბოლო პერიოდში აღმოჩნდა, რომ ლეგიონის შემადგენლობაში მოხალისეებად ირიცხებოდნენ ამ სტრიქონების ავტორის მუჰაჯირი ბიძები – ახმედ და რეშიდ ბარამიძეები.

მკვლევარი ისტორიკოსი ირაკლი ბარამიძე, სტამბოლის ქართული კათოლიკური ეკლესიის არქივსა და ბიბლიოთეკაში სხვა საკითხებზე მუშაობისას, შემთხვევით წააწყდა ქართული ლეგიონის წევრთა ერთ-ერთ სიას (საქმე №76), რომელიც თარიღდება 1915 წლის სექტემბრის თვით და რომლის შემადგენლობაშიც მან მოულოდნელად ამოიკითხა 1914-1918 წლებში უნიეში, მუჰაჯირად მყოფი ბაბუამისის (ხასანის) ძმების – ახმედის და რეშიდის სახელებიც: №152 ახმედ ბაირამოღლი; №154 რეშიტ ბაირამოღლი. საინტერესო ისიცაა, რომ მათ გვარ-სახელებთან ასეთი მინაწერებია: „ეს კაცები არიან მენავეები“; მეორე მინაწერში გაუმართავი ქართულით იკითხება: „დროვობით იმყოფებიან თავისუფალი გაშობული“. პირველი მინაწერი ამ კაცების განსხვავებულ და-

ნიშნულებაზე, საჭიროების შემთხვევაში ლეგიონერთა მიერ მათი სათანადო მიმართულებით (მენავეებად) გამოყენების შესაძლებლობაზე მიუთითებს, მეორე – სავარაუდოდ, ამ ადამიანების ქართული ლეგიონის რეზერვის შემადგენლობაში ყოფნაზე მიაჩნდება. მაგრამ ყველა შემთხვევაში მათი ამოცანა საპატიოც იყო და პატრიოტულიც.

ბუნებრივად იბადება კითხვა: როგორ მოხდა, რომ თურქეთში მუჰაჯირად მყოფი ბაბუაჩემის – იაკუბის 5 ვაჟიშვილიდან ორნი (და მაინცდამაინც ესენი) აღმოჩნდნენ ამ სიაში? რატომ სხვები არა? საფიქრებელია, რომ 20-30 წლის დამოუკიდებელი ვაჟიშვილებიდან, რომლებიც საქმიანი, გაცნობითი თუ სხვა მიზნებით პერიოდულად დადიოდნენ თურქეთის სხვადასხვა ქალაქებში და შავი ზღვის აუზის სხვა ქვეყნებშიც, აღნიშნული სიის შედგენისას, როგორც ჩანს, ესენი იმყოფებოდნენ შესაბამის გეოგრაფიულ პუნქტში და ამდაგვარად ეს მომენტი აცდათ სხვებს. თუმცა, ერთი ოჯახიდან ორი შვილის ლეგიონერობაც თავისთავად მეტად მნიშვნელოვანი ფაქტია. შემდეგ კი მოვლენათა მსვლელობამ დღის წესრიგიდან მოხსნა ეს საკითხი.

მოვლენათა მსვლელობაში უპირველეს ყოვლისა ვგულისხმობთ იმას, რომ ომში რუსეთის უეჭველი დამარცხების თავდაპირველი იმედი სულ უფრო მცირდებოდა, გერმანია და მისი მოკავშირეები მარცხს მარცხზე განიცდიდნენ, ომის საბოლოო ბედიც ახლა ბევრს აღარ აეჭვებდა. ბუნებრივია, ასეთ პირობებში ქართული ლეგიონისადმი ინტერესიც შესამჩნევად განელდა, დაიკარგა ლეგიონში გაწევრიანების აქტუალობა.

ლეგიონი თურქეთისთვისაც მის ტერიტორიაზე მყოფ

არასასურველ შენაერთად აღიქმებოდა. 1916 წლის ბოლო თვეებში დაინტერესებულმა ძალებმა ოფიციალურად თხოვეს ბერლინს მისი დაშლა. დამოუკიდებლობის კომიტეტმა 1917 წლის მაისში შეძლო ლეგიონის ძირითადი ნაწილი გაეყვანა თურქეთიდან და ჩაეყვანა რუმინეთში, მაგრამ 1917 წლის ოქტომბრის გადატრიალებისა და საბჭოთა რუსეთის ომიდან გამოსვლის გამო ლეგიონერებს საბრძოლო ოპერაციებში აღარ მიუღიათ მონაწილეობა. ისინი დაბრუნდნენ დამოუკიდებელ საქართველოში და ცალკე შენაერთის სახით შევიდნენ ეროვნული არმიის შემადგენლობაში.

საინტერესოა, რომ არც მამაჩემს და არც მის ლეგიონერ ძმებს არასდროს უთქვამთ რაიმე მათი მუჰაჯირობის პერიოდის ამ მნიშვნელოვანი ეპიზოდის შესახებ. ისე მიიცვალნენ მრისხანე საბჭოთა ეპოქაში, რომ ქართული ლეგიონის მოხალისე წევრობის სახით რუსეთის წინააღმდეგ მათი გადადგმული ნაბიჯის ხილული თუ უხილავი პერიპეტეიები საფლავეში ჩაიტანეს. ეტყობა ამ ადამიანების პირადი გამოცდილება, განსხვავებული საზოგადოებრივი ფორმაციების, იდეოლოგიებისა და სხვადასხვა სახელმწიფო მმართველობის პირობებში განვლილი მრავალჭირნახული ცხოვრების გზა, ამ გზის ამსახველი არაცნობიერი და შესაბამისად მმართველი ფსიქიკა არ იძლეოდა ამის საშუალებას. რომ არა სტამბოლის ქართული კათოლიკური ეკლესიის არქივში პროფ. ი. ბარამიძის მიერ მოკვლეული მასალები, ვინ იცის როდის გახდებოდა ცნობილი, ქართული ლეგიონის გონიოელი წევრების, ბარამიძეთა გვარის კაცების სახელები, რომლებიც უცხოეთშიც, მუჰაჯირობის პირობებშიც, იდგნენ სამშობლოს ინტერესების სამსახურში.

P.S. სულ ახლახან კრებულის რედაქტორი, პროფ. ირაკლი იმედაძე აირჩიეს საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრად. იგი, დ. უზნაძის შემდეგ, მეხუთე მეცნიერია, ვისაც ასეთი პატივი ერგო ფსიქოლოგიაში. მეცნიერების წინაშე მისი დამსახურებისა და ბათუმელ ფსიქოლოგებთან თანამშრომლობის შესახებ მოკლედ საუბარია აკადემიის პრეზიდენტისადმი ჩვენს შესაბამის მიმართვაში, რასაც ქვემოთ ვთავაზობთ მკითხველსაც.

ნ. ბარამიძე, 2023 წლის 7 მაისი

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პრეზიდენტს, აკადემიკოს გიორგი კვესიტაძეს

ბათუმელმა ფსიქოლოგებმა კმაყოფილებით აღიქვეს ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ ფსიქოლოგიაში საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრად კენჭს იყრის ამავე აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, პროფესორი ირაკლი იმედაძე, რომელიც აქტიურად თანამშრომლობს ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფსიქოლოგიის დეპარტამენტთან (აქვეყნებს ნაშრომებს დეპარტამენტის პერიოდულ სამეცნიერო კრებულში, მონაწილეობს აქ გამართულ სამეცნიერო ფორუმებში, არის ბათუმელი ფსიქოლოგების რამდენიმე წიგნის რედაქტორი და წინასიტყვაო-

ბის ავტორიც. დეპარტამენტის თხოვნით მან მაგისტრანტე-ბისათვის წაიკითხა ლექციების კურსიც „თანამედროვე ფსიქოლოგიის ძირითად მიმდინარეობებში“ და სხვა).

ჩვენი დადებითი ემოციები აკადემიაში კენჭისყრასთან დაკავშირებით, ცხადია, გამოიწვია ასეთმა თანამშრომლობა-მაც და უპირველესად იმან, რომ ბატონი ირაკლი დღეს არის უზნაძის ფსიქოლოგიური სკოლის ყველაზე გამორჩეული წარმომადგენელი, რომელიც თავისი საერთაშორისო მეცნიერული ავტორიტეტით (და შესანიშნავი პიროვნული თვისებებით) ნამდვილად იმსახურებს წევრობას და დაამშვენებს კიდევ აკადემიას. როდესაც ვაცხადებთ ამას, ჩვენ მხედველობაში გვაქვს შემდეგი გარემოება:

ირაკლი იმედამე მრავალმხრივ ნაყოფიერი მეცნიერია. იგი თავის ნაშრომებში, ფსიქოლოგიის ტრადიციულ პრობლემებთან ერთად, თანამედროვე მეცნიერების მონაცემთა საფუძველზე სიღრმისეულად განიხილავს ფსიქოლოგიის ფუნდამენტურ კატეგორიებთან დაკავშირებულ სხვა აქტუალურ საკითხებს და იძლევა მათ ახლებურად გააზრებას. ამასთანავე, იგი იცავს და შემოქმედებითად აწვითარებს ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის მონაპოვრებს. ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს უზნაძის განწყობის თეორიის შემდგომი დამუშავების მიმართულებით წარმოებულ კვლევით მუშაობაში და გამოცემულ მონოგრაფიებში. ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, მას სრულიად დამსახურებულად მიენიჭა ჩვენი აკადემიის დიმიტრი უზნაძის სახელობითი პრემია.

ირაკლი იმედაძის სამეცნიერო ინტერესების სფერო ძალიან ფართოა. აქ შემოდის ზოგადი და პიროვნების ფსიქოლოგიის, ქცევისა და მოტივაციის, თეორიული ფსიქოლო-

გიის, ფსიქოლოგიის ისტორიისა და მეთოდოლოგიის პრობლემები, ასაკობრივი და პედაგოგიური ფსიქოლოგია.

ცალკე უნდა აღინიშნოს მკვლევარის ნაყოფიერი მუშაობა ფსიქოლოგიის ახალი სახელმძღვანელოების შექმნის მიმართულებით, რომლის საჭიროებასაც განსაზღვრავს უმაღლესი სკოლის მოთხოვნები. უნდა ითქვას, რომ ბატონმა ირაკლიმ ეს ამოცანაც შესანიშნავად გადაწყვიტა „ფსიქოლოგიის ისტორიისა“ და „ფსიქოლოგიის“ კაპიტალური ნაშრომების გამოცემით, რომლებიც შეესაბამებიან თანამედროვე დასავლურ მოთხოვნებს და მათში შენარჩუნებულია ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის ტრადიციებიც. ასეთ ნაშრომებს კი, წმინდა სამეცნიერო ღირებულებასთან ერთად, ეროვნული დანიშნულებაც გააჩნია, რაც მეტად მნიშვნელოვანია დღევანდელ, ყოველმხრივ ხიფათიან მსოფლიოში.

ი. იმედაძის აღნიშნული სახელმძღვანელოებით, რომლებიც რამდენჯერმე გამოიცა, მიმდინარეობს სწავლება საქართველოს მრავალ უმაღლეს სასწავლებელში. აღსანიშნავია, რომ ინტენსიურ სამეცნიერო-კვლევით მუშაობასთან ერთად, ი. იმედაძე თავადაც არის აქტიურად ჩართული ფსიქოლოგთა კადრების მომზადების საქმეში.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ თუკი ქართული ფსიქოლოგიური მეცნიერება დღესაც ჩვეული სტანდარტების სიმადლეზეა და თავისი კუთვნილი ადგილი გააჩნია მსოფლიოს ფსიქოლოგიურ რუკაზე, ეს მნიშვნელოვანწილად უზნადის ღირსეული მემკვიდრის, პროფესორ ირაკლი იმედაძის მრავალმხრივ ნაყოფიერი სამეცნიერო-შემოქმედებითი მუშაობითაა განპირობებული.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან (და არა მხოლოდ) გამო-
მდინარე, აკადემიის 14-წლიანი ხანდაზმულობის წევრ-კო-
რესპონდენტი, პროფ. ირაკლი იმედაძე ნამდვილად იმსახუ-
რებს აკადემიის წევრად არჩევას, რის თხოვნითაც შემოვდი-
ვართ შესაბამისი დარგობრივი კომისიის წინაშე.

პატივისცემით,

ნოდარ ზარამიძე,

*ფსიქოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის შოთა
რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ემერიტუსი
პროფესორი, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის მედლისა
და ღირსების ორდენის კავალერი
ბათუმი, 2023 წლის 20 მარტი*

ნოდარ ბარამიძე – ფსიქოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი. დაიბადა 1946 წელს ბათუმის რაიონის სოფ. გონიოში. მედალზე დაამთავრა ამავე სოფლის საშუალო სკოლა, წარჩინებით – თსუ-ის ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის ფაკულტეტი, შემდეგ – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დ. უზნაძის

სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის ასპირანტურა. ამავე პერიოდში მოიხდა სავალდებულო სამხედრო სამსახურიც.

1973 წლიდან მუშაობდა ფსიქოლოგიის ინსტიტუტში მეცნიერ-თანამშრომლად. 1975 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია. 1976-1980 წლებში ხელმძღვანელობდა ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის ასლად დაარსებულ პედაგოგიური ფსიქოლოგიის ქუთაისის ლაბორატორიას. პარალელურად კითხულობდა ლექციებს თბილისის პუშკინის სახელობისა და ქუთაისის წულუკიძის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტებში (ახლანდელ უნივერსიტეტებში).

1980 წლიდან მუშაობს ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში (უნივერსიტეტში) – დოცენტად, პროფესორად. 1991 წლიდან 2005 წლამდე განაგებდა მის მიერვე ჩამოყალიბებულ ფსიქოლოგიის კათედრას, შემდეგ – პედაგოგიკა-ფსიქოლოგიის დეპარტამენტს. 2008-2009 წლებში იყო უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე სასწავლო დარგში, შემდეგ ხელმძღვანელობდა სოციალურ მეცნიერებათა დეპარტამენტს.

1995 წელს დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია, 1996-ში მიენიჭა პროფესორის წოდება, 1997 წელს აირჩიეს საქართველოს პედაგოგიურ (განათლების) მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსად. 2013 წლიდან უნივერსიტეტის ემერიტუსი პროფესორია.

ნოდარ ბარამიძე არის 15 წიგნის, 100-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომისა და 150-მდე საჭურნალგაზეთო წერილის ავტორი. ნაყოფიერი სამეცნიერო და პედაგოგიური მოღვაწეობისათვის მინიჭებული აქვს აჭარის არ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის საპატიო წოდება, დაჯილდოებულია საქართველოს განათლების სამინისტროსა და ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს საპატიო სიგელებით, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის მედლითა და ღირსების ორდენით.